

№ 4 (110) 2024

НАША ВЕРА

AD MA

AI·MARYIA·POUNAIA·E

Валяр'ян Янушкевіч. Абраз з галоўнага алтара
мінскага касцёла Найсвяцейшай Тройцы (святога Руха) на Залатой Горцы,
палатно, алеі, 226,5x142, 2024 г.

Данута Бічэль

Сэрца свету — у Вострай Бrame!

Паміж зорак і летуценняў
Маці Божая ў зорным адзенні
адчыняе сваё залатое акно —
ўсіх, хто ёсць і хто быў даўно,
прытуляе да Сэрца рукамі...
Душы поўныя з берагамі...
Вочы-Сэрца Сынава з намі —
Сэрца свету — у Вострай Бrame!

Слова з песні выкінуць нельга.
Востры човен у прысаку неба.
Усё лятуць і лятуць анёлы...
Пілігрымаў склікаюць касцёлы.
Скроні Маці Святой у кароне...
Дзве кароны ўпрыгожваюць скроні!
Мы — народ вастрабрамскі, вольны!
Мы знішчаем малітвамі войны! <...>

Рэдакцыйная рада:

арцыбіскуп Юзаф Станеўскі, Мітрапаліт Мінска-Магілёўскі,
арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч, біскуп Юрый Касабуцкі,
кс. Аляксандр Амяльчэня, Ірына Багдановіч, Данута Бічэль, кс. Юры Быкаў,
Аксана Данільчык, Ірына Жарнасек, Алесь Жлутка, Лідзія Камінская,
Аліна Новікава, Марына Пашук, кс. Дзмітрый Пухальскі (касцёльны кансультант),
Аркадзь Шпунт.

Галоўны рэдактар — Крыстына Лялько.

Мастацкі рэдактар — Уладзімір Вішнеўскі.

Тэхнічны рэдактар — Алег Глекаў.

У нумары 4 / 2024

НАША ВЕРА

- Юбілеі**
2 Арцыбіскуп Тадэвуш КАНДРУСЕВІЧ
QUIS UT DEUS
- Асобы**
4 Кс. Робэрт СКІШЫПЧАК
ПАТРАБАВАЛЬНЫ ПАПА
- Пераклады**
6 РАЗВАЖАННІ АБ СВЯТЫХ СТЫГМАТАХ
СВЯТОГА ФРАНЦІСКА
- Асобы**
9 Міхась СКОБЛА
СУРАЗМОЎЦА ГАРАЦЫЯ
- Сяргей ЧЫГРЫН
12 ДЗЕСЯЦЬ ФАКТАЎ З ЖЫЦЦЯ
СВЯТАРА ФРАНЦІСКА ГРЫНКЕВІЧА
- Літаратуразнаўства**
14 Аксана ДАНІЛЬЧЫК
РАМАН ІРЫНЫ ЖАРНАСЕК „БУДЗЬ ВОЛЯ ТВАЯ”
Ў КАНТЭКСТЕ РЕЛІГІЙНАЙ КУЛЬТУРЫ
- Асобы**
18 Ірына БАГДАНОВІЧ
НАТХНЭНЫ ПАЛАНЭЗАМ І НАРОДНАЙ ПЕСНЯЙ:
АРСЕНЬ ЛІС ЯК ПАЭТ І ДАСЛЕДЧЫК
БЕЛАРУСКАЙ КУЛЬТУРЫ
- Проза**
22 Алесь МІСУНА
ЛУЧАЙСКІ КАСЦЁЛ
- Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК
24 РЫМАР
- Паэзія**
27 Данута БІЧЭЛЬ
ВЕРШЫ
- Сцяпан СЯРГЕЙ
30 ВЕРШЫ
- Нашы святыні**
33 Ян ЛЫСЫ
ЦУДОУНЫ ПАДАРУНАК НА 160-ГОДДЗЕ
КАСЦЁЛА НА ЗАЛОТой ГОРЦЫ
- Літаратуразнаўства**
38 Ірына БАГДАНОВІЧ
«БО ТЫ, СТАХУ, ТВОРЫШ ЦУД...»:
СТАНІСЛАЎ МАНЮШКА ЯК АДРАСАТ ПАЭТЫЧНЫХ
ПРЫСВЯЧЭННЯЎ УЛАДЗІСЛАВА СЫРАКОМЛІ
- Успаміны**
42 Уладзімір ЯГОЎДЗІК
СВЯТЛО ВІПЛІІ
- Культура**
45 Ігар СУРМАЧЭЎСКІ
МОДА ДЛЯ САМЫХ МАЛЕНЬКІХ XVII–XIX СТАГОДДЗЯЎ
- Прэзентацыя**
54 Іагна ШАЎЧЭНКА
СКАРБЫ КАТАЛІЦКАЙ АРХІТЭКТУРЫ ПРУЖАНШЧЫНЫ
- Інтэрв’ю**
57 Паліна ГРЫБ
ЮРЫЙ ГАБРУСЬ, ЧАЛАВЕК,
ПАКЛІКАНЫ БЫЦЬ АРГАНІСТАМ
- Мастацтва кіно**
60 Ян ЛЫСЫ
«ФАНІ І АЛЯКСАНДР» ІНГМАРА БЕРГМАНА:
ПРАБЛЕМА БОЖАГА МАЎЧАННЯ Ў СВЕЦЕ ХЛУСНІ

19 кастрычніка ў мінскай архікатэдры Імя Найсвяцейшай Панны Марыі адбылася святая Імша падзякі Богу за 35 гадоў пастырскага служэння арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч. У Імшы ўзялі ўдзел Старшыня Канферэнцыі Каталіцкіх Біскупаў Беларусі Мітрапаліт Мінска-Магілёўскі арцыбіскуп Юзаф Станейскі, біскуп Віцебскі Алег Буткевіч, Генеральны вікарыі Мінска-Магілёўскай архідыяцэзіі біскуп Юрый Касабуцкі, Генеральны вікарыі Пінскай дыяцэзіі біскуп Андрэй Зноска, Апостальскі Адміністратар для грэка-католікаў у Беларусі архімандрыт Сяргей Гаек, Часовы павераны ў справах Святога Пасаду ў Беларусі ксёндз прэлат Кшыштаф Сэрока, больш за 25

святароў, кансэкраваных асобаў і шматлікія вернікі...

Урачыстую цэлебрацыю ўзначаліў арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч, які на пачатку святой Імшы і пасля яе прамовіў да ўдзельнікаў урачыстасці, каратка падсумаваўшы 35-гадовы шлях свайго біскупскага служэння.

З ласкавай згоды Яго Эксцэленцыі мы друкуем абедзве гэтыя прамовы, сардэчна дзякуем глыбокапаважанаму арцыбіскуп Тадэвушу Кандрусевічу за творчае супрацоўніцтва і зычым яму шчодрых дароў Духа Святога, духоўнай і фізічнай моцы на яшчэ доўгія, шчаслівыя і плённыя гады пастырскага служэння.

Рэд.

Арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч

Quis ut Deus

Слова з нагоды 35-годдзя біскупскай сакры, мінская катэдра, 19 кастрычніка 2024 г.

Перад Імшою

Вашыя Эксцэленцыі, Апостальскі Адміністратар для грэка-католікаў архімандрыт Сяргей Гаек, Часовы павераны Апостальскай Нунцыятуры монсеньёр Кшыштаф Сэрока, паважаныя святары, кансэкраваныя асобы, браты і сёстры!

Божы гадзіннік няўмольна ідзе наперад і адлічвае час нашага жыцця на зямлі. Ён напоўнены рознымі падзеямі і заданнямі, якія Божы Провід нам вызначае.

35 гадоў таму ў базыліцы святога Пятра ў Рыме святы Ян Павел II кансэкраваў мяне біскупам. Тады ў гаміліі Папа сказаў, што Касцёл з надзеяй глядзіць на беларускую зямлю, куды пасля больш чым шасцідзясяці гадоў вяртаецца біскуп, каб служыць людзям гэтай Краіны. Ці не з'яўляецца гэта знакам зменаў, якія адбываюцца дзеля добра ўсіх вернікаў? На працягу доўгіх пакутных гадоў Біскуп Рыма заўсёды быў побач з католікамі Беларусі. Сёння ён хоча падкрэсліць сувязь катэдры святога Пятра з

Касцёлам у Беларусі і падзяліць не толькі радасць католікаў гэтай зямлі, якая прымае новага пастыра, але таксама выказаць надзею на хуткае аднаўленне ў ёй кананічных іерархічных структураў, што, як ведаем, сталася праз два гады.

Гэта быў вялікі дзень як у маім жыцці, так і жыцці Касцёла ў нашай Бацькаўшчыне. Па Божай волі я стаў першым пасля Другой сусветнай вайны біскупам у Беларусі.

Нялёгка было распачынаць служэнне без досведу іншых, з якімі можна было б параіцца. Самому, падобна бульдозеру, трэба было прабіваць дарогу, каб па ёй потым маглі ехаць і ператвараць яе ў «аўтастраду» іншыя.

Але Бог шчодро благаславіў. Хутка былі заснаваныя неабходныя для функцыянавання Касцёла структуры: Катэхетычныя курсы ў Гродне, з якіх потым паўстаў Тэалагічны каледж; Духоўная семінарыя і «Карытас»; выдадзены «Парадак Імшы» і «Малы катэхізіс» на беларускай

мове. Удалося вярнуць каля 100 раней канфіскаваных касцёлаў. З-за мяжы з дапамогай прыбылі святары і кансэкраваныя асобы.

Адраджэнне Касцёла ў Беларусі становілася ўсё больш дынамічным. Але Божы Провід падрыхтаваў мне іншае заданне. Папа Ян Павел II у 1991 годзе паслаў мяне ў Расію, дзе Касцёл пасля трох пакаленняў ваяўнічага атэізму знаходзіўся ў жаласным стане. І тут Бог таксама шчодро благаславіў. Удалося заснаваць Тэалагічны каледж, Духоўную семінарыю, «Карытас», некалькі каталіцкіх выдавецтваў, Каталіцкае радыё ў Маскве і Радыё Марыя ў Санкт-Пецярбургу. Пачаў дзейнічаць касцёльны суд. Адраджаліся былыя парафіі і засноўваліся новыя. З пастырскаю дапамогаю прыбылі святары і кансэкраваныя асобы з розных краінаў свету. Касцёл адраджэўся і стаў інтэгральнаю часткаю расійскага грамадства, у якім адыгрывае ролю аднаго з каталізатараў яго духоўнага адраджэння і станаўлення.

У 2007 годзе прыйшло новае прызначэнне, і з волі Папы Бенэдыкта XVI вярнуўся ў Беларусь, дзе прадоўжыў працу святой памяці кардынала Казіміра Свёнтка і іншых біскупаў дзеля далейшай духоўнай апекі вернікаў. Былі выдадзены неабходныя літургічныя кнігі і дактрынальныя касцёльныя дакументы; заснаваны Тэалагічны каледж; Будслаўскі фэст набраў новага дынамізму, каталіцкі медыйны партал catholic.by стаў адным з найбольш вядомых рэлігійных сайтаў у Беларусі; быў атрыманы дазвол на будову шматлікіх касцёлаў, асабліва ў Мінску, і шмат іншага.

З 2021 годзе, пасля дасягнення 75-гадовага ўзросту, змяніўся мой статус у Касцёле. Аднак, не займаючы кіраўнічай пасады, маю магчымасць далей прадаўжаць святарскую і біскупскую дзейнасць.

Дэвізам свайго біскупскага служэння я выбраў словы: «*Quis ut Deus*» — «Хто ж, як Бог». Сёння, дзякуючы за 35 гадоў біскупскага служэння, прашу Усемагутнага і Міласэрнага Бога, Найсвяцейшую Панну Марыі і свайго нябеснага апекуна святога Юду Тадэвуша аб дапамозе, каб і надалей у сваім служэнні застаўся верны гэтаму закліку. Таксама прашу вас, дарагія браты і сёстры, памаліцца ў маіх інтэнцыях, бо малітвы ніколі не бывае зашмат.

Пасля Імшы

Дарагія браты і сёстры!

Дзякую Богу, які ў сваім Провідзе вёў і далей вядзе мяне складанымі дарогамі жыцця, асабліва ў святарскім і біскупскім служэнні, адорваючы патрэбнымі ласкамі і дарами.

Дзякую Найсвяцейшай Панне Марыі за яе Матчыную апеку і дапамогу, якую спазнаў шмат разоў.

Бог дзейнічае праз людзей. Тамудзякую святому Яну Паўлу II, Бенэдыкту XVI, Францішку і ўсім апостальскім нунцыям

за зычлівасць, падтрымку, духоўную блізкасць і айцоўскі клопат, што было вельмі важна і дапамагала ў складаных умовах пастырскага служэння.

Дзякую беларускім і расійскім біскупам, святарам і кансэкраваным асобам за плённае супрацоўніцтва і малітоўную падтрымку. Выказваю ўдзячнасць Мінска-Магілёўскаму Мітрапаліту арцыбіскупам Юзафу Станеўскаму за дапамогу ў падрыхтоўцы сённяшняга свята і прамоўленую гамілію.

Дзякую біскупам і святарам, якія разам са мной канцэлебравалі гэтую Эўхарыстыю.

Словы падзякі кірую да катэдральнай парафіі Імя Найсвяцейшай Панны Марыі: пробашчу ксяндзу каноніку Дзмітрыю Пухальскаму, літургічнай службе алтара, хору і валанцёрам за арганізацыю свята.

Біскуп, як і святар, з людзей выбраны і для людзей пастаўлены. Таму вялікая ўдзячнасць вам, браты і сёстры. Заўсёды, у хвілінах радасці і выпрабаванняў, адчуваў вашу малітву і дапамогу. Мы разам гуртуем наш Касцёл і павінны заставацца аб'яднанымі любоўю і клопатам пра яго.

Хачу выказаць асаблівую падзяку шанштацкім сёстрам за іх клопат пра мяне ў Маскве і Мін-

ску, а таксама сёстрам уршулянкам за іх дапамогу ў цяперашнім маім статусе.

Дзякую за зычэнні і добрыя пажаданні.

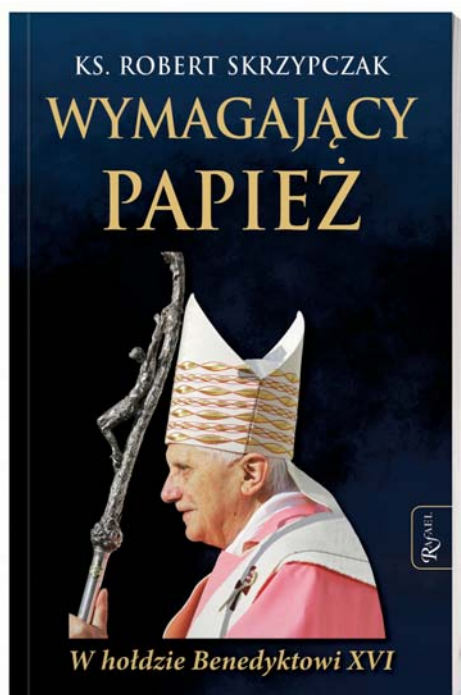
Маючы асістэнцыю Святога Духа, біскуп, тым не менш, застаецца чалавекам і можа памыляцца. Прашу прабачэння ў тых, каго мог пакрыўдзіць з-за сваёй чалавечай недасканаласці, хаця ніколі не меў такога намеру. Сваё біскупскае служэнне прысвячаю і далей прысвячаю Богу і Касцёлу.

Біскуп пакліканы быць стражнікам веры і стратэгам развіцця Касцёла. Як наступнік Апосталаў, ён павінен ахвяраваць сябе праўдзе Евангелля, верна яе абвяшчаць і сведчыць, бо яна чыніць нас свабоднымі. Ці заўсёды быў верны гэтаму прынцыпу? Няхай судзіць Бог і Божы народ.

Я, у сваю чаргу, запэўніваю вас аб сталай малітве ў вашых інтэнцыях і прашу маліцца за мяне, каб і надалей мог служыць Богу, Касцёлу і людзям.

Няхай заклік «*Quis ut Deus*» — «Хто ж, як Бог» ажыццяўляецца як у нашым асабістым жыцці, так і жыцці нашай Айчыны, і вядзе ў радасць Божага Валадарства.

«*Quis ut Deus*» — «Хто ж, як Бог», бо няма іншага і мацнейшага! Не нам, Пане, не нам, але Імені Твайму няхай будзе хвала на векі вечныя!

Кс. Робэрт Скшыпчак

ПАТРАБАВАЛЬНЫ ПАПА

З пашанаю да Бэнэдыкта XVI

Урыўкі з кнігі

Па-за песімізмам і аптымізмам

Пасля Другога Ватыканскага Сабору шмат дзе ў каталіцкай самасвядомасці адбылася пэўная рэзкая метамарфоза: тэалагічную цноту надзеі падмяніла свецкая катэгорыя аптымізму, якая на першы погляд здавалася больш асучасненым сінонімам надзеі, а насамрэч была яе супрацьлегласцю. Кардынал Ёзаф Ратцынгер тады тлумачыў, што «мэта аптымізму — утопія», а надзея — «гэта дар, які быў нам прадвызначаны; мы толькі чакаем Таго, Хто нам яго прынясе ў падарунак, чакаем Бога, які разам з Езусам паставіў свой шацёр у гісторыі». У сучасным стылі мыслення аптымізм выконвае ролю новай супердогмы

і чагосьці настолькі абавязковага, што найбольшы грэх, які можа ўчыніць сучасны католік, — гэта грэх песімізму. У такім кантэксце Марыя Панна, якая ў сваіх пасланнях з Ля Салет і Фатімы папярэджае Касцёл і свет аб выпрабаваннях і пераследах, магла б лічыцца безнадзейнаю песімісткаю. «Такі запланаваны аптымізм спрабавалі навізаваць тыя, што пад выглядам рэформы намерваліся зруйнаваць стары Касцёл... Такі калектыўны аптымізм быў разнавіднасцю супакальнага сродку з мэтай стварэння спрыяльнай атмасферы для мірнага разбурэння Касцёла і захопу ўлады над ім». Як саркастычна рэзюмаваў тагачасны прэфект Кангрэгацыі веравучэння, «няма цяжэйшага

граху супраць духу эпохі, чым недахоп аптымізму». У імя гэтага аптымізму шмат дзе перасталі казаць пра першародны грэх, пра навяртанне і эсхаталогію. Тым часам Папа Бэнэдыкт падрыхтаваў энцыкліку пра надзею, у якой закрануў такія неппулярныя тэмы як пекла, неба, чысцец, Апошні Суд і, у рэшце рэшт, Антыхрыст. Пры гэтым Бэнэдыкт XVI заахвочваў крытычна зірнуць на ідалаў сучаснага хрысціянскага грамадства і таксама заклікаў да крытыкі актуальнай хрысціянскай прапановы гэтаму свету. Усім фанатыкам грамадскага прагрэсу і мадэрнізацыі ён паўтараў, што хрысціянства — гэта рэлігія не прагрэсу, а збаўлення. Энцыкліка *Spe salvi* — моцнае сцвярджанне хрыс-

Працяг.

Пачатак у № 1 за 2024 г.

ціянскай веры, якая выступае ў вобразе надзеі.

Сучасны чалавек спазнае пэўную трывогу, што сыходзіць з рознага роду небяспекі, якую можна назваць ворагам надзеі. Яна можа быць як знешняю, так і ўнутранаю. Небяспека атакуе веру людзей звонку: праз культуру смерці і ідэалагічных сілы, варожыя хрысціянству, а таксама — знутры: праз прасякнутасць каталіцкага ўяўлення і ўспрымання некаталіцкаю думкаю, схаванаю пад выглядам гуманістычнай, антыевангельскай атруты, якую Павел VI назваў «чадам сатаны ў святыні Бога». У асяроддзі сённяшніх інтэлектуальных універсітэцкіх элітаў гурӯ сучаснай надзеі, вызваленай ад рэлігійных «перажыткаў», лічыцца нямецкі марксісцкі філосаф Эрнст Блох, стваральнік «асновы надзеі» ў этыцы. Для яго біблійнае, хрысціянскае паняцце надзеі — гэта суб'ектыўная, індывідуалістычная і прыватная фантазія накшталт пошукаў Эльдарада ці элексіру вечнай малодасці. Як бы ўжо з вызначэння такая надзея нікім чынам не можа ўплываць на фармаванне сучасных грамадстваў. На думку Блоха, толькі ў марксізме можна знайсці асновы рэальнай надзеі, асабліва ў яго савецкай падачы: «дзе Ленін, там новы Ерузалем».

Камуністычная ўтопія саступіла месца іншай, пачатак якой паклаў Фрэнсіс Бэкан. Ён звязаў навуку з практыкаю, узводзячы на гэтым прынцыпе новую надзею на тое, што чалавек можа вярнуць панаванне над прыродаю, страчанае праз першародны грэх. Сіла гэтай надзеі — у новай веры ў неабмежаваныя магчымасці розуму і прагрэсу, а яе мэта — пабудова шчаслівага, дасканалы забяспечанага грамадства. Гэта «варварства думкі», як яго называў італьянскі філосаф Джамбатыста Віко, не ўлічвае межаў людскога прагрэсу. Тут небяспека крыецца ў стварэнні

новай утопіі, якая грунтуецца на перакананні, што стварэнне дабрабыту дзякуючы навуцы і новым тэхналогіям дапаможа ажыццявіць у грамадстве ідэал нябеснага валадарства. Але ж поўнае валадарства дабра тут, на зямлі, ажыццявіць немагчыма, тым больш з дапамогаю людскіх рук і розуму.

Энцыкліка Папы Бэнэдыкта мела на мэце вызначыць якасныя далягяды таго, у чым можна мець надзею. Зразумела, навука спрыяе дабру чалавецтва, але «не навука адкупляе чалавека. Чалавека адкупляе любоў» (SS, 26). Для таго, каб усталяваць сваё жыццё на грунтоўным падмурку, чалавеку, па-за часоваю надзеяй, неабходна знайсці «вялікую надзею», якая павядзе яго «па-за» тое, што яму самому даступнае, павядзе да Бога.

Папа Бэнэдыкт указаў таксама на істотную ўнутраную пагрозу для хрысціянскай надзеі, уважэную ў вядомай з Новага Запавету постаці Антыхрыста. У энцыкліцы ён спаслаўся на асцярогу, сфармуляваную Імануілам Кантам: «Кант меркаваў, што побач з натуральным канцом усяго можа заспець таксама іншы, супярэчны прыродзе, гэта значыць, перверсійны канец. Піша пра гэта так: „Калі б хрысціянства калісьці стала ўжо нявартым любові <...>, тады дамінуючай думкай людзей павінна была б стаць думка пра яго адкідванне і супрацьстаянне яму; антыхрыст распачаў бы — хоць і на кароткі час — сваё панаванне (заснаванае, як мяркуецца, на страху і эгаізме). Але потым, паколькі хрысціянства, хоць яму і наканавана быць усеагульнай рэлігіяй, фактычна не магло б разлічваць на гэта, і, магчыма, настаў бы ў маральным аспекце (перверсійны) канец усяго“» (SS, 19).

Адпрэчванне хрысціянства і распальванне вайны з ім у многіх сферах культуры і грамадскага жыцця рызыкаўнае, бо можа

прывесці да ненатуральнага, «перверсійнага» канца чалавецтва. Прыклад такой рызыкаўнай «працэдуры» — пазбаўленне хрысціянскіх каранёў супольнага жыцця ў Еўропе.

Зважаючы на актуальнае сутыкненне Добра са Злом, Папа Бэнэдыкт цалкам свядома звяртаўся да аналогіі з Антыхрыстам. Ён асабліва цаніў інтуіцыю рускага праваслаўнага пісьменніка Уладзіміра Салаўёва, які паказаў Антыхрыста як прэзідэнта Злучаных Штатаў Еўропы, а пазней — як новага рымскага імператара, называючы пры гэтым пералом XX і XXI стагоддзяў часам спаўнення гэтай візіі. Асоба Антыхрыста вызначаецца тут уяўнымі станоўчымі рысамі: ён пацыфіст, экалаг, экуменіст, дасканалы ўзор паліткарэктнасці ў мысленні і дзеянні. Да таго ж ён прызнаны філантроп, сябра людзей і абаронца жывёлаў, вегетарыянец і перакананы спірытуаліст. Ён верыць у Бога, але шануе толькі сябе самога. Антыхрыст — прывабная асоба; ягоная мова перапоўнена хрысціянскімі і гуманістычнымі пасыламі, якія, аднак, усёю сваёю рыторыкаю звернутыя супраць Хрыста. У сваіх прамовах ён кожны раз імкнецца дагледзіць густам і спадзяваннем людзей. Паводле яго, Хрыстус прынёс на зямлю меч і падзелы, а ён — супакой. Як магло б падацца, нарэшце хтосьці знайшоў «супрацьддзе» на касцельную версію хрысціянства, на прычыну пастаянных канфліктаў і неталерантнасці...

Несумненна, такія замакуфляваны тып меў бы поспех у многіх тэлепраграмах, збіраючы неймаверную колькасць тэлеглядачоў.

*Пераклад з польскай мовы
Крыстыны Лялько.
Паводле: ks. Robert Skrzypczak.
Wymagający Papież.
W hołdzie Benedyktowi XVI. Dom
wydawniczy «Rafael», 2023.*

Агосціно Карраччы.
«Стыгматызацыя святога Францішка»,
папера, графіка, 1586, 31×45 см.

Гэты год — асаблівы для ўсіх, хто шануе святога Францішка, бо «ў 1224 годзе, калі святому Францішку было сорок тры гады», а значыць, роўна васемсот гадоў таму, ён прыняў святыя стыгматы на гары Верна, якая знаходзіцца ў Таскане ў Італіі. Гэта адбылося 14 верасня і стала такой важнай падзеяй, што пазней Папа Бэнэдыкт XI (1303–1304) вырашыў адзначаць такую ўрачыстасць кожны год 17 верасня.

...Больш за дзесяць гадоў таму часопіс «Наша вера» друкаваў «Кветачкі святога Францішка» — аповеды з гісторыі жыцця святога і яго папличнікаў, а цяпер, каб уганараваць гэтую важную гадавіну, у 4-м нумары квартальніка мы пачынаем публікацыю «Разважанняў аб святых стыгматах святога Францішка», створаных невядомым аўтарам у XIII стагоддзі на італьянскай мове, якая ў той час лічылася прастанароднаю.

Разважання аб святых стыгматах святога Францішка

Уводзіны

У гэтай частцы ў пабожных разважаннях мы разгледзім слаўныя і святыя стыгматы нашага благаслаўлёнага айца месэра святога Францішка, атрыманыя ім ад Хрыста на святой гары Верне. А паколькі тых стыгматаў было пяць, роўна як ранаў нашага Пана Езуса Хрыста было пяць, дык і гэты трактат будзе складацца з пяці разважанняў.

Разважанне першае будзе пра тое, як святы Францішак прыйшоў на святую гару Верну.

Разважанне другое будзе пра яго жыццё і размовы паміж ім і яго папличнікамі на гэтай святой гары.

Разважанне трэцяе будзе пра з'яўленне серафіма і атрыманне найсвяцейшых стыгматаў.

Разважанне чацвёртае будзе пра тое, як святы Францішак сышоў з гары Верны пасля таго, як атрымаў святыя стыгматы і вярнуўся ў касцёл Святой Марыі ад Анёлаў.

Разважанне пятае будзе пра аб'яўленні і Божыя адкрыцці, яўленыя пасля смерці святога Францішка святым братам і ін-

шым пабожным людзям аб гэтых святых і слаўных стыгматах.

Разважанне першае аб таямніцы святых стыгматаў

Адносна першага разважання трэба ведаць, што ў 1224 годзе, калі святому Францішку было сорок тры гады, ён, натхнёны Богам, выправіўся з даліны Спалета ў Раманью разам са сваім папличнікам братам Львом, і па дарозе праходзілі яны каля замка Мантэфельтра, дзе сабралася шмат людю на ўрачыстае баляванне ў гонар пасвячэння ў рыцары графа Мантэфельтра. І калі святы Францішак пачуў аб гэтай урачыстасці і аб тым, што шмат высакародных сінёраў з розных краінаў сабралася там, то сказаў брату Льву: «Пойдзем на гэтае свята, бо з Божаю дапамогаю здолеем сабраць там багаты духоўны ўраджай».

Сярод высакародных сінёраў, якія прыехалі на ўрачыстасць, быў і адзін чалавек з Тасканы, імя якога было Арландо да К'юзі дзі Казенціна, багаты і магутны. Ён шмат чуў аб святасці і цудах святога Францішка і

таму вельмі яго шанаваў і вельмі хацеў убачыць і паслухаць яго пропаведзь.

Падышоў святы Францішак да замка і ўвайшоў у замкавы двор, дзе сабраліся высакародныя сінёры. І ў духоўным запале стаў на невысокую сцяну і пачаў прапаведаваць, абраўшы тэмаю пропаведзі такія словы на прастанароднай мове: «Я ТАКУЮ ВЯЛІКУЮ ЛАСКУ ЧАКАЮ, ШТО ЛЮБУЮ ПАКУТУ ЗА РАДАСЦЬ ПРЫМАЮ». І, навучаны Святым Духам, ён прапаведаваў так глыбока і пераканаўча, успамінаючы розныя пакуты і цяргпенні святых Апосталаў і святых мучанікаў, і цяжкія пакаянні святых спаведнікаў, шматлікія беды і спакусы святых дзеваў і іншых святых, што ўсе людзі з шырока раскрытымі вачыма і розумам слухалі яго, як Анёла Божага. Паміж імі быў вышэйзгаданы месэр Арландо, сэрца якога крануў Бог праз цудоўную пропаведзь святога Францішка і наказаў у сэрцы яго падысці да святога пасля пропаведзі і пагаварыць аб уласнай душы. І вось па

заканчэнні пропаведзі Арландо адвёў святога Францішка ў бок і сказаў: «Ах, ойча, я б з радасцю прыняў ад цябе парад у аб выратаванні маёй душы».

Святы Францішак адказаў яму: «Я з радасцю пагавару з табою, але цяпер ідзі і аддай належнае сваім сябрам, якія клічуць цябе на баляванне, і павячэрай з імі. Пасля вячэры мы пагаворым столькі, колькі табе будзе заўгодна». Арландо пайшоў на вячэру, а потым зноў вярнуўся да святога Францішка і доўга гутарыў з ім аб выратаванні душы, а пад канец размовы сказаў так: «Ёсць у мяне ў Таскане пабожнейшая гара, якая завецца Верна. Гэта вельмі самотнае месца, і яно цалкам падыходзіць тым, хто жадае пакаяцца ў сваіх грахах далёка ад людскіх паселішчаў, і тым, хто жадае жыць у самоце. Калі хочаш, я табе і тваім папличнікам яе падару дзеля здароўя маёй душы». Святы Францішак, пачуўшы, што яму шчодро прапануюць тое, чаго ён сам вельмі хацеў, узрадаваўся і дзякаваў, і славіў Бога, а разам з ім і Арландо, адказаўшы так: «Арландо, як толькі Вы вернецца ў дом свой, я пашлю да Вас нашых папличнікаў, якім Вы пакажаце гэтае месца. І калі яны знойдуць яго прыдатным для малітваў і цярпенняў, я прыму Вашу міласцівую прапанову». Сказаўшы так, святы Францішак сышоў, вярнуўшыся да Святой Марыі ад Анёлаў, і Арландо таксама пасля ўрачыстай працэсіі вярнуўся ў свой замак, які называўся К'юзі і знаходзіўся прыкладна за мілю ад гары Верны. Такім чынам, пасля таго, як святы Францішак прайшоў у касцёл Святой Марыі ад Анёлаў, паслаў ён двух сваіх папличнікаў да месэра Арландо, які прыняў іх з вялікаю міласцю і радасцю. І, жадаючы паказаць ім гару Верну, паслаў з імі атрад у пяцьдзясят ваяроў, каб абаранялі іх ад дзікіх звяроў. І браты гэтыя ў такім

суправаджэнні ўзышлі на гару і ўважліва яе агледзелі, пакуль не знайшлі, нарэшце, вельмі пабожнае месца, прыдатнае для засяроджаных сузіранняў. І гэтае роўнае месца яны абралі для сябе і для жылля святога Францішка, і з дапамогаю сваіх спадарожнікаў-ваяроў збудавалі з галінаў некалькі келляў. І так яны прынялі гару Верну, узяўшы яе ў валоданне ў імя Бога, і зноў вярнуліся да святога Францішка, які вельмі ўзрадаваўся, выслухаўшы іх, і, дзякуючы і ўслаўляючы Бога, казаў братам з радасцю: «Дзеці мае, мы пераселімся перад постамам святога Міхаіла Арханёла. Я ўпэўнены, гэта воля Божая, каб мы правялі гэты пост на гары Верне, якая, паводле Божлага Провіду, была падрыхтаваная нам, каб мы праз цярпенні здабылі ад нашага Пана сучашэнне, прысвяціўшы гэтую благаслаўлёную гару гонару і славе Бога, Яго слаўнай Маці Панне Марыі і святым анёлам, і мы з пакаяннем заслужым ад Хрыста сучашэнне, каб гэтую благаслаўлёную гару асвяціць».

І, сказаўшы так, святы Францішак узяў з сабою брата Масея з Марыньяна Асізскага, які вылучаўся сваёю пачціваасцю і высокім красамоўствам, і брата Анджэло Танкрэдзі з Рыеці, які быў вельмі высакародным у свеце рыцарам, і брата Льва, чалавека вялікай простасці ды чысціні, за якія святы Францішак вельмі яго любіў. І з гэтымі трыма братамі святы Францішак стаў маліцца, а пасля, даручыўшы сябе і сваіх папличнікаў малітвам тых братоў, што засталіся ў кляштары, выправіўся, у імя Езуса Хрыста укрыжаванага, на гару Верну. У дарозе ён паклікаў да сябе брата Масея і сказаў: «Ты, брат Масей, будзеш нашым гвардыянам і галоўным у гэтай вандроўцы — роўна як у дарозе, так і калі мы паселімся на гары. Мы будзем прытрымлівацца нашых законаў і звычаяў, у прыватнасці, будзем

захоўваць маўчанне і не будзем клапаціцца пра ежу, пітво і сон, але надвячоркам будзем прасіць крыху хлеба і спыняцца ў тым месцы, якое нам Бог падрыхтуе».

Тады трое яго папличнікаў схілілі галовы і, перажагнаўшыся, пайшлі далей: у першы вечар прыйшлі яны ў месца, дзе былі іншыя браты, і там пераночылі; паколькі ў другі вечар надвор'е было дрэннае, а яны былі знясіленыя, то не змаглі яны дайсці ні да месца, дзе былі браты, ні да якога-небудзь замка ці фальварка, а калі надышла ноч, схаваліся ў разбураным і закінутым касцёле і там прылеглі, каб адпачыць. Пакуль яго папличнікі спалі, святы Францішак пачаў маліцца. І падчас першай начной вігіліі з'явілася яму шмат раз'юшаных дэманаў, якія з вялікім шумам і шаленствам сталі кідацца на яго з усіх бакоў: адзін налятаў з аднаго боку, другі з другога; адзін цягнуў яго ўгору, другі ўніз; адзін пагражаў яму адным, а другі другім, і так самымі рознымі спосабамі выгальніліся яны, каб перашкодзіць малітве. Але не змаглі яны гэтага зрабіць, бо Бог быў з ім. Урэшце святы Францішак, які доўгі час біўся такім чынам з дэманамі, гучна ўсклікнуў: «О духі клятыя, вы нічога не можаце зрабіць без Божлага патурання. Таму прапаную вам, імем Бога ўсемагутнага, зрабіць з маім целам усё, што Ён вам дазволіць, і вельмі ахвотна я сцярплю ўсё гэта, бо няма ў мяне большага ворага, чым цела маё, і калі адпомсціце яму, дык саслужыце мне добрую службу». Тады дэманам з вялікім імпэтам і шалам схапілі яго і пачалі цягаць па касцёле, і мучыць яго яшчэ мацней, чым раней. І тады святы Францішак стаў крычаць і сказаў: «О Пан мой Есус Хрыстус, дзякую Табе за Тваю любоў і літасць, якія Ты паказваеш мне, бо гэта знак вялікай любові, калі Пан карае

свайго служку ў гэтым жыцці, значыць не будзе караць у іншым. А я гатовы з радасцю сцярапець любое пакаранне і пакуты, якія табе, мой Божа, будзе заўгодна паслаць мне за мае грахі».

Тады д'яблы, скароныя і збянтэжаныя ягонаю цярплівасцю і цвёрдасцю, паляцелі прэч, а святы Францішак у духоўным запале выйшаў з касцёла і рушыў у бліжні лес і там аддаўся малітве, і, б'ючы сябе ў грудзі са стогнам, плачам і маленнем, шукаў Езуса, каханага душы сваёй. І калі нарэшце знайшоў Яго ў таямніцы сэрца свайго, то часам гаварыў з Ім, поўны глыбокай пашаны, як з Панам сваім, то адказваў Яму, як суддзі свайму, то заклінаў Яго, як бацьку свайго, то размаўляў з Ім, як з Сябрам сваім. У тую ноч і ў тым лесе яго паплечнікі, паколькі яны прачнуліся, слухалі і заўважалі ўсё, што ён рабіў, бачылі яго і чулі, як моцна ён плакаў і пабожна прасіў міласэрнасці для ўсіх грэшнікаў. І тады яны пачулі, што плача ён моцна аб цярпеннях Хрыстовых, быццам бачыў іх на свае вочы.

У тую ж самую ноч бачылі, як ён, з рукамі, складзенымі крыжам, маліўся, як уздымаўся над зямлёю і доўгі час заставаўся ў паветры, аточаны ззяннем славы, і ў гэтых пабожных дзеях правёў усю ноч, забыўшыся пра сон.

На наступную раніцу яго спадарожнікі, ведаючы, што з-за цяжкай бяссоннай ночы святы Францішак быў занадта слабы цэлам, каб працягваць шлях пешкі, пайшлі да беднага селяніна і малілі яго, дзеля любові да Бога, пазычыць асла іх айцу святому Францішку, бо ён не мог ісці.

Калі бедны чалавек пачуў, што яны гавораць пра брата Францішка, то спытаўся ў іх: «Ці не браты вы таго брата з Асізі, пра якога людзі кажуць так шмат добрага?». Браты адказалі, што менавіта для яго яны просяць

асла. Тады той добры чалавек з вялікаю пабожнасцю і клопатам асядлаў асла, прывёў яго да святога Францішка і з вялікаю пашанаю дапамог святому ўладкавацца на ім. І так яны рушылі далей, і той чалавек з імі ішоў за сваім аслom.

Калі яны крыху прайшлі, селянін сказаў святому Францішку: «Скажы, ці не ты брат Францішак з Асізі?». І святы Францішак адказаў: «Так». «Імкніся, — сказаў селянін, — заставацца такім жа добрым, якім лічаць цябе ўсе людзі. Бо многія маюць вялікую веру ў цябе, і я раю табе быць тым, каго людзі спадзяюцца бачыць».

Калі святы Францішак пачуў гэтыя словы, ён не разлаваўся на павучанне селяніна і нават не падумаў: «Па якім праве істота, да цябе падобная, можа чытаць мне павучанні?», як падумалі б сёння многія ганарліўцы. Але святы адразу сышоў з асла, упаў на калені перад бедняком і, пацалаваўшы яму ногі, пакорліва дзякаваў яму за гэтае міласцівае настаўленне. Тады селянін і паплечнікі святога Францішка з вялікаю пабожнасцю паднялі яго з зямлі і зноў пасадзілі на асла, і працягнулі свой шлях.

Прыкладна на палове шляху да вяршыні — а стаяла жудасная спякота, і дарога ўгору была цяжкаю — селянін, пакутуючы ад смагі, крыкнуў услед святому Францішку: «Гора мне, я паміраю ад смагі. Калі не пап'ю, то ўпаду непрытомны». Тады святы Францішак сышоў з асла і стаў маліцца, уклечыўшы і ўзняўшы рукі да неба, пакуль не адкрылася яму, што малітва яго пачутая. Тады ён сказаў селяніну: «Бяжы хутчэй вунь да той скалы і там знойдзеш жывую ваду, якую Езус Хрыстус па міласці сваёй цяпер выпускаў з каменя». Пабег селянін да таго месца, на якое паказаў святы Францішак, і знайшоў чысцютку крыніцу, што ўзнікла

па малітве святога Францішка з найцвярдзейшай скалы, і там наталіў смагу і ўзрадаваўся.

І дакладна вядома, што гэтую крыніцу Бог стварыў чудаўным чынам па малітве святога Францішка, бо ніколі ні да таго, ні пасля не знаходзілі на тым месцы ці нават на адлегласці ад яго ні крыніцы, ні раўчука.

Здзейсніўшы гэта, святы Францішак са сваімі паплечнікамі і селянінам падзякаваў Богу за чуд, якім Ён іх уганараваў, і працягнулі свой шлях.

І калі наблізіліся яны да вяршыні гары Верна, заўгодна было святому Францішку спыніцца перадыхнуць пад дубам, што тады стаяў ля дарогі і цяпер стаіць, і адтуль пачаў аглядаць абшары і паселішча, а пакуль ён так аглядаў наваколле, зляцелася туды вялікая колькасць птушак з розных мясцовасцяў, якія, радасна спяваючы і ўзмахваючы крыламі, атачылі святога Францішка так, што некаторыя селі яму на галаву, некаторыя — на плечы, некаторыя — на рукі, іншыя схаваліся на яго грудзях, а другія паселі на калені і ля ног яго. Убачыўшы гэта, селянін і паплечнікі святога вельмі здзівіліся, але святы Францішак, узрадаваўшыся ўсім сэрцам, сказаў ім: «Я веру, дарагія браты, што нашаму Пану Езусу Хрысту было заўгодна, каб мы пасяліліся на гэтай адасобленай гары, бо нашыя браты і сёстры птушкі вельмі ўзрадаваліся нашаму прыходу». І пасля гэтых словаў падняліся яны і пайшлі далей; і нарэшце прыйшлі на месца, якое з самага пачатку абралі ягоныя паплечнікі. І гэта ўсё, што трэба было сказаць у першым разважанні, інакш кажучы, пра тое, як святы Францішак прыйшоў на святую гару Верну.

*Пераклад з італьянскай мовы
Аксаны Данільчык.*

Міхась СКОБЛА

СУРАЗМОЎЦА ГАРАЦЫЯ

3 нагоды юбілею

Гэта сёння дзярэчынскі касцёл Унебаўзяцця Найсвяцейшай Панны Марыі сваёй дасканалай готыкай цешыць вока месціч-коўцам і праезджым людзям. А ў гады майго школьнага юнацтва святыня мела варты жалю выгляд — стаяла без дзвярэй і акон, з праваленай страхой, з анямелай званіцай. Але і ў занябаным стане вабіла да сябе — як сведка даўняй мінуўшчыны, звязанай з былымі ўладальнікамі Дзярэчы-на князямі Сапегамі.

Таму, задумаўшы напісаць краязнаўчую кнігу пра шасці-сотгадовае мястэчка, я найперш вырашыў абследаваць касцёл. Дзе па збуквельх сходах, дзе па прыстаўной лесвіцы, распало-хаўшы галубоў і сабраўшы на вопратку назапашанае за паўстагоддзя павуцінне, ускараскаўся на вежу. А там вісіць велічэзны звон сапегавскіх часоў з надпісам па акружнасці, які на памян-лай ад часу медзі давялося рас-пазнаваць ледзь не наобмацак: «*Me fecit Ian Tomashevich*». Ну, тут мне ўніверсітэцкага курса лаціны хапіла: «Мяне зрабіў Ян Тамашэвіч».

Калі ж гэткім самым рызы-коўным чынам спусціўся долу і разгроб смецце на падлозе паблізу алтара, то доўга сядзеў наўко-ленцах і чухаў патыліцу. Пад друзам адкрыліся дзе цэлыя, дзе патрушчаныя мармуровыя пліты з надпісам на той жа лаціне. Прачытаць іх было немагчыма — ад некаторых слоў захаваліся толькі часткі ці асобныя літа-

ры. Я акуратна перапісаў словы і паўсловы, перамаляваў усе рысачкі, спадзеючыся ў Мінску расшыфраваць таямнічы надпіс.

Універсітэцкая выкладчыца лацінскай мовы, да якой я звяр-нуўся, хвілінаў колькі глядзела на мае пісьмёны як на шумерскі клінапіс і ўрэшце спачувальна развяла рукамі. Маўляў, вам патрэбен больш абазнаны ад-мысловец. А дзе таго адмыслоўца шукаць?

І тут мне хтосьці падказаў, што лацініст патрэбнай кваліфікацыі ў Мінску ёсць. Ці не ў адзінкавым экзэмпляры. У Акадэміі навук працуе. Алесь Жлутка завецца.

Ці трэба тут казаць, з якім багавейным трымценнем у душы ішоў я да таго Алеся Жлуткі. Па-перчыну сваю падаваў яму — як чалавічню вялікаму князю! Каб жа хоць не адмовіў, каб рэкан-

струяваў-прачытаў-пераклаў!

І што вы думаеце? Праз пару дзён я атрымаў на рукі поўны рэканструяваны тэкст, які да-таваўся 1772 годам і аказаўся эпітафіяй з фамільнага Сапегавскага некропаля. У Жлуткавым перакладзе з урачыста-галосай лаціны і па-беларуску ён гучаў не менш урачыста: «Юзафу Сапегу, дыяцэзіяльнаму каад'ютару Віленскага біскупа, рэфэрэндарыю Вялікага Княства Літоўскага, роднаму дзядзьку, дзеля заслужанага ўшанавання; Міхалу Сапегу, падканцлеру Вялікага Княства Літоўскага, найлюбейшаму дзядзьку, сэрца якога тут ляжыць; Казіміру Сапегу, бацьку найлепшаму, па-ручніку войска Вялікага Княства Літоўскага; кавалерам ордэна Белага Арла, мужам, аздобленым усялякімі цнотамі, за Радзіму

Міхась Скобла — паэт, даследчык літаратуры. Нарадзіўся 23 лістапада 1966 г. на хутары каля мястэчка Дзярэчын Зэльвенскага раёна. У 1991 г. закончыў філалагічны факультэт Белдзяржуніверсітэта. Працаваў намеснікам галоўнага рэдактара часопіса «Роднае слова» і выдавецтва «Беларускі кнігазбор», у Міністэрстве культуры і друку. Аўтар кніг паэзіі «Вечны зніч» (1990), «Вочы савы» (1994), «Нашэсце поўні» (2001), «Акно для матылькоў» (2009), зборніка пародый «Розгі ў розніцу» (1993), вершаў для дзяцей «Камень-перунок» (1998), краязнаўчых нарысаў «Дзярэчынскі дыярыюш» (1999), радыё-дыялогаў «Вольная студыя» (2009), зборніка эсэ «Саркафагі страху» (2016). Уклаў фундаментальныя анталогіі паэзіі: «Краса і сіла: беларуская паэзія XX ст.» (2003), «Галасы з-за небакраю: паэзія свету ў беларускіх перакладах XX ст.» (2008), збор твораў Ларысы Геніюш ды інш. Лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Алеся Адамовіча (2000).

і Дом свой князь Аляксандр Сапега, граф у Чарэі, Высокім, Дзярэчыне, ваявода полацкі, польны гетман Вялікага Княства Літоўскага, кавалер ордэна Белага Арла і Святога Станіслава, паставіў гэты помнік».

Вернутая з нябыту Сапегаўская эпітафія так мяне натхніла, што даўно задумваная кніга пра Дзярэчын напісалася тады літаральна за два месяцы! Помню, пачуўшы ад мяне, з якой лёгкасцю Алесь Жлутка склаў-аднавіў тую Сапегаўскую эпітафію, яго тагачасны калега па Акадэміі навук з гонарам прамовіў: «Што Алесю эпітафія XVIII стагоддзя, ён кракаўскі дыплом Скарыны рэканструяваў». І праўда — рэканструяваў. Ахвотнікаў азнаёміцца з гэтым унікальным дакументам адсылаю да выдання «Францыск Скарына ў дакументах і сведчаннях» (2020).

Здавалася б, беларуская Скарыніна налічвае ўжо не адно стагоддзе, што і засведчана ў падрыхтаваным Вітаўтам Тумашам і выдадзеным у 1989 годзе бібліяграфічным даведніку, дзе зафіксавана ажно 2 558 даследаванняў скарыназнаўцаў. А вось жа, дыплом Скарыны рэканструяваць ніхто раней так і не даўмеўся.

Сёння той Тумашаў даведнік мог бы выйсці з важкім дадаткам — Скарыніна за апошнія гадоў сорак значна пабагацела. Шэрагі даследчыкаў павялічыліся. Але ж нездарма кажуць у народзе — што ні галава, то розум. А калі «розум» бярэцца за Скарыну, не ведаючы пры гэтым лаціны... Вось жа напісаў пісар Познаньскай гарадской рады перад прозвішчам нашага першадрукара слова *egregius*, што азначае *выдатны*. А адзін з такіх «розумаў» прачытаў тое слова як *Georgius* і пусціў у свет як яшчэ адно імя (праваслаўнае!) Скарыны. І — пайшло-паехала. Да гэтай пары едзе. Скажам, на ордэне Скарыны (найвышэйшая ўзнагарода беларускай дзяржа-

вы) чытаем: *Францішак Георгій...* І смех, і грэх. Вось чаму росшук і навуковая публікацыя датычных Скарыны дакументаў, чым самааддана і плённа займаецца Алесь Жлутка (дапяў ажно да Ватыканскага таёмнага архіва!) — справа надзвычай патрэбная і актуальная.

«Прыязджайце ў нашы пушчы і напісця з першакрыніц», — з гэткам запрашэннем у свой час звяртаўся Пімен Панчанка да іншаземцаў пасля выхаду ў свет першай Беларускай энцыклапедыі. Разумеў народны паэт, што без першакрыніц рака навукі ўмомант сплытчэе і перасохне. У сучаснай Беларусі гэта, як ніхто іншы, разумее Алесь Жлутка. Таму ў сваіх архіўных росшуках капае глыбей і глыбей, даходзячы да часоў далетапісных, калі на беларускіх землях толькі зараджалася, становілася на ногі Вялікае Княства Літоўскае са сталіцай у Наваградку. Вынікам гэтых росшукаў-раскопак стала яшчэ адно фундаментальнае выданне, калі хочаце, узор айчыннага крыніцазнаўства — зборнік «Міндаў, кароль Літовіі, у дакументах і сведчаннях» (2005).

Апублікаваным там дакументам, дайце веры, пад васемсот гадоў! Гартаеш кнігу, са старонак якой да нас прамаўляе сама Гісторыя, і нібы чуеш звернуты да кіраўніцтва нямецкага ордэну зычны голас караля, каранацыя якога адбылася ў тым самым Наваградку (ці ў яго ваколіцах): «*Mindove, Dei gratia rex Littowie. Quoniam inspirationis divine gratia faciente per consilium de tenebris lumen sumus vocati...*» («Міндаў, з ласкі Божае кароль Літовіі. Паколькі з ласкі Божага натхнення мы былі пакліканыя з цемры паганства да святла Касцёла Езуса Хрыста...»).

А пад лістом караля прыпіска — «дадзена ў 1253 годзе на нашым двары». А дзе той двор знаходзіўся? Ды ў тым жа Наваградку, дзе цяпер замчышча

з цудам ацалелай у віхуры стагоддзяў кутняй вежай. Вось якія повязі аднаўляе Алесь Жлутка. І пакуль колісь слаўны і стольны Наваградак усё збіраецца ды ніяк не збярэцца паставіць конны помнік першаму беларускаму каралю (сціпла называючы яго вялікім князем), руплівы даследчык разам з выдавецтвам «Тэхналогія» паставіў свой помнік — названы ўжо зборнік «Міндаў, кароль Літовіі...».

Азіраючыся на свае студэнцкія (далёкія ўжо) гады, я са шкадаваннем прыгадваю, што вынікам паўгадавага лацінскага семестра павінна была стаць вывучаная на памяць сотня крылатых выслоўяў. Гэткі файл у памяці, вядома ж, не лішні, але беларускія студэнты, як мне і сёння думаецца, з куды большай ахвотай учытваліся б, напрыклад, у радкі славутай «Песні пра зубра» Міколы Гусоўскага, параўноўваючы з арыгіналам беларускі гексаметр: «Неяк у Рыме пры сціжме людзей незлічонай...».

Пераклад аў паэмы на беларускую існуе тры, да аднаго з іх, зробленага Уладзімірам Шатонам (лацініст лаціністу — спрыяльнік), прадмову напісаў Алесь Жлутка. Той пераклад выйшаў у серыі «Школьная бібліятэка» вялікім накладам, і хочацца верыць, што зерне ўпала не на камень. Вось як паэтычна і трапна схакарызаваў апетага ў паэме зубра аўтар прадмовы: «Ён адначасна і пераможаны і пераможца, забойца і забіты. Ён — пушчы і долы, рэкі і балоты, ён смерд і князь. Ён — «буй тур» Вітаўт. Звер набывае чалавечыя рысы: ён здольны быць пяхотным і лагодным, лютым і неўтаймвальным. Ён — князь пушчы і яе валадар, аднак ён жа і яе спараджэнне». Сказана з гонарам і глыбокім разуменнем вобраза, і сказанаму верыш, бо прадмоўнік меў магчымасць «пасмакаваць» лацінскі арыгінал.

Аднак жа, магу і я паганарыцца — прыканцы шматспадзеў-

ных 80-х мы з Алесем Жлуткам уваходзілі ў адну літаратурную сябрыну — суполку «Тутэйшыя». Не помню, каб ён удзельнічаў у шумных тутэйшаўскіх выступленнях, якія часам суправоджаліся скандальнымі водгукамі ў друку. Мы ездзілі па ўсёй Беларусі, ладзячы літаратурныя сустрэчы дзе толькі было магчыма — у інстытутах і бібліятэках, у школах і на заводах, у студэнцкіх інтэрнатах і мастакоўскіх майстэрнях. А немітуслівы Алесь сядзеў і прывучаў да «звонкага дзе і густага чаго» старажытных класікаў — грэцкіх анакрэонтыкаў і байкара Эзопа, рымлянціна Гарацыя і рэлігійных філосафаў Аўрэлія Аўгустіна і Тамаша Аквінскага, нашых лацінамоўных паэтаў Міхала Карыцкага і Францішка Князніна...

Сразумела, што тыя Жлуткавы пераклады надалі заўважнай літаратурна-мастацкай вагі зборніку «Тутэйшыя» (1989), пасля якога наша суполка стала выглядаць куды больш аўтарытэтная. Гэта ж не жарты — данашаэрны Гарацый па-беларуску: «Хаўтур не будзе! Змоўкні, жалобны плач, // і стогн агідны, і галашэнняў зык! // Сціш энк, не трэба ўшанаванняў // лішніх парожняй маёй грабніцы!». І калі зрэдку перакладчык з'яўляўся на тутэйшаўскіх сходках, на яго, суразмоўцу Гарацыя, паглядалі з зацікаўленай павягай. У такія моманты, мяркую, не толькі мне думалася: шчаслівы той, хто можа беспасярэдне дакрануцца душой да скарбаў агульначалавечай культуры.

Неяк Алесь Жлутка ў публічным дыялогу прызнаўся, што даўно марыць аб стварэнні таварыства лаціністаў, якое папулярывава б лацінскую мову. Ды вось бяда — лаціністаў тых у Беларусі можна палічыць на пальцах адной рукі.

Але ж нездарма накрэслена на новазапаветных скрыжальных — для Бога мёртвых няма, у Яго ўсе жывыя. Гэтак і культурная прас-

тора творыцца не толькі нашымі сучаснікамі. Па-ранейшаму на звыклай для іх лаціне прамаўляюць да нас Мікола з Гусава, Ян з-над Вісліцы і Саламон Рысінскі, што першым саманазваўся як *Leucorussus* (беларус). З таго ж асвечанага сонцам маладзиковым Сярэднявечча даносіцца да нас прамоўленая на лаціне прысяга студэнта Кракаўскага ўніверсітэта Францішка Скарыны. На лаціне працягвае дыктаваць свой адрасаваны еўрапейскім манархам эпістальерый наш кароль Міндаў (мы больш звыклі да імя Міндоўг). На лаціне гавораць з намі з надзеяй быць пачутымі і пазнейшыя лацінамоўныя пісьменнікі нашай зямлі — іх цэлая кагорта.

Здаецца, сама беларуская прырода не забыла мову, якая стагоддзямі лучыла нашых продкаў з адукаванай Еўропай. Вось я,

прыехаўшы ў родную вёску, выходжу вечарам на зарослы чаротам бераг і што бачу-чую? «Божая кароўка забыталася ў павуціну, // што на пожны расой вечаровай набракла. // Жабы ў сажалцы зноў вывучаюць лаціну — // паўтараць не стамляюцца: аква, аква». І чулі б вы, які гэта суладны і магутны хор, — ажно паветра да самага небакраю скаланаецца!

Так што не прапашчая гэта справа — *lingua latina* — у Беларусі. І шмат каму яшчэ спатрэбіцца складзеная нашым лаціністам №1 граматыка лацінскай мовы. Таму і закончу я гэтыя нататкі ў рытарычным сярэднявечным стылі: пяро ў рукі Вам, шаноўны Алесь Жлутка — паўнамоцны прадстаўнік Скарыны і Гусоўскага, дасведчаны суразмоўца Гарацыя!

Хочацца да гэтага заслужана ўзнёслага і прыгожага Міхасёвага панегірыка (у яго першасным значэнні!) на адрас шаноўнага юбіляра і «дасведчанага суразмоўцы Гарацыя» далучыць таксама словы глыбокай удзячнасці ад імя чытачоў і рэдкалегіі часопіса «Наша вера», у склад якой ад самага пачатку ўваходзіць Алесь Жлутка як незаменны дарадца, мудры кансультант і як заўсёды чаканы аўтар. Ужо ў першым нумары квартальніка ў далёкім 1995 годзе быў надрукаваны ягоны грунтоўны артыкул «Пан, Госпад, Спадар?», які дасюль застаецца і актуальным, і запатрабаваным. Зрэшты, як і ўсе Алесевы публікацыі, што перыядычна з'яўляюцца на старонках квартальніка: ці то ягонае глыбокае даследаванне, прымеркаванае да юбілейнага 2000 года, «Заходняе хрысціянства на Беларусі» (друкавалася ў 1998 г. ажно ў трох нумарах часопіса); ці ягоны пераклад з грэцкай мовы «Вучэння дванаццаці апосталаў „Дыдахэ“»; ці пераклад з лацінскай мовы ўрыўка са «Сповідзі» св. Аўгустына і «Ліста св. Бруна Баніфацыя да караля Генрыка II»; ці, як заўсёды, цікавы, бо ўгрунтаваны на архіўных, дасюль невядомых дакументах, артыкул пра «Каранацыю Міндоўга і заснаванне першага біскупства...» А як жа тут не згадаць цэлую серыю артыкулаў Алеся Жлуткі пра нашага першадрукара Францішка Скарыну? Адзін з гэтых артыкулаў Алесь назваў «Жыццё дзеля Слова». І сам ён прысвяціў сваё жыццё служэнню Слову, перакананы, што «родная мова яднае нас з Богам». Ажно 12 гадоў гэтага жыцця Алесь аддаў руплівай і ахвярнай працы ў Камісіі па перакладзе літургічных тэкстаў і рэлігійнай літаратуры, рыхтуючы да выдання на беларускай мове Імшал, Лекцыянары і іншыя літургічныя кнігі...

Заўсёды гатовы прыйсці на дапамогу і паслужыць кожнаму сваім глыбокім веданнем лаціны і гісторыі, Алесь нястомна кансультуе, перакладае і навучае, застаючыся пры гэтым сціплым, далікатным, дарэшты адданым Богу, Касцёлу і Бацькаўшчыне...

Дарагі Алесь, мы дзякуем Богу за тое, што маем шчасце ведаць цябе, разам ствараць «Нашу веру» і на працягу амаль трох дзесяцігоддзяў адчуваць гэтае высокае «яднанне на ўзроўні духу». Няхай жа Дух Святы і надалей шчодро надзяляе цябе сваімі дарамі, а міласэрная Маці нястомна і чула атуляе сваёю апекаю. *Plurimos annos!*

З малітваю, рэдкалегія часопіса «Наша вера».

Сяргей Чыгрын

Дзесяць фактаў з жыцця святара Францішка Грынкевіча

5 кастрычніка споўнілася 140 гадоў з дня нараджэння каталіцкага святара, рэлігійнага і культурна-асветнага дзеяча, аднаго з пачынальнікаў беларускага хрысціянскага руху XX стагоддзя, душпастыра і педагога Францішка Грынкевіча (1884–1933). Родам Францішак Грынкевіч быў з вёскі Новы Двор Сакоўскага павета (Беластоцчына), дзе ён нарадзіўся ў сялянскай сям’і. З нагоды юбілею святара прапаную чытачам «Нашай веры» 10 фактаў з яго жыцця.

Адукацыя

Францішак Грынкевіч па тым часе меў вельмі добрую адукацыю. Спачатку вучыўся ў Навадворскай народнай школе. Потым скончыў гімназію ў Гародні. У 1901–1905 гадах вучыўся ў Віленскай духоўнай семінарыі і працягваў адукацыю ў Пецябургскай духоўнай акадэміі. З верасня 1906 года працягваў навучанне за свой уласны кошт у Мітрапалітальнай духоўнай рымска-каталіцкай акадэміі ў Пецябургу, а ў 1907–1909 гадах быў слухачом у Інсбруку (Аўстрыя) і Мюнхене (Германія). Стаў кандыдатам філасофіі.

Знаёмства з Браніславам Эпімахам-Шыпілам

У Пецябургу Браніслаў Эпімах-Шыпіла ведаў амаль усіх маладых і творчых беларусаў. З яго добрай рукі ў Пецябургскай духоўнай рымска-каталіцкай акадэміі быў створаны беларускі гурток, які наведвалі будучыя беларускія каталіцкія святары Францішак Будзька, Адам Лісоўскі, Генрых Бэтта і Францішак Грынкевіч. З ініцыятывы Браніслава Эпімаха-Шыпілы адбылася сустрэча гэтых юнакоў

з адміністратарам Магілёўскай архідыяцэзіі. На адным са студэнцкіх сходаў у снежні 1905 года Францішак Грынкевіч нават выступіў з рэфератам, прысвечаным беларускаму нацыянальнаму руху.

Брат Станіслаў

Родны малодшы брат Францішка Грынкевіча Станіслаў таксама вядомая асоба ў гісторыі беларускай медыцыны і культуры. Ён нарадзіўся ў Новым Двары на Беластоцчыне, вучыўся ў Гарадзенскай дзяржаўнай мужчынскай гімназіі і ў Віленскім медыцынскім універсітэце, але па сямейных абставінах закончыў яго ў Познані. Да 1935 года Станіслаў Грынкевіч працаваў у медыцынскай клініцы, пасля — у псіхіятрычнай бальніцы ў Харошчы каля Беластока. У 1937 годзе ён пераехаў у Вільню і працаваў у першай гарадской паліклініцы. Меў свой дом, агарод, сад. Пісаў артыкулы на розныя тэмы ў беларускія выданні. Выдаў брашуры «Асвета» (1936), «У братоў украінцаў» (1937), «Аб тэатры», «Капля вады», «Народ» (1927), «З зацемак аб характары беларусаў» (1935) і іншыя. У 1927

Францішак Грынкевіч з роднымі. 1910-я гады. Фотаздымак з кнігі Гродназнаўства, Гародня-Вроцлаў, 2012 г.

годзе асобнай кніжкай выйшла з друку яго п’еса «Жанімства па радыё». Літаратуразнаўцы і даследчыкі рэлігіі часам блытаюць братоў Грынкевічаў і замест здымка Францішка друкуюць фота Станіслава.

Пісьменнік таксама займаўся і палітычнай дзейнасцю. Ён у Вільні ўзначальваў Беларускае народнае аб’яднанне. У 1940 годзе Станіслаў Грынкевіч быў арыштаваны, але здолеў уцячы. У канцы 1944 года яго зноў арыштавалі і прыгаварылі да вышэйшай меры пакарання. Летам 1945 года Станіслава Грынкевіча расстралялі ў Магілёве.

Душпастарская дзейнасць

Францішак Грынкевіч атрымаў святарскае пасвячэнне ў 1907 годзе. Пачаў сваю душпастарскую дзейнасць вікарыем у

Сяргей ЧЫГРЫН нарадзіўся ў 1958 годзе ў вёсцы Хадзявічы Слонімскага раёна. Скончыў філфак Белдзяржуніверсітэта. Займаецца літаратуразнаўствам, краязнаўствам і журналістыкай. Аўтар шматлікіх кніг, сярод якіх — «Паклікання на родны парог», «Беларуская Беластоцчына», «Тэатр у Слоніме», «Альбярыін», «Па слядах Купалы і Коласа», «Такі іх лёс», «Гістарычная мазаіка Слонімсчыны», «На радзіме Ігната Дварчаніна», «Вяртанне да Ларысы Геніюш» і іншыя. Жыве ў Слоніме.

Гарадзенскі гурток беларускай моладзі.
У другім радзе ў цэнтры
сядзіць Францішак Грынкевіч, 1910 г.

гарадзенскім касцёле святога Францішка Ксавэрыя і ў бэрнардынскім касцёле ў Гародні. Быў капеланам брыгіцкага касцёла. Выкладаў Закон Божы ў Гарадзенскай гімназіі.

Пра братоў Грынкевічаў

Доктар медыцыны, грамадска-культурны і палітычны дзеяч, зямляк братоў Грынкевічаў Баляслаў Грабінскі (1899–1991) аднойчы пра іх сказаў, што ён іх добра ведаў як «людзей глыбока думających, замкнутых у сабе, схільных да містыцызму і філасофіі, з моцнай верай у сэнсе рэлігійным, затое з малым нахілам да таварыскага жыцця». Зоська Верас пра Францішка Грынкевіча прыгадвала, што гэта быў высокаадукаваны і высокамаральны чалавек, які «вынес з хаты пашану да роднай мовы».

Гарадзенскі беларускі гурток «Хатка»

Восенню 1909 года ў адным невялікім памяшканні ў бэрнардынскіх мурах у Гародні ў ксяндза Францішка Грынкевіча сабралася невялікая грамада беларускай моладзі. Гэта быў арганізацыйны сход гарадзенскага гуртка беларускай моладзі «Хатка». (Чамусьці Зоська Верас ніколі не прыгадвала назву гэтага гуртка.) Да гуртка належалі і школьнікі, і старэйшыя

юнакі і дзяўчаты. Першыя два гады сустракаліся ўсе патаемна. Накірунак гуртка быў каталіцкім і беларуска-народніцкім, а мэтай было ўзгадаваць свядомага беларуса і свядомага хрысціяніна, спрыяць захаванню беларускай нацыі. Былі ў «Хатцы» таксама імкненні і ўніўныя, але пра гэта гутарка ішла асцярожна і без агітацыі.

Сябры «Хаткі» праводзілі сходы, дыскусіі, вывучалі гісторыю і геаграфію Беларусі, а таксама беларускую мову, ставілі спектаклі, якія паказвалі не толькі ў Гародні, а і ў бліжэйшых вёсках. Усё гэта рабілася канспіратыўна ад расейскіх уладаў. «Хатка» мела сваю пячатку, бібліятэку і архіў.

Францішак Грынкевіч усю дзейнасць «Хаткі» трымаў на кантролі і дапамагаў усім, чым мог. Ён рыхтаваў тэмы рэфератаў, распрацоўваў іх тэзісы, рыхтаваў пасяджэнні, кансультаваў. На жаль, амаль усе дакументы і здымкі гарадзенскага гуртка беларускай моладзі загінулі падчас Першай сусветнай вайны.

Вядома ж, гурток беларускай моладзі ў Гародні не мог не ўзнікнуць, але патрабавалася разумная арганізацыя і мэтанакіраваная праца. Вось такім арганізатарам і выступаў Францішак Грынкевіч — чалавек высокаадукаваны, рэлігійны, з глыбокай эрудыцыяй і інтэлектам.

«Колас нашай нівы»

Так называўся зборнічак сяброў гарадзенскага гуртка беларускай моладзі «Хатка». Ён захаваўся толькі ў адным асобніку, а магчыма, толькі адзін нумар пабачыў свет. Зборнічак быў напісаны ад рукі і адбіты на шапірографе. Ён складаецца з твораў сяброў «Хаткі». Выдаваўся пад рэдакцыяй Францішка Грынкевіча. У прадмове да зборніка згадваецца евангельская прыпавесць пра сейбіта, зярняткі і рознаякасную глебу. Заканчваецца прадмова словамі: «Каб і гэты гарадзенскі «Колас» выдаў хоць маленькі, найменшы каласочак з параю зярнятак: зярнятак кахання Бацькаўшчыны і братоў родных» (Адам Станкевіч. Беларускі хрысціянскі рух: гістарычны нарыс. Вільня, 1939. С.272). Гэты зборнік шмат гадоў знаходзіўся ў зборах Вацлава Ластоўскага.

Займаўся літаратурнай працай

Францішак Грынкевіч займаўся журналісцкай і літаратурнай працай. Супрацоўнічаў з беларускай каталіцкай газетай «*Bielarus*», якая выдавалася ў Вільні ў 1913–1915 гадах. Пісаў сам у газету артыкулы і прапаноўваў пісаць ксяндзу Ула-

Магіла Францішка Грынкевіча на старых каталіцкіх могілках у Гародні.

дзіславу Талочку. Прымаў удзел у выданні першага беларускага каталіцкага малітоўніка «Бог з намі». Пераклаў з лацінскай мовы на беларускую мову «Часіны Прачыстай Дзевы», выконваў іншыя творчыя планы.

Мецэнат

Францішак Грынкевіч не толькі пісаў у газету «*Biełarus*», але і падтрымліваў яе калектыў маральна і матэрыяльна. У лісце да прафесара з Гародні Аляксея Пяткевіча Зоська Верас 19 чэрвеня 1985 года пісала: «Толькі пасля смерці кс. Францішка людзі даведаліся, колькі ён зрабіў добрага. Плаціў за навуку бедных вучняў, купляў ім адзежу, нават утрымліваў (карміў) сваім коштам. І ўсё гэта было сакрэтна...» (Зоська Верас. Я помню ўсё. Гародня-Wrocław. 2013. С. 306.). Калі быў створаны гарадзенскі гурток беларускай моладзі, Францішак Грынкевіч у бібліятэку гуртка перадаў шмат беларускіх кніг, сярод якіх быў збор «Люд беларускі» Міхала Федароўскага.

Адыход

Пасля Першай сусветнай вайны ксёндз Францішак Грынкевіч адышоў ад беларускай грамадскай і асветнай дзейнасці. Многія беларусы думалі, што гэта адбылося пад націскам польскіх касцёльных уладаў, як гэта часта бывала. Але, як згадвала Зоська Верас, ён прызнаўся, што засумняваўся ў перспектывах, аднак сувязі з беларусамі не губляў: выпісваў беларускія выданні, вёў перапіску з беларусамі, часта сустракаўся, гутарыў... Паводле Адама Станкевіча, «асоба Францука Грынкевіча ў Гародні была цэнтральнай і адзінай, якая будзіла там і арганізавала беларускі рух» (Энцыклапедыя гісторыі Беларусі, Мінск, 1996. С.164).

Памёр ксёндз Францішак Грынкевіч 26 ліпеня 1933 года ў Гародні, дзе і пахаваны.

Аксана Данільчык

Раман Ірыны Жарнасек «Будзь воля Твая» ў кантэксце рэлігійнай культуры

Традыцыя вырашаць на ваенным матэрыяле экзістэнцыйныя пытанні чалавечага існавання сфармавалася ў беларускай літаратуры найперш дзякуючы творчасці Васіля Быкава, пры гэтым асобныя творы, кшталту «Сотнікава», сталі знакавымі ў тым ліку дзякуючы хрысціянскаму кантэксту, які прачытваецца ў экспліцытных і ў імпліцытных дэталях твора. Такія кнігі вымушаюць яшчэ доўга разважаць над імі, вяртацца да іх зноў і зноў, знаходзіць новыя ракурсы ў асэнсаванні аўтарскай думкі. Раман Ірыны Жарнасек «Будзь воля Твая» (2004 г.; 2023 г. — другое выданне), які раскрывае не проста канкрэтны выпадак з лакальнай гісторыі перыяду Другой сусветнай вайны, а ў цэлым місію каталіцкага святарства, належаць да іх ліку. У гэтай кнізе, выдадзенай на пачатку XXI стагоддзя, упершыню ў беларускай прозе на тэму вайны галоўнымі персанажамі сталі каталіцкія

святары, прычым пад сваімі сапраўднымі імёнамі.

Факталагічнай асновай рамана стала гібель вёскі Росіца падчас карнай аперацыі «Зімовае чараўніцтва», калі айцы марыяне Антоні Ляшчэвіч і Юры Кашыра, адмовіўшыся ад прапановы выратавання, прынялі рашэнне загінуць разам з парафіянамі. У 1999 г. адбылася беатыфікацыя святароў. Кніга выйшла праз некалькі гадоў пасля гэтай падзеі, і яе з'яўленне засведчыла паглыбленне хрысціянскага гучання ў беларускай прозе. Літаратуразнаўца Г. Тычка звяртае ўвагу і на іншы немалаважны аспект: «Ірына Жарнасек здолела асэнсаваць росіцкую трагедыю ў кантэксце не толькі Другой сусветнай вайны, але ў рэчышчы ўсёй беларускай гісторыі мінулага стагоддзя» [10, с. 53]. Гэта таксама адна з тэндэнцый ваеннай прозы канца XX стагоддзя, якая выявілася ў творчасці А. Адамовіча, В. Адамчыка,

Аксана ДАНИЛЬЧЫК — паэтка, перакладчыца, кандыдат філалагічных навук. Скончыла філалагічны факультэт БДУ (1993) і аспірантуру Інстытута літаратуры НАН РБ (1996). Аўтарка паэтычных зборнікаў «Абрыс Скарпіёна» (1996), «Il Mezzogiorno. Поўдзень» (2006), «Сон, які немагчыма забараніць» (2011), «Блюмэнштрасэ» (e-book, 2018), кнігі вершаў для дзяцей «Павушкіна на агрэс» (2005), двухмоўнай кнігі вершаў «Il canto del ghiaccio. Песня лёду» (2019, Італія). Даследуе італьянскую і беларускую літаратуры, перакладае з італьянскай мовы. Удзельнічала ў стварэнні дакументальнага фільма пра Яўгенію Янішчыц «Небяспечны талент» (2008). Разам з Віктарам Жыбулем уклала анталогію беларускай жаночай паэзіі міжваеннага перыяду «Бліскавіцы» (2017). Жыве ў Мінску.

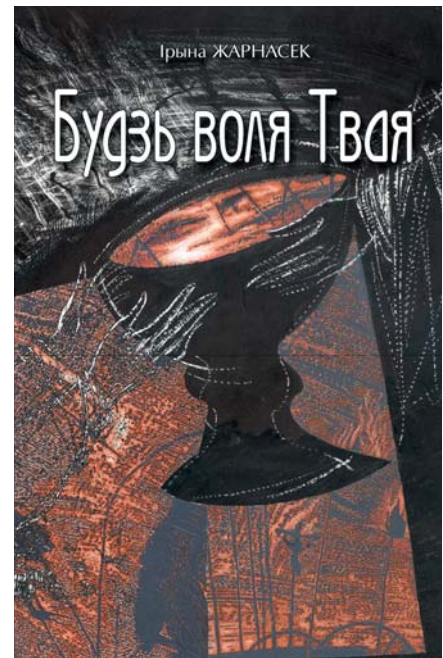
В. Быкава і інш., і была падкрэслена І. Дзялковым у пасляслоўі да аднаго з першых выданняў рамана В. Быкава «Кар’ер»: «Усё больш з’яўлялася ў яго творах з таго жыцця, якое затаілася ў беларускіх хатах пад цяжарам вайны і пагрозай знішчэння і якое імкнулася ўратавацца і абараніцца. Усё больш настойліва ён разглядаў тое, што адбываецца з людзьмі як працяг перадваеннага шляху, як яго псіхалагічныя і маральныя вынікі» [2, с. 298].

Дзеянне рамана І. Жарнасек разгортваецца ў мястэчку Друя, якое ў міжваенны перыяд заставалася на тэрыторыі Польшчы; у навакольных вёсках па адзін і па другі бок мяжы, і ў вёсцы Росіца, якая ўваходзіла ў склад БССР. Такім чынам, калі ў Друі рэлігійнае жыццё не перапынялася, хоць беларускія (=беларускамоўныя) святары і былі высланыя ў Польшчу і замененыя на польскіх, то ў росіцкім касцёле ў міжваенны перыяд быў клуб, а праваслаўная царква ўвогуле была разбураная. Як адзначае аўтарка рамана ў артыкуле «Мучанікі»: «У Еўропе гримела Другая сусветная вайна, а ў нас таксама ішла вайна — супраць самога Бога, а значыць, і супраць народа гэтай зямлі, для якога імя Бога заўсёды было святым. Ды надышло 22 чэрвеня 1941 года. Наша Бацькаўшчына скаланулася ад страшнага слова — «вайна». На нейкі час прыціхла бязглуздая вайна супраць Усемагутнага, адышла на другі план» [4]. У гэты складаны час вярнуліся на родную зямлю айцы Антоні Ляшчэвіч (з Харбіна) і Юры Кашыра (з Вільні).

Раман складаецца з трох частак: «Вяртанне» (лёс айца Антонія), «Малітва» (вяртанне айца Юрыя і місіянерская дзейнасць), «Ахвяра» (знішчэнне Росіцы і гібель святароў) і эпілога (вестка аб беатыфікацыі). Сярод галоўных літаратурных папярэднікаў кнігі — творы, у якіх раскрыва-

ецца тэма спаленых вёсак: апавяданне «Memento mori» (1958) Янкі Брыля, «Хатынская аповесць» (1971) А. Адамовіча, кніга дакументальных распедаў «Я з вогненнай вёскі» (1975; укладальнікі А. Адамовіч, Я. Брыль, У. Калеснік) і інш.; маральнага выбару і высакароднасці чалавека перад пагрозай смерці: зноў жа «Memento mori» (1958) Я. Брыля (прататыпам галоўнага героя стаў сябар аўтара Даніла Скварнюк), «Сотнікаў» (1970) і «Абеліск» (1971) В. Быкава і інш.; а таксама творы, дзе асэнсоўваецца ўнутраны свет нацыстаў і іх памагатых, найперш «Карнікі» (1980) А. Адамовіча. Аднак, што датычыцца вобразаў святароў, то іх вытокі мы знойдзем хутчэй у каталіцкай і праваслаўнай духоўнай літаратуры і культуры (лёс Елізаветы Кузьміной-Карававай, Максімільяна Кольбэ і інш.) і ў мастацкай прозе іншых краін, напрыклад, італьянскай.

Можна выдзеліць некалькі ключавых сюжэтных ліній твора: жыццёвы шлях святароў, іх успаміны і рэфлексіі, размовы з парафіянамі; дыялогі з немцамі, разважанні нацыстаў і паліцаў; гісторыі жыхароў Росіцы і навакольных вёсак (з некаторымі з тых, што ацалелі пасля карнай акцыі, аўтарка сустракалася падчас напісання твора). Такім чынам, раман, як і многія іншыя творы беларускай літаратуры на ваенную тэму, мае *дакументальную* аснову, а гісторыі парафіянаў, загінулых і ацалелых, асабліва дзяцей, і ўратаваных сяцёр эўхарыстак надаюць яму *харавое* гучанне. Пры гэтым асноўная сюжэтная лінія ўніверсальная для літаратуры: «Найстрашнейшы валадар нашых дзён гаспадарыць цяпер на нашай зямлі. Ён мае д’ябальскую сілу, шалёныя намеры і поўную бесчалавечнасць. Вось яна — схватка цемры са святлом, зла з добром» [3, с. 381]. Стварэнне мастацкага твора на

аснове рэальных падзей — вельмі няпростая задача, мастацкі элемент павінен гарманічна спалучацца з жыццёвай праўдай, і ў гэтым — несумненная вартасць рамана «Будзь воля Твая». Акрамя таго, у творах на ваенную тэму можна знайсці «<...> не толькі рэакцыю на падзеі вайны, але і схаваныя нават для аўтара светапоглядныя сэнсы, якія дазваляюць рэканструяваць нарматыўныя, этычныя рамкі, што вызначаюць стаўленне да вайны як да сітуацыі татальнага гвалту»¹ [13, с. 179]. Важнай сістэмай каардынат для іх аналізу становіцца рэлігійная культура, якая вырашае пытанні, звязаныя з гвалтам і смерцю, а таксама маральныя дyleмы, што ўзнікаюць у «памежных» сітуацыях, і якая заўсёды была неад’емным кампанентам быццёвай беларусаў.

Аднак, не зважаючы на глыбокую рэлігійнасць беларускага народа, асабліва ў заходняй частцы нашай краіны, у літаратуры савецкага перыяду практычна адсутнічала адлюстраванне гэтага аспекта народнага жыцця, і кніга І. Жарнасек у некаторым сэнсе запаўняе лакуну, хоць алюзіі на біблейскія сюжэты ды іншыя маркеры хрысціянскага

веравызнання можна знайсці ў творах многіх айчынных аўтараў. Але вобразы святароў каталіцкай, праваслаўнай або іншых канфесій практычна не сустракаліся. Толькі пачынаючы з 1980-х гадоў становячыся вобразы прадстаўнікоў рэлігійных інстытуцый і ўвогуле вернікаў з'яўляюцца ў мастацкіх творах (найперш В. Быкава), а ў канцы XX стагоддзя ваенная проза значна часцей звяртаецца да хрысціянскіх каштоўнасцей, і не толькі ў алегарычнай ды іншых формах, калі ў творах прысутнічаюць «канфесійная тэматыка, матывы, дзе з'яўляюцца яе хоць бы якія мікравобразы ці знешнія атрыбутыка <...>, ці называюцца-ўспамінаюцца хрысціянскія абрады або біблейскія жанры» [14, с. 100]). У гэты перыяд, хоць пакуль і як другарадных персанажы, у мастацкіх творах з'яўляюцца святары або блізкія да іх людзі, напрыклад, пападзя Бараноўская з аповесці В. Быкава «Кар'ер» (1986), якой належаць словы «<...> дабрата немагчымая без Бога², а са злом у чалавеку абавязкова пасяляецца д'ябал, якому ўжо ніхто не дасць рады» [1, с. 93]. Яна ж распавядае і аб трагічным лёсе мужа, айца Кірыла, рэспрэсаванага савецкай уладай.

Ці магчыма раман І. Жарнасек «Будзь воля Твая» назваць *духоўнай* прозай ці, дакладней, *літаратурнай духоўнай* прозай? М. Рагачэўская адзначае, што класічнае вызначэнне «духоўнай прозы» супадае з паняццем «рэлігійная», пачынальнай якой «лічыцца Кірыла Тураўскі, аўтар твораў рэлігійна-царкоўнай тэматыкі» [9, с. 119]. Згодна з вызначэннем аўтараў адпаведнага расійскага навучальнага дапаможніка: «Літаратурная духоўная проза — гэта метажанравая з'ява. Яна ўключае ў сябе фрагмент, паломніцкі нарыс, аўтабіяграфічную аповесць і ін-

шыя жанравыя разнавіднасці. Па сваёй сутнасці, гэта тэксты-лекары, лекары нашых душэўных ран і нашай духоўнай нямогласці праз сардэчнае далучэнне да досведу аўтараў гэтых твораў» [8, с. 10]. У рамане І. Жарнасек распавядаецца пра жыццё і пакутніцкую смерць беатыфікаваных (благаслаўлёных) святароў, такім чынам у ім прысутнічаюць элементы некананічнага жыццяпісу; адлюстроўваюцца такія моманты рэлігійнай жыцця як катэхізацыя, місіянерства, святкаванне хрысціянскіх святаў, малітва, хрысціянскія сакрамэнты (хрышчэнне, вячанне і г. д.) і іншыя атрыбуты рэлігійнай культуры, што сведчыць аб прыналежнасці твора да духоўнай прозы.

Разважаючы пра духоўны аспект беларускай паэзіі, якая выяўляе шырокі спектр пераходаў ад веры да нявер'я паміж «антрапацэнтрычным вобразам свету і тэацэнтрычным светапарадкам» [14, с. 101], Ян Чыквін прыходзіць да высновы, што «<...> літаратуразнаўцаў <...> не можа не цікавіць менавіта ступень жывой веры, ступень яе ўнутранай адухоўленасці, ступень насычанасці хрысціянскім светапоглядам свядомасці пісьменніка і, што найважнейшае ўрэшце, мастацкі эквівалент такой веры — сам літаратурны твор: як і наколькі праз яго слоўную тканіну самавыяўляецца хрысціянска-рэлігійная духоўнасць» [14, с. 102]. У рамане І. Жарнасек маюць месца ўсе названыя кампаненты, а хрысціянска-рэлігійная духоўнасць галоўных герояў, іх непакісная вера прымушаюць задумацца пра Хрыста бяздушнага нямецкага афіцэра, які кіруе карнай акцыяй: «І ўсё ж Ён быў... Не мог не быць хоць бы таму, што во гэтыя самыя пастыры праз дзве тысячы гадоў гатовыя памерці за Яго. За прывід не паміраюць. І пры-

від не дае сілы на пакутніцкую смерць...» [3, с. 353]. Такім чынам, у творы адбываецца трансляцыя хрысціянскага светапогляду чытачу, бо, згодна з меркаваннем ксяндза А. Чайкоўскага, пробаўша наваполацкага касцёла Найсвяцейшага Сэрца Езуса Хрыста: «Да канца свету будуць жыць людзі, якія даказваюць, што Евангелле — байка. Але і да апошняга дня застануцца такія, якія ў сваім найглыбейшым асабістым досведзе будуць перакананыя: Евангелле — гэта праўда. Гэтыя людзі называюцца хрысціянамі. Для іх Бог, аб'яўлены ў Езусе Хрысце, больш рэальны, чым дрэва пры дарозе і горы на даляглядзе. У гэтым людзям патрэбныя святары. Але не толькі ім. Святары патрэбныя ўсім. Веруючым — як сведкі Бога, а тым, што сумняваюцца, — як напамін пра тое, што існуе таксама іншая дарога ў жыцці» [12, с. 55]. З такім напамінам і сутыкаецца штурмбанфюрэр, адчуваючы (на жаль, ці не адзіны з выканаўцаў пацыфікацыі) ўласную чалавечую нікчэмнасць: «<...> у ім, нягледзячы на сытнае сняданне, пачынаў клекатаць гнеў. Што ён хоча даказаць яму, гэты ксёндз? Што ён святы? Што ён вышэй за жыццё і смерць? Што ён зусім не баіцца смерці, якая ўжо зазірае яму ў вочы?» [3, с. 374]. Гэтая нікчэмнасць кантрастуе з выказаным у думках Антоні Ляшчэвіча захапленнем верай сваіх парафіянаў: «З касцельных прыступак пачалі сыходзіць людзі са свечкамі ў руках, беражліва захінаючы агеньчыкі ад ветру. Магло здацца, што іх цяпер найбольш турбуе, як зберагчы гэтыя агеньчыкі. Мой Божа, якія яны прыгожыя ў гэтай сваёй высакароднасці! Наколькі ж сляпыя трэба мець вочы гэтым п'яным марыянеткам, каб не бачыць, якіх³ людзей яны знішчаюць» [3, с. 377]. І гэта таксама немалаважны аспект рамана — народная

рэлігійнасць, духоўная глыбіня простых сялян, адлюстраваныя так шырока ці не ўпершыню. Такім чынам, раман «Будзь воля Твая», адштурхоўваючыся ад традыцый ваеннай прозы, рухаецца ў бок духоўнай прозы, якая пакуль мала прадстаўлена ў беларускай літаратуры (у адрозненне ад паэзіі).

Згодна з «тэалогіяй надзеі» нямецкага пратэстанцкага тэолага Юргена Мольтмана, сфармуляванай ім ужо пасля вайны, хрысціянскае бачанне чалавека арыентавана на ўкрыжаванага Хрыста: «Хрыстос можа быць названы „канцом гісторыі“ толькі ў тым сэнсе, што Ён ёсць пачынальнік і маршалак вечна жывога жыцця. Калі жыццё ўспрымаецца і пражываецца ў размове з Хрыстом, тады адчуваецца, што ў кожным завяршэнні схаваны новы пачатак» [6]. У аснове канцэпцыі Мольтмана ляжыць прынцып хрысціянскай надзеі, арыентаванай не на індыдуальнае ўратаванне, а на калектыўнае дасягненне Царства Божага, а сіла надзеі — у самім акце прышэсця Хрыста. Да распрацоўкі «тэалогіі надзеі» Мольтмана падштурхнуў уласны вопыт, перажыты падчас вайны і пасля яе завяршэння, калі ён знаходзіўся ў якасці ваеннапалоннага салдата нямецкай арміі ў лагеры ў Бельгіі, дзе даведаўся аб Асвенціме. Мольтман лічыў, што чалавек, які перажыў Асвенцім, не можа не гаварыць пра Бога. У кнізе «Чалавек» ён абгрунтоўвае гуманізм веры, сцвярджаючы, што: «Адрознай рысай хрысціянскай магчымасці надзеі ёсць тое, што яна нараджаецца з памяці пра ўзнясенне распятага Сына чалавечага» [7, с. 111].

У святле хрысціянскай тэалогіі надзеі гібель вёскі ў малітве айца Антонія набывае сэнс ахвяры і выкуплення: «<...> Прымі ж, Пане, ахвяру Расіцы, і няхай яна адплоціць за грахі многіх

на гэтай зняверанай, змучанай, скалечанай зямлі, якую калечылі не толькі прыхадні, але й гаспадары» [3, с. 381]. Малітва айца Антонія — цэнтральны *трансцэндэнтны* момант кнігі: «І калі ў Расіцы не застанецца ніводнае хаты, апроча Тваёй святыні, бо яна, цагляная, мусіць выстаць, каб застацца для іншых сведкам, абвінаваўцам, помнікам па нас, то і тады, Пане, ведай, што наша смерць — ахвяра Табе за цяжкія грахі зямлі, на якой так часта буе здрада. І няхай апошнім словам гэтае ахвяры стане Тваё імя, а наш апошні ўздых будзе звернуты да Цябе. Амэн» [3, с. 382]. Такім чынам, думаю, правамоцна лічыць раман І. Жарнасек літаратурнай *духоўнай* прозай, якая грунтуецца на асабістым духоўным вопыце аўтаркі, распаўядае пра рэлігійны вопыт беларусаў і сцвярджае хрысціянскую цноту. Фокус рамана скіраваны найперш на ахвярны бок гэтага вопыту, які ў выніку гэтаксама гераічны, бо, як адзначае аўтарка кнігі: «...Росіца вучыць думаць, маліцца, жыць. І... паміраць. Прыгожа, годна, па-хрысціянску. Памятаючы, што «душы праведных у руцэ

Божай»» [5]. Кніга І. Жарнасек не толькі адкрыла новыя магчымасці ў асэнсаванні трагедыі і гонару беларускага народа, яго высокай духоўнасці, — гэта ці не першы прыклад *духоўнай* прозы ў беларускай літаратуры на тэму Другой сусветнай вайны.

Згодна з Юргенам Хабермасам, этычнае самаразуменне вернікаў фармуецца пад уплывам рэлігійных перакананняў і практык [11, с. 251], і менавіта гэты аспект, які ляжыць у аснове маральнага выбару многіх персанажаў В. Быкава (свядома ці падсвядома), актуалізаваны ў рамане І. Жарнасек «Будзь воля Твая». Тэма жыцця на акупава-ных тэрыторыях раскрываецца найперш у ракурсе рэлігійнай культуры і народнай рэлігійнасці, а геаграфічная памежнасць набывае экзістэнцыйнае і катастрофічнае вымярэнне, бо само існаванне мірнага насельніцтва (у тым ліку і святарства) пад акупацыяй на працягу ваенных гадоў было суцэльнай памежнай сітуацыяй: паміж немцамі і партызанамі, паміж сумленнем і жаданнем уратавацца, паміж ахвярнасцю і карыслівасцю.

Бібліяграфія:

1. Быкаў, В. Кар'ер / В. Быкаў. — Мінск : Мастацкая літаратура, 1987. — 302 с.
2. Дзядкоў, І. Ва ўсім дайсці да сутнасці / І. Дзядкоў // Быкаў В. Кар'ер. — Мінск : Мастацкая літаратура, 1987. — С. 298–301.
3. Жарнасек, І. Ф. «Будзь воля Твая» / І. Ф. Жарнасек. — Мінск: Про Хрысто, 2004. — 432 с.
4. Жарнасек, І. Ф. Мучанікі [Электронны рэсурс] / І. Ф. Жарнасек. — Рэжым доступу: <https://www.rosica.by/index.php/sanktuari/muchaniki>. — Дата доступу: 10.06.2024.
5. Жарнасек, І. Ф. Росіца вучыць думаць, маліцца, жыць... [Электронны рэсурс] / І. Ф. Жарнасек. — Рэжым доступу: <https://media.catholic.by/ave/index.htm?ave/n82/art12.htm>. — Дата доступу: 12.06.2024.
6. Мольтман, Ю. Пришествие Бога — Христианская эсхатология [Электронны рэсурс] / Ю. Мольтман. — Рэжым доступу: <https://esxatos.com/yurgen-moltman-prishestvie-boga-hristianskaya-eschatologiya>. — Дата доступу: 11.06.2024.
7. Мольтман, Ю. Человек / Ю. Мольтман. — Москва : Издательство ББИ, 2013. — xii + 129 с.
8. Пращерук, Н. В. Современная духовная проза: традиции, смыслы, поэтика: учебное пособие / Н. В. Пращерук. — Екатеринбург : Издательство Уральского университета, 2018. — 110 с.
9. Рагачэўская, М. С. Новая беларуская літаратура: духоўная проза / М. С. Рагачэўская. — Матэрыялы ежегодной научной конференции преподавателей и аспирантов университета, 15–16 апреля 2021 г. : в 5 ч. — Минск : МГЛУ, 2021. — Ч. 3. — С. 118–121.
10. Тычка, Г. Пакліканне / Г. Тычка. — 2006. — № 1. — С. 52–54.
11. Хабермас, Ю. Религиозная толерантность как пионер прав культурной жизни / Ю. Хабермас // Между натурализмом и религией. — Москва : Весь мир, 2011. — С. 235–253.
12. Чайкоўскі, А. Святар сёння... Навошта? / А. Чайкоўскі. — 2006. — № 1. — С. 55–58.
13. Черепанова, Е. С. Влияние религиозной культуры на этику войны: методологический ресурс подхода Ю. Хабермаса / Е. С. Черепанова // Философия сегодня: ценности, перспективы, смыслы : сборник статей международной научной конференции (Екатеринбург, 19–21 ноября 2020 г.). — Екатеринбург : Издательство Уральского университета, 2021. — С. 177–183.
14. Чыквін, Я. «Паскалеўскі» і «авакумаўскі» шляхі развіцця беларускай духоўнай паэзіі / Я. Чыквін // Ідэя. Вобраз. Інтэрпрэтацыя. — Беласток: БЛА «Белавежа», 2014 — С. 97–111.

¹ Тут і далей пераклад з рускай мовы — А. Данільчык.

² У выданні 1987 года слова «Бог» напісана з малой літары.

³ Выдзелена І. Жарнасек.

Ірына Багдановіч

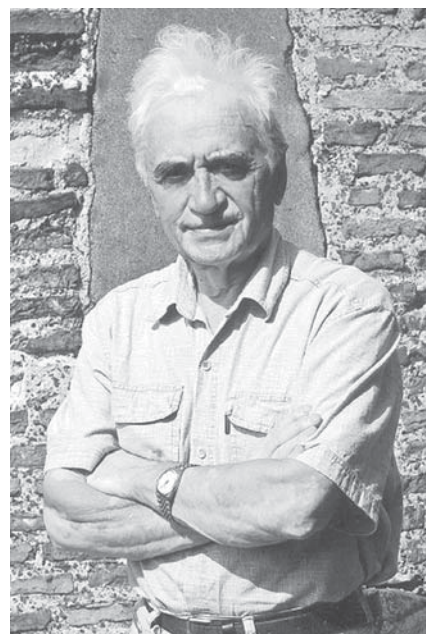
Натхнёны паланэзам і народнай песняй: Арсень Ліс як паэт і даследчык беларускай культуры

Да 90-годдзя з дня нараджэння

Арсень Ліс (04.02.1934–28.05.2018) быў незабыўна-яркай асобай, напоўненай святлом усіх зорак Беларусі, пра якіх ён пісаў, а потым сам дзяліўся гэтым святлом з кожным, каго сустракаў на навукова-творчым шляху. Хапіла гэтага святла ў свой час і аўтару гэтых радкоў — пры сустрэчах у навуковым фармаце, у асабістых гутарках і тэлефонных размовах Арсень Сяргеевіч заўсёды быў шчодры на слухныя парады і кансультацыі, цікавіўся, над чым працую, падтрымліваў навукова-творчыя планы і пошукі. Арсень Ліс быў для мяне і майго пакалення прыкладам працавітасці, сціпласці, рэалізацыі напоўніцы тых дароў-талантаў, якія атрымаў ад Бога, а потым развіваў у часе адукацыі, працы настаўнікам і выдавецкім рэдактарам, каб стаць, сапраўды, тым найруплівым працаўніком у вінаградніку Божым — вінаградніку Беларусі, яе культуры і гісторыі, распазнаўшы сваё жыццёвае пакліканне. А выпявала гэтае пакліканне, найверагодна, яшчэ ў дзяцінстве і юнацтве ў яго родных мясцінах — у маляўнічай вёсцы з дзіўнай назвай Вётхавы на Смаргоншчыне, зусім побач з легендарным Залесsem — маёнткам аўтара славутага паланэза «Развітанне з Радзімай» Міхала Kleафаса Агінскага. Сама прыро-

да тых мясцінаў з інтэграваным у яе сядзібна-паркавым ансамблем, з гукамі паланэза, растваранымі ў памяці паветра і ў шолыху старадаўніх дрэваў, натхнялі на высокія памкненні і мары. Яны памнажаліся таксама багатым рэпертуарам з маленства чутых народных песняў, якія спявалі аднавяскоўцы і якія пазней ужо акадэмічны даследчык-фалькларыст Арсень Ліс будзе, прыязджаючы, запісваць на дыктафон, каб вывучаць гэтыя скарбы народнай душы.

У якасці сімвалічнага *motto* гэтых юбілейных разважанняў возьмем радок з верша Рыгора Барадуліна «Сповідзь калосся», прысвечанага Арсеню Лісу. Верш напісаны ў 1980 г. у форме санета, паэт апісвае лёс мастака Язэпа Драздовіча, пра якога ў той час збіраў матэрыялы і пісаў кнігу Арсень Ліс. Кніга «Вечны вандроўнік» выйдзе толькі ў 1984 г., але, відавочна, Барадулін ведаў нашмат раней пра захапленне свайго сябра творчасцю легендарнага мастака-вандроўніка, бо ўжо былі яго публікацыі ў перыядычным друку. Кніга А.Ліса пра Драздовіча стала ў сваім часе сапраўдным адкрыццём, яна вяртала мастака з паўзабыцця, паказвала яго як нацыянальнага генія і прарока. Верш Барадуліна яднаў у сабе абедзве постаці —

і мастака, і яго даследчыка, а заключны радок гучаў як філасофская метафара шляху, якая падсумоўвала плён духоўнага набытку кожнага: «Для споведзі калосся спее жыта».

Праз гэтую трапную метафору можна ўбачыць увесь навукова-творчы шлях даследчыка: ад прарастання «зерня» на вётхавых абшарах пад гукі паланэза і народнай песні, да яго ўзрастання праз карпатлівую акадэмічную працу да «споведзі калосся» — спелага плёну творчых працаў, якія стануць фундаментам нашай нацыянальнай навукі і культуры ў тых шматгранных кірунках дзейнасці, у якіх рэалізаваліся талент і зацікаўленні навукоўца. А гэта гісторыя Беларусі і яе шлях да нацыянальнага адраджэння, лёсы розных дзеячаў грамадскага руху на гэтым шляху; гэта народная культура, фалькларыстыка; гэта краязнаўства, беларускае мастацтва і беларуская літаратура. І ўсюды, у кожнай з галін даследаванняў — грунтоўны плён, вывучэнне крыніц, паглыбленне ў лёсы сваіх герояў, ліставанне са сведкамі той нядаўняй, але і даўняй, бо

Ірына БАГДАНОВІЧ — паэтка і літаратуразнаўца, кандыдат філалагічных навук. Нарадзілася ў г. Ліда на Гродзеншчыне. Скончыла гісторыка-філалагічны факультэт Гомельскага дзяржуніверсітэта (1978) і аспірантуру пры Інстытуце літаратуры імя Я. Купалы Акадэміі навук Беларусі (1983). Аўтар кніг вершаў «Чаравікі маленства» (1985), «Фрэскі» (1989), «Вялікдзень» (1993), «Сармацкі альбом» (2004), «Прыватныя рымляне» (2006), «Душа лістападу» (2012), «Залатая Горка» (2016), манаграфіі «Янка Купала і рамантызм» (1989), «Авангард і традыцыя: беларуская паэзія на хвалі нацыянальнага адраджэння» (2001), укладальніца зборнікаў «Казімір Сваяк. Выбраныя творы» (2010), «Вінцук Адважны. Выбраныя творы» (2011), «Аляксандр Надсан. Выбраныя творы» (2014) і інш. Перакладае з польскай мовы. Жыве ў Мінску.

ўжо сышоўшай, эпохі, у якой жылі і дзейнічалі яго героі. Мне пашчасціла бачыць у Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва ў фондзе Арсеня Ліса (Ф. 536; складаецца з 316 –ці адзінак захавання) тыя шматлікія дакументы, якія ён як даследчык старанна шукаў, збіраў, «адкопваў» з-пад пылу часу, на іх грунце будаваў свае грунтоўныя навукова-даследчыя і навукова-папулярныя працы — артыкулы, нарысы, кнігі, прысвечаныя як асобным дзеячам (Пётра Сергіевіч, Язэп Драздовіч, Мікола Шчакаціхін, Аркадзь Смоліч, Браніслаў Тарашкевіч ды іншыя), так і канцэптуальным праблемам нацыянальнага быцця беларусаў у культурна-гістарычным вымярэнні. Плён гэтай «споведзі калосся» быў у свой час сабраны ў фундаментальныя тамы яго працаў: «Цяжкая дарога свабоды: Артыкулы, эцюды, партрэты» (1994); «Gloria victis: Збор твораў» (2010); «Выбранае» (серыя «Беларускі кнігазбор», 2014). Пры яго чынным удзеле і пад яго навуковым кіраўніцтвам выходзілі шматлікія (42) акадэмічныя тамы серыі «Беларуская народная творчасць», у якіх была сабрана і прааналізавана народная культура Беларусі ў яе разнастайных праявах і формах.

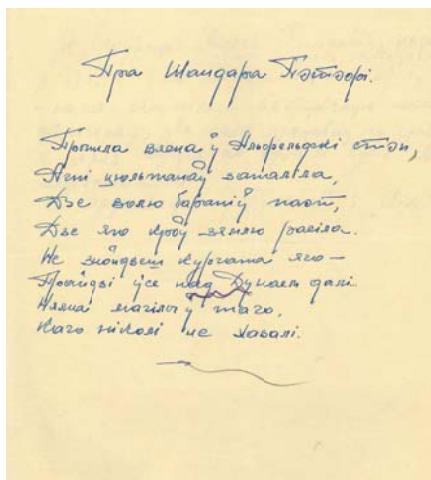
Кнігі Арсеня Ліса адкрывалі малавядомыя старонкі гістарычнага лёсу Беларусі, стваралі яе нацыянальны пантэон, вяртаючы з небыцця і забыцця імёны і справы годных дзеячаў на ніве дзяржавабудаўніцтва, культуры, мастацтва, літаратуры. Так, яго артыкул «Цяжкая дарога свабоды» (напісаны ў 1993 г.), які даў назву ўсёй кнізе, быў прысвечаны асабе Аркадзя Смоліча — яго грамадскай і навукова-асветніцкай дзейнасці, яго ролі ў нацыянальным адраджэнні беларусаў. Толькі незадоўга перад гэтым, у 1989 г., Аркадзь Смоліч, ахвяра сталінскіх рэпрэсій, быў рэабілітаваны, і быў перавыдадзены яго славуты падручнік. Арсень Ліс пісаў: «Праз паўвека пасля забароны самога імя Аркадзя Смоліча выходзіць галоўная

кніга яго жыцця — „Геаграфія Беларусі“. Праўда перамагае, праўда, без якой нельга адраджэння беларускі народ і яго зямлю, не дарам паложаную, па справядлівым сцверджанні Смоліча, пасярод Еўропы» [4, с. 242]. Уражвае, наколькі думка даследчыка, яго акцэнт на праўдзе, якая перамагае, блізкая і сугучная евангельскім словам Хрыста: «І пазнаеце праўду, і праўда зробіць вас вольнымі» (Ян 8, 32). На гэтым пазнанні праўды пра гістарычны лёс народа і яго скіраванасць у будучыню грунтуецца, без перабольшвання, усе навуковыя працы Арсеня Ліса, пра каго ён ні пісаў.

У шматгранных кірунках творчай дзейнасці даследчыка значнае месца займае і беларуская літаратура. Літаратурна-знаўчыя працы Ліса маюць не меншую вартасць, чым яго фальклорныя, мастацтвазнаўчыя і гісторыка-культурныя даследаванні. Асабліва значны яго ўклад у вывучэнне літаратуры Заходняй Беларусі — ізноў жа яе малавядомых старонак і паўзабытых аўтараў. Фундаментальнае навуковае значэнне мае напісаны А. Лісам з новых, ужо постсавецкіх пазіцый, аналітычны раздзел «Літаратура Заходняй Беларусі» ў чатырохтомнай акадэмічнай «Гісторыі беларускай літаратуры» (т. 2, 1999). Асобныя артыкулы даследчыка прысвяціў малавядомым заходнебеларускім паэтам, многім з якіх фактычна адкрываў для грамадскасці — Хведару Ільяхэвічу, Валянціну Таўлаю, Анатолю Бярозку, Міхасю Машару, Алесю Салагубу. Сваёй увагай не абмінуў ён і Уладзіміра Дубоўку, які пасля рэабілітацыі вяртаўся на пачатку 1960-х гг. да літаратурнай працы: адзін з першых артыкулаў пра творчасць Дубоўкі «Моц і хараство паэтычнага слова» належаў менавіта Арсеню Лісу і быў апублікаваны ў часопісе «Малодосць» (1960, № 7).

Вельмі кранальны артыкул-успамін прысвяціў Арсень Ліс Уладзіміру Караткевічу: пад назвай «Годна, з любасцю» ён

завяршаў кнігу «Цяжкая дарога свабоды». У 1957–1959 гг. Ліс працаваў у Дзяржаўным выдавецтве БССР, дзе яму выпала спрычыніцца да рэдагавання першага паэтычнага зборніка Караткевіча «Матчына душа». З таго часу захаваліся два лісты Караткевіча да Ліса. У першым з іх, ад 21 красавіка 1958 г., паэт звяртаецца да адрасата афіцыйна — «Тав. Ліс» — і піша, што, атрымаўшы карэктурку зборніка, быў абураны многімі няслушнымі, на яго думку, праўкамі, а асабліва выкіданнем многіх дарагіх для яго радкоў і нават вершаў. Рэдактарам зборніка быў Антон Бялевіч, але ўсе справы ішлі праз Ліса як загадчыка рэдакцыі, таму паэт звяртаўся менавіта да яго і пасля шматлікай аргументацыі прасіў абараніць яго творы: «Слухайце, я ніколі не згаджуся на тое, каб іх выкінулі. Абараніце хоць Вы іх, т. Ліс», — прасіў Караткевіч [2, с. 82]. Відавочна, што малады рэдактар чула ўспрыняў творчыя клопаты маладога паэта і адгукнуўся на іх з усёй шчырасцю, стараючыся выправіць сітуацыю і паспрыць максімальна поўнаму выданню кнігі будучага класіка нацыянальнай літаратуры. Караткевіч быў, несумненна, рады і задаволены тым, як склаліся справы з выданнем яго першай кнігі. Аб гэтым сведчыць яго наступны ліст, які ён пачынае ўжо зусім іншым — не афіцыйным, а сяброўскім — зваротам і выказвае падзяку адрасату: «Дарагі Арсень! <...> Шчыра дзякую за тое, што Вы ўлічылі мае некаторыя заўвагі і далі ім ход <...> Хочацца як-небудзь дараваць паразмаўляць з Вамі пра музыку, вершы, мастацтва і іншыя важлівыя справы» [2, с. 84]. Далей Караткевіч выказвае жаданне як найхутчэй пабачыць сваю кніжку і ў жартаўлівай форме складае прароцтва свайму будучаму творчаму лёсу: «Цікава, калі ксёння мая няшчасная пабачыць свет? Якія меркаванні ходзяць на конт гэтага? Вельмі хацеў бы пабачыць хутчэй гэта суцяшальнае для мяне і страшнае для чытачоў відовішча. І наогул,

Аўтограф верша А. Ліса,
дасланы ў часопіс «Маладосць».

калі я памру, папрашу, каб на
маёй магіле выбілі:

«Я аўтар кашмарных паэм і
санетаў.

Мне людзі заплочаць бяс-
серцем за гэта.

Моцна цісну руку. Жадаю
шчасця. Ваш Уладзімір» [2, с. 84].

У сваім артыкуле пра Ка-
раткевіча А. Ліс згадвае многія
іншыя выпадкі судакранання іх
творчых лёсаў, якія ствараюць
жывыя карціны літаратурнага
жыцця 1960–1980-х гг., а так-
сама дадаюць вельмі яскравыя
штрыхі да постаці Уладзіміра
Караткевіча ў наша сённяшняе
ўспрыманне генія роднай літа-
ратуры, вельмі блізкага нам па часе
і светаадчуванні.

Адной з ключавых постацяў у
навуковым дыскурсе А. Ліса быў,
несумненна, Язэп Драздовіч. Кні-
га пра яго «Вечны вандроўнік»
(1984) — узор высокай дакумен-
тальна-мастацкай прозы. Яна —
такі ж нацыянальны беларускі
скарб, як і творы самога героя
гэтай кнігі, прычым не толькі
мастацкія, дэкаратыўна-пры-
кладныя, але і літаратурныя,
бо Драздовіч меў таксама яркі
пісьменніцкі талент. І Арсень
Ліс не абышоў увагай цудоўную
гісторыка-легендарную паэму
мастака «Трызна мінуўшчыны», а
таксама яго арыгінальную прозу і
мемуарыстыку. «Драздовіч стане
яго лёсам, яго наканаваннем», —
напіша пра значэнне постаці
Драздовіча ў навукавай біяграфіі

даследчыка аўтар прадмовы да
яго кнігі «Выбранае» Міхась
Казлоўскі [6, с.10]. Менавіта Ліс
вярнуў «зорку» Драздовіча ў
«культурныя нябёсы» Беларусі.
І гэта слушна! Нездарма ж і ба-
радулінскі верш, прысвечаны
А. Лісу, распаўядае нам менавіта
пра Драздовіча — пра сімвалічны
лёс мастака-творцы ў духоўнай
прасторы айчыны і свету: «Язэп
Драздовіч выразаў кійкі // Як
посахі вяртання да вытокаў. //
Намацаўшы карэння вузлякі, //
Сягае вольна думка да аблокаў.
// Разбярства цвёрдасць трэба
для рукі. // Не баючыся кпін, ані
папрокаў, // Вандруюць мастакі,
як жабракі, // Каб пасля смерці
ўзняцца да прарокаў» [1, с. 37].
Сказанае паэтам пра Драздовіча
ў поўнай меры датычыць аўтара
кнігі пра яго: Арсень Ліс таксама
«намацаў вузлякі карэнняў»
нацыянальнай культуры, каб
вяртацца да яе вытокаў і злучаць
з ім яе сучаснае рэчышча.

У архіўным фондзе А. Ліса
захавалася машынапісная копія
гэтага верша з аўтографам Бара-
дуліна. Гэта кароткі ліст-зварот
да адрасата, у якім паэт вельмі
трапна характарызуе асобу свай-
го сябра, што вельмі важна, таму
прывядзем гэты архіўны даку-
мент цалкам: «Дарагі Арсень! У
такім варыянце верш пайшоў у
набор у маім зборніку «Вечалле».
Таму перадаю табе не першы ад-
бітак машынапісу. Дзякуй табе,
што ты ёсць у нашай роднай
культуры — шчыры, спагадлівы,
узнёсла-чысты. Пасля кожнай
сустрэчы з табой і жыць хочацца,
і пісаць хочацца. Яшчэ раз — дзя-
куй за ўсё! Твой Рыгор. 6.IX.80.
Мінск» (БДАМЛіМ. Ф. 536, воп.
1, адз.зах. 261, арк. 1).

Захавалася яшчэ адно кра-
самоўнае сведчанне пра асобу
А. Ліса, якое належыць Івану
Пташнікаву і цытуецца тут так-
сама паводле архіўнага рукапісу
яго ўспамінаў, датаваных 1992 г.:
«Арсень Ліс быў першым і слу-
хачом і крытыкам маіх ранніх
празаічных опусаў. Нават чытаў і
слухаў такія, якія я пасля, не шка-
дуючы, знішчаў. Мы здружылі-
ся з ім яшчэ ў выдавецтве ў

Матузава (так называлі Дзяр-
жаўнае выдавецтва БССР, дзе той
быў дырэктарам). Ліс — зямляк
славутага Агінскага, прыгожы,
шчыры, нацыянальны да ніткі, —
таксама пісаў вершы. Не шмат, а
пісаў і друкаваў. Найбольш пра
каханне» (БДАМЛіМ. Ф. 405,
воп. 1, адз.зах. 101, арк. 6).

Такія акцэнтны на рысах твор-
чай асобы Арсёня Ліса, сапраў-
ды, вельмі важныя: яны нам
дапамагаюць зразумець, як жа
выспявала «жыта» яго творчасці
для той «споведзі калосся», што
сталася дабрадайным плёнам яго
шматлікіх кніг. Згадка І. Пташ-
нікава пра тое, што «Ліс <...>
таксама пісаў вершы», вяртае
нас ізноў да вытокаў, да пачаткаў
разнабаковай творчай дзейнасці
Арсёня Сяргеевіча. Нас чакае тут
адкрыццё, хоць яно і не дзіўнае:
Арсень Ліс пачынаў як паэт! І
яго рання паэзія, апублікаваная
ў часопісе «Маладосць» (1959,
№ 1) і ў зборніку паэзіі студэнтаў
і выпускнікоў БДУ «Падарунак»
(1958), вылучаецца высокім
мастацкім узроўнем — прыго-
жая, вобразная, натхнёная! У
архіве захаваўся рукапіс згаданай
падборкі, дасланай аўтарам у ча-
сопіс «Маладосць», рэдактарам
якога на той час быў Пімен Пан-
чанка. Публікацыі папярэднічала
невялікая біяграма. У аўтарскім
рукапісе падборку адкрываў
верш «Вясновы парыў» — вель-
мі тонкая лірыка, настраёва
ўзрушаная, з выразным патрыя-
тычным акцэнтам. Гэты верш
можа ўспрымацца як эстэтычнае
крэда маладога творцы: у ім усё
важна, усё складаецца ў будучы
лёс, прадвызначае выспяванне
творчага «калосся»:

Сэрца ў абшар парывае,
Рукі — да працы любімай...
Востра, як боль, адчуваю
Веліч, прыгожасць Радзімы!
Шляхі яе сквапна меру,
Стрэчных абняў бы, прывеціў.
Мацней яшчэ ў шчасце веру
Для простых людзей на свеце
[3, с. 51].

Можна заўважыць, што ўжо
тут прадбачыцца і будучае за-
хапленне Драздовічам, і ўсімі

героямі яго падарожжаў у гістарычную і культурную прастору Бацькаўшчыны, якая «парывае сэрца ў абшары», а рукі — да нястомнай працы: у архівах, за аркушамі паперы...

Таленавітая паэзія стала для А. Ліса тым жыватворчым ручаём, які ператварыўся ў глыбакаводную раку творчых справаў у разнастайных гуманітарных сферах. Ва ўсіх іх нібы раствараны «эліксір паэзіі» — дух творчасці, той самы, што «сэрца ў абшар парывае». Захаваўся вельмі цікавы ліст У. Дубоўкі да А. Ліса, у якім той дае высокую ацэнку яго паэзіі. Ліст з Масквы датуецца 16 чэрвеня 1965 г. Да гэтага ўжо, у 1960 г., быў апублікаваны ўдумлівы артыкул маладога даследчыка пра Дубоўку «Моц і хараство паэтычнага слова», у якім ён высока ацаніў творчасць толькі што рэабілітаванага паэта. У іх завязалася перапіска, склаліся прыезныя асабістыя стасункі. Ліс звяртаўся да старэйшага калегі па парады, збіраючы звесткі пра герояў сваіх будучых працаў, якіх мог ведаць у свой час Дубоўка. У прыватнасці, згаданы ліст Дубоўкі быў адказам Лісу на яго пытанні пра збіральніка беларускіх народных песень Антона Грыневіча, які таксама пацярпеў у часе сталінскіх рэпрэсій...

Праз некалькі гадоў у часопісе «Малодосць» з'явіцца таксама першы артыкул нядаўняга выпускніка БДУ пра беларускую народную песню — «Неўміручыя народныя скарбы» (1959, № 6). Далёдаванне фальклору, беларускай народнай культуры стане ў далейшым галоўным кірункам навуковай дзейнасці Арсена Ліса, ён стане доктарам філалагічных навук, загадчыкам аддзела ў Інстытуце мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору НАН Беларусі, дзе да апошніх дзён жыцця будзе годна выконваць сваё высокае служэнне на ніве роднай культуры паводле паклікання і талентаў, шчодро дадзеных яму Панам Богам.

Сярод апошніх прыжыццёвых публікацый Арсена Ліса адметнае яго вяртанне да паэзіі.

Цудоўная паэтычная падборка «Вершы адной маладосці» з'явілася ў 2015 г. у часопісе «Наша вера». І яшчэ раз адкрылася, якой жа ўзнёсла-паэтычнай была душа даследчыка, цудоўным чынам перамяняючы паэтычнае ўспрыняцце свету ў плён навукова-даследчай працы! Падборку адкрывае верш 1957 г., які захапляе сваімі вобразнымі асацыяцыямі і акцэнтамі: «Так зажадалася вясны: // Пралесак, сонечных праменьняў...» У цудоўным парыве натхнення паэт апісвае шматлікія праявы вясновага настрою, свае мары-летуценні, каб зноў вярнуцца да галоўнага задання жыцця:

А потым зноў — да працы той,
Якой і дні і парыванні.

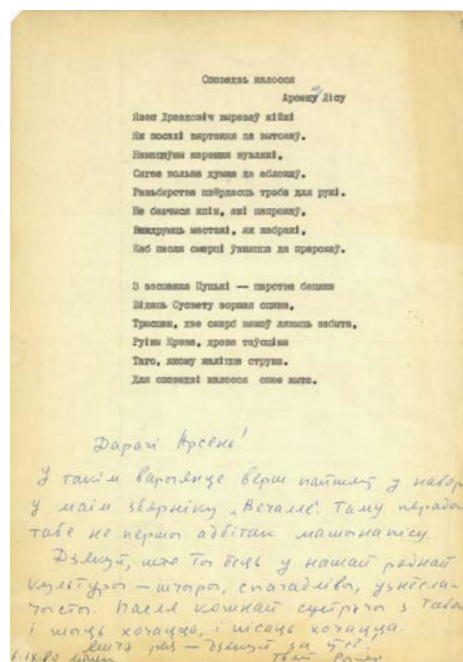
І для Яе, Яе адной,

Жыць да апошняга дыхання
[7, с. 44].

Сімвалічны і таямнічы вобраз «Яе» тут можна прачытаць па-рознаму: і як вобраз каханай дзяўчыны і, найверагодней, як вобраз той самай Працы, у якую быў улюбёны аўтар радкоў з юнацтва да канца жыцця і жыў Ёю, сапраўды, «да апошняга дыхання».

Мы бачым тут ізноў жа акцэнт на відавочнай сакралізацыі працы, якая ўспрымаецца не як дакучлівы абавязак, а як высокае пакліканне ўсяго жыцця — пакліканне да сатворчасці з самім Панам Богам, які і даручыў падобную місію чалавеку. Пра гэта ж сведчыць і верш «Вясновы парыў» з яго ключавымі радкамі: «Сэрца ў абшар парывае, // Рукі — да працы любімай...», у якія сімвалічна ўкладваўся ўвесь жыццёвы і навукова-творчы шлях паэта-вучонага. Яго заахвочвала да гэтага шляху «веліч, прыгожасць Радзімы», якую ён адчуваў «востра, як боль». Невыпадкова менавіта гэтыя чатыры радкі з верша «Вясновы парыў» выбіты на каменнай раскрытай кнізе на помніку Арсеню Лісу на могілках, дзе ён пахаваны, паміж роднай вёскай Вётхава і Залессем Агінскага.

...Мы зазірнулі ў пачаткі і дакрануліся да таго велізарнага

Машынапіс верша Р. Барадуліна, прывесчанага А. Лісу, з аўтографам аўтара.

плёну навукова-творчага жыцця, які пакінуў нам у спадчыну Арсень Ліс — дарагі і незабыўны Настаўнік, Дарадца і Сябра, Вучоны і пры гэтым вельмі сціплы, чулы чалавек, руплівы і нястомны працаўнік. Калі хочам вандраваць у Беларусь, у сэрца яе культурных скарбаў — чытайма Ліса! Хадзем ягонымі сцяжынамі, як ён хадзіў сцяжынамі сваіх герояў! Ён выведзе нас да Праўды, Хараства, Святла — туды, дзе ззяе над лёсам Беларусі зорка Венера, гучыць паланэз Агінскага, перамервае родны абшар кій Язэпа Драздовіча.

Для ілюстрацый выкарыстаны матэрыялы з фондаў Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва; Ф. 37 (часопіс «Малодосць»); Ф. 536 (А. Ліс).

Літаратура:

1. Барадулін, Р. Выбраныя творы. У 2-х т. Т. 2. — Мінск: Мастацкая літаратура, 1984. — 335 с.
2. Караткевіч, У. Збор твораў. У 25 т. Т. 20. — Мінск: Мастацкая літаратура, 2022. — 367 с.
3. Ліс, А. Вершы // Малодосць. 1959. № 1. С. 49–51.
4. Ліс, А. Цяжка дарога свабоды: Артыкулы, эцюды, партрэты. — Мінск: Мастацкая літаратура, 1994. — 414 с.
5. Ліс, А. Gloria victis! Збор твораў. — Мінск: І.П.Логвінаў, 2010. — 754 с.
6. Ліс, А. Выбранае. — Мінск: Беларуская навука, 2014. — 592 с.
7. Ліс, А. Вершы адной маладосці // Наша вера. 2015. № 4. С. 44–45.

Алесь Місуна —

эканаміст, кандыдат эканамічных навук (1979 год). Аўтар звыш сотні навуковых і навукова-метадычных працаў у галіне эканамічнага аналізу. Закончыў Беларускі дзяржаўны інстытут народнай гаспадаркі (1972 г.) Працаваў выкладчыкам у Навапольскім сельскагаспадарчым тэхнікуме і БДЭУ, у «Беларусбанку», НАН Беларусі і інш. Цяпер на пенсіі. Шмат часу аддае літаратурнай працы. Друкаваўся ў часопісе «Дзеяслоў», газетах. Аўтар кніг «Дзякуй за неба. Вершы і проза» і «Простыя людзі». Нарадзіўся ў 1951 годзе. Дзяцінства прайшло ў засценку Маргі (цяпер Леанардова) Мядзельскага раёна. Жыве ў вёсцы Багушова, што на рацэ Менка, побач з гарадзішчам старажытнага Менска.

Алесь Місуна

Лучайскі касцёл

Разважанні дарослага чалавека, яны адкуль? Напісаў і здзівіўся — а сапраўды, адкуль? З жыццёвага досведу, з прачытаных кніжак, з пачутага ад людзей. Ды ці мала з чаго... І каго ні вазьмі, мала хто ў тым пераліку не згадае ўспаміны самага ранняга дзяцінства. Якраз яны, калі чалавек яшчэ не перанасычаны ведамі, калі шмат што бачыць і асэнсоўвае ўпершыню, не грунтоуючыся на папярэдніх уяўленнях, эмоцыях, калі на яго не ўплываюць думкі і ацэнкі «аўтарытэтаў», можа, самыя правільныя і самыя аб'ектўныя. І дарослыя разважанні, калі яны на тым, дзіцячымі вачыма ўбачаным, грунтоуюцца, яны, як не круці, будуць іншыя.

У мяне сярод дзіцячых успамінаў асобнае месца — пра «Вандзіна вяселле». Шмат чаго тады ўбачыў першы, а нешта і адзіны раз у жыцці.

Сярод тых успамінаў — і муры лучайскага касцёла. Хлапчанё, якое нічога, акрамя прыземістых хат хутароў ды маленечкіх вёсчак, не бачыла, нечакана апынулася каля старадаўніх сценаў, якія пераходзілі ў спічастыя вежы, і недзе там, высока-высока, губляліся ў бяздонным небе, каля сонца, сярод хмараў. І тады здавалася, што менавіта яны даносяць людскія малітвы да Бога, бо Бог жа, бабуля заўсёды казала, недзе там, на небе. І калі асабліва хацела, каб ёй паверылі, бажылася: «Праўдачка, як Бог на небе!»

А як іначай чалавек да таго Бога дакрычыцца? Ні ў саламянай страхой накрывай хаце, ні ў дварышчы, ні ў полі прамоўлення чалавекам пацеры не вельмі да таго Бога, можа, і даляцца? Рассеюцца ў прасторы, ветрам разнясуцца па палях-кустах, і ці пачуе іх Бог? Іншая справа ў гэтакім храме. Прамоўленае пад яго скляпеннямі не мае іншага выйсця, як толькі ў вежы, што цягнуцца ў неба, да Бога. Тут ужо ні адна просьба, ні адна споведзь не згубіцца, тут ніводнай думкі не схаваеш — Бог цябе праз тыя вежы наскрозь бачыць...

Тады касцёл, хоць такіх гмахоў я не то што не бачыў, а нават уявіць не мог, зусім не напужаў. Можа, таму што дзіцячая душа не адчувала страху пакарання за грахі — якія грахі ў чатырохгадовым узросце? Узнікла, і ўсё жыццё са мною, зусім іншае пачуццё — павага.

Тады павага, як і шмат якія іншыя дзіцячыя пачуцці, была невытлумачальнаю, проста змушала асаблівым чынам сябе паводзіць. І ўсё. А напаўненне

таго дзіцячага пачуцця прыйшло праз многа-многа гадоў. І ці поўнае яно сёння, ці ўсё я разумею, упэўненасці няма, ды і ці будзе калі...

Касцёл той стаяў воддаль ад дарог, па якіх часта ездзіў, ды і далекавата. За паўстагоддзя толькі разы са два шлях мой праходзіў досыць блізка ад Лучая, але адмыслова ехаць да таго зачыненага касцёла не выпадала. Іншыя клопаты, іншыя думкі, і часу, як заўсёды, бракуе...

Але ўрэшце сустрэча адбылася. Ужо ў новы час, калі бязбожная ўлада сарамліва схавала свае атэістычныя дзіды, вярнула ператвораныя ў хлявы, напалову знішчаныя храмы вернікам, а былыя партыйныя чынушы, «у сабакі вочы пазычыўшы», рынуліся ў адчыненыя цэрквы-касцёлы адбіваць паклоны, замольваць грахі.

Амаль адмыслова з далёкай сталіцы паехаў у Лучай. Мясцовасці вакол старадаўняга храма не пазнаў. Мабыць, то з лёгкай рукі мосарскага ксяндза Юзафа Булькі пайшло — велізарны добраўпрадкаваны кветнік. Не такі неабсяжны, як у Мосары, але таксама годны.

Храм, вежы, што губляюцца недзе ў небе, той жа. Колькі разоў, узгадвучы, разглядаў фотаздымкі, адно сталася нечаканым — не стэрыльна белы. Нехта, фарбуючы сцены, капнуў у вапну крышачку чорнага, і як дарэчы, як цудоўна атрымалася падкрэсліць, што мурам шмат стагоддзяў, што смуга часу пакінула на іх свой след, што мury тыя столькі ўсяго бачылі...

Калі глядзіш на выбеленую полацкую Сафію, баішся, каб нават паглядам сваім не запэчкаць, думкаю неадпаведнаю не апаганіць. Баішся...

Гледзячы на крыху шараватыя сцены лучайскага

касцёла, пранікаешся павагаю да храма, што перажыў стагоддзі, што бачыў пад сваімі сутарэннямі тысячы і тысячы простага людзю, працаўнікоў, што йшлі да яго са сваімі радасцямі, а болей з горам: разумееш, што цагліны ў яго сценах не так рошчынай мацуюцца, як шчырымі малітвамі, бясконцаю вераю. Геніяльнае вырашэнне...

Можа, без гэтага, быццам старадаўняга адцення фарбы, ці прыйшла б думка, што менавіта ён, набрынялы людскімі пачуццямі, павагаю, удзячна настаўляў кожнага, падтрымліваў і вёў па жыцці, ад хросту да адпявання. І потым, калі душа адляцела, памятаў, пакуль памяталі нашчадкі. Напэўна, і цяпер памятае, толькі ўжо моўчкі, толькі разам з Богам.

І я, аглядаючы святыню, слухаючы няспешны расказ добразычлівага ксяндза пра збольшага вядомую гісторыю храма, увесь час шукаю хоць якой прыкметы, што нагадалі б мне мяне малага. І нічога не знаходжу. Нічога ўжо няма...

Муры мяне, напэўна, як і ўсё, што каля іх адбывалася, памятаюць. Але мury маўчаць. А можа, акурат тое, што захавала мая дзіцячая памяць, і ёсць частка памяці муроў?..

Сёння навукоўцы, вывучаючы артэфакты, пісьмовыя крыніцы, па драбніцы расшыфроўваюць тое, што памятаюць мury. Падумаў, што не так доўга засталася чакаць: людзі абавязкова вынайдуць прыстасаванне, якое, падобна запісу на флэшцы, будзе чытаць усё, запісанае мурамі.

І гэта не толькі цікава. Гэта патрэбна! Каб не згінуў народ, каб адраділася Краіна. Каб жыла вера! Патрэбна!

Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК —

паэт, эсэіст. Нарадзіўся ў 1957 годзе ў Давыд-Гарадку. У 1982 годзе скончыў Маскоўскі літаратурны інстытут імя М. Горкага. Працаваў у выдавецтве «Мастацкая літаратура». Выдаў кнігі паэзіі «Вандроўнік» (1983), «Над пляцам» (1986), «Лагодны промень раніцы» (1988), «Тут: Вершы, паэмы, эсэ» (1990), «Гаспода» (1998), «Паэтаграфічны раман» (2002), «Вершы. Каханне. Проза» (2003). Аўтар архіўнай аповесці пра Максіма Танка «...Натуральны, як лінія небасхілу» (2017), аповесці пра Адама Станкевіча «...Усе бачылі нястачу віна...» (2020) і інш. Жыве ў Мінску.

Леанід Дранько-Майсюк

1

У Расіі — Іваноў, Пятроў, Сідараў, а ў Давыд-Гарадку — Сеген, Бесан, Рымар...

Рымар, як хто забыў, — майстар па вупражы, а ў нас, як бачна, Рымар — гэта яшчэ і родавае імя...

У даўнія часы ў Давыд-Гарадку былі добрыя рымары.

Дзед Мікалай расказваў пра свайго прыяцеля, які якраз і займаўся рымарствам, у сваёй рымарні шыў і большыя, і меншыя хамуты (хто які закажа!), і не толькі хамуты.

Словам, рымарнічаў.

Але хто тады, за Польшчаю, не рымарнічаў?!

Як дзед казаў: і жук, і жаба, і мох, і балота, і авэль, і кавэль, што значыла — сярод майстроў добрых былі і благія.

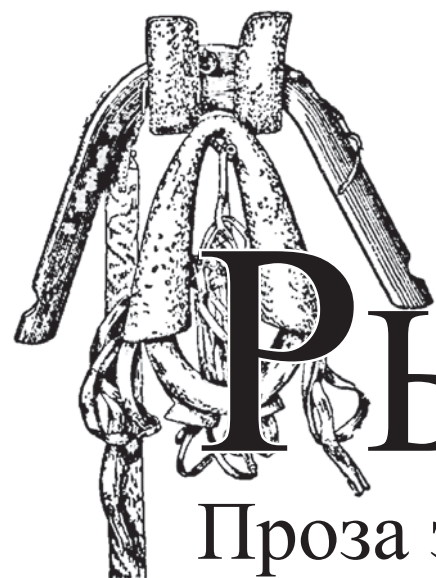
Благія асабліва не штукарылі, а штукавалі так сабе, за свой тавар вялікія грошы не бралі, абы хутчэй збыць яго з рук, таму большасць тых лёмаў — хамутнікі нічогія, ад іхняй работы людзей у пот кідала, бо з хамутоў іхніх часам на хаду не толькі дратва, а хамуціна вылазіла.

— Коб ты скіпеў! — людзі пракліналі таго ці іншага партача.

Але на дзедавага прыяцеля брыдка ніколі не казалі; ён працаваў як злотнік і ажно дрыжаў — так любіў работу.

— На сметніку і певень пан! — смяяўся са сваіх канкурэнтаў.

Умеў складна гаварыць, як і сумленна рабіць.

РЫМАР

Проза з той кніжкі, якая можа быць

Для хамуціны купляў у саломніка салому, — у ягонаі рымэрні пад рукою заўсёды ляжала і жытня, і аўсяная салом, і густа пахла вырабленаю шкураю.

А шкуры і сам вырабляў, і зноў жа — купляў.

Іншы раз на кáпу, скажам, браў такі тавар, які ажно блішчэў, — такую скуру шаўцы зазвычай пускалі на халавы храмавых ботаў.

Прышываючы кáпу, добра ведаў што да чаго і па вышыні хамута, і па шырыні.

І тую ж лямцавую хамуціну прышываў, як прынята казаць, не заходзячы за грань — тонка ставіў да бярозавых клешчаў.

А калі ўцягваў у хамут сырамятныя гужы, — нібыта насценны гадзіннік заводзіў, шоргаючы двума ланцужкамі.

Не толькі хамуты — прадаваў таксама і свой іншы рыштунак: раменныя вóжкі (лейцы), падсядзёлкі, набэдрыкі, аброці і разам з хамутамі супоні...

Ён быў сапраўдны рымар, таму і зарабляў няблага, — як дзед успамінаў, заўсёды меў ладную цўцму грошай.

2

У самым пачатку 1960-х гадоў я бачыў багата ўпрыжаных у

аглоблі коней, — на вазах перавозілі і скрыні з куфрам з хаты ў хату, і маладую «косцарэву» з дзірвану, і пукі зжатага чароту з балота, і буракі з гарбузамі з поля, і віш з баралозам з гарынскага берага.

І хлеб з пякарні вазілі ў хлебны, і хворага ў бальніцу, і, заслаўшы драбіны цыратаю, з глінішча вязлі гліну.

Пра бульбу я ўжо не кажу і пра стагі таксама!

А зняўшы глабіны і падоўжыўшы калёсы, на рыпучых разводах тарабанілі доўгія калоды з лесу.

Таксама ж і вяселле (шлюбны поезд!) ехала на вазах.

Што толькі не вазілі, хто толькі не ездзіў...

Часам і задумлівага бацюшку ў рызах і з кадзілам у руцэ на пахаванне дастаўлялі ўсё на той жа простаі фурманцы, прадбачліва паклаўшы ў драбіны свежае сена і заслаўшы яго («коб хорошэ було»), знятай са сцяны, краскататай макаткаю...

У Давыд-Гарадок ездзілі вазамі людзі з Велямічаў, Альпеня, Харомска, Лісовічаў, Лядца, Туроў, Хорска, Альшанаў, Рамля, Мачуля і з далніх вёсак — Цераблічаў, Аздамічаў, Кароцічаў,

Вялікага Малешава, Сямігосцічаў, Талмачава, Лутак...

Падводы бясконца грукаталі па звонкім польскім бруку Мэльніцкай і Альшанскай вуліц, з-пад конскіх падкоў і акаваных колаў ляцелі зырккія іскры, скрыгаталі загваздки, свірчэлі атосы, стукацелі глабіны, у вокнах бліжэйшых дамоў дрыжалі шыбы і сыпаўся патрэсканы кіт...

Клопат у фурманаў быў розны, але часцей за ўсё вяскоўцы прыпыняліся ля раймага.

Там трэ было абысці два паверхі, а гэта час немалы, таму перад тым, як заняцца купляннем, амаль кожны мужык, засунуўшы за пояс канджук, падкідваў свайму каню з палукашка сена, ці канюшыны, і клапатліва адпускаў пасак...

Ад тых маіх дзіцячых дзён да сённяшніх дзён свет ужо ўсутыч падпоўз да бяды — скрозь усё запаскуджана бензінам, саляркаю, машынай аліваю, штоімгненнымі смярдзючымі выхлапамі.

Дзе вы, расхваленныя электраколы?!

Толькі пяць тысяч на ўсю Беларусь?!

Тут аніяк не скажаш: ліку няма...

Свет забыў, як пахне конь!

Мяркую, прырода ўсё ж вытрымае гвалт перакуленай цывілізацыі, адолее шаленства неразумнай любові да камфорту — гэта значыць, конь утрымаецца, канчаткова не саступіць матору, хоць і разумею: коней цяпер вельмі скупа, а непатрэбных бензінавых, саляравых, газавых легкавікоў і матацыклаў мільёны мільёнаў!

Аднак веру: смурод легкавікоў знікне, матацыклавы дур таксама, паўсюдна з'явіцца электраколы, а яшчэ — свет вернецца да коней, а раз так, то трэба вучыцца запрагаць...

І тут успамінаю свайго бацьку, ягоную навуку...

3

Спачатку бацька надзяваў на каня аброць з цуглямі, а тады клешчамі ўверх насоўваў на конскую галаву хамут і ўжо на шыі перакручваў яго клешчамі ўніз.

Казаў: хамут не павінен быць мулкі!

Накідваў і выпростваў на конскіх баках, крыжы і пад хвостом набэдрыкі, сашчэпленыя з трыма гортамі хамута; набэдрыкі трымалі хамут, не давалі яму ўпасці каню на голаў.

А прыгожыя былі, — як ад пярэдніх, так і да задніх лавак!

Аздобленыя па ўсёй даўжыні сваіх рамянёў і раменьчыкаў бліскучымі плешкамі-заклёпкамi, яны ярка гарэлі на сонцы...

Скураны падсядзёлак (ці сядзёлка) з доўгай папругай бацька падсоўваў пад набэдрыкі і накладваў бліжэй да карка.

Прапусціўшы пад конскім чэравам папругу, зашпільваў яе на цупражку з другога боку сядзёлка.

Браў дугу і заводзіў каня ў аглоблі.

Даўней казалі: з дугі аглоблю не зробіш, а яшчэ гаварылі й гэтак: з перадка пугаю хвашчы не

па кані, а па аглоблях, а дугу не даставай...

Дуга павінна стаяць паміж аглобляў, а не аглоблі ў дузе, і (варта ведаць!) — запрагаючы, дугу над канём заносіць з левага боку на правы.

Бацька абцягваў паверх левай аглоблі левы гуж, устаўляў у яго канец дугі, а тады, перасунуўшы над канём правы канец дугі, нацягваў на яго правы гуж.

І таксама варта памятаць — гужы знаходзяцца не спераду, а ззаду пастаўленай дугі.

І яшчэ (бо і гэта важна!) — левы гуж, як ужо сказана, ад хамута праходзіць зверху аглоблі, а правы — накручваецца на аглоблю знізу.

Упёршыся нагой у клешчыну, сцягваў клешчы хамута вузкім раменьчыкам — супоняй, чорнай ад чалавечага і конскага поту, аднак жа хамут наглуха не засупоньваў — то бок, супоню «мёртвым вузлом» не завязваў.

Рабіў такі вузел, кончык раменьчыка ў якім пакідаў свабодным, каб (калі што якое — не дай Бог, не гэтакае!) пры тэрміновай патрэбе, пацягнуўшы за яго, можна было ў адзін момант раскупоніць каня.

Ды і без вялікай спешкі добра, калі вузел паддаецца лёгка, бо хамут адсупоньваюць і тады, калі, скажам, трэба ў дарозе гужы падцягнуць.

Пасак — яшчэ адзін доўгі рэмень вупражы; пасак трымаў аглоблі на падсядзёлку, каб аглоблі не віселі на гужах, каб яны не ціснулі на гужы.

Праз падсядзёлак бацька прапускаў пасак ад адной аглоблі да другой, зноў жа, як і супоню, завязваў яго хітра; замацоўваў пасак на левай аглоблі і гэтак вышэй падымаў хамут, а разам з тым падцягваў і аглоблі з атосамі.

Заво́жваў каня, — чапляў да жалезных цугляў сырамятныя лейцы, — пры гэтым на канцах цугляў ціха пазвоньвалі колцы аброці.

Правую вожку (ляйчыну) пускаў паверх паска і гужа, а левую — паверх паска, але пад гужом; скураны повад ад вуздэчкі прывязваў да металічнага колца на дузе.

У Давыд-Гарадку пад дугу вешалі званочки, кожны такі звонік меў свой голас, — бацька звычайна выбіраў званок-паштавік.

Закі́лзваў каня; глядзеў, ці так на ім ляжыць збруя; з пугай у руцэ разбіраў у перадку вожкі; садзіўся ў драбіны з левага боку, бо запрэжаным канём кіруюць з гэтага — левага боку!

Такая ягоная навука, прыпраўленая вясёлым смехам, — маўляў, некалі пра няўдалага хлопца казалі: ён і каня не запражэ!

Памятаю ягоную навуку...

Дуга вярбовая, воз ясянёвы, акаваны (як у ранейшы час казалі: воз на карасях!); аглоблі берастовыя, атосы жалезныя, клешчы, як ужо гаварылася, бярозавыя, а спраўны конь і напаслены, і напоены...

Не забыць бы чаго перад няблізкаю дарогаю!

8 верасня 2021 г., серада,

16 гадзін 07 хвілін;

места Менск –

4 чэрвеня 2024 г., аўторак,

14 гадзін 05 хвілін;

места Менск.

Данута Бічэль — паэтка, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі імя Янкі Купалы (1984). Нарадзілася ў вёсцы Біскупцы на Лідчыне. У 1962 г. закончыла Гродзенскі педінстытут імя Я. Купалы. Аўтар кніг паэзіі «Дзявочае сэрца» (1960), «Нёман ідзе» (1964), «Запалянкі» (1967), «Доля» (1972), «Ты — гэта ты» (1976), «Браткі» (1979), «Дзе ходзяць басанож» (1983), «Загасцінец» (1985), «Даўняе сонца» (1987), «А на Палессі» (1990), «Божа, мой Божа» (1992), «Снапок» (1999), «На белых аблоках сноў» (2002), «Стакроткі ў вяночак Божай Маці» (2004), «Ойча наш...» (2008), «Іду сцяжынаю да Бога» (2012), «Выбраныя творы» (2016), «Дайсці да Каложы» (2017), «Гаўя спяшаецца ў Нёман» (2022), а таксама кнігаў прозы «Хадзі на мой голас» (2008), «Мост святога Францішка» (2010), «Правінцыя святога Францішка» (2013) і інш. Жыве ў Гродне.

Данута Бічэль

Кальварыя Віленская

Людзі, якія живуць у Вільні,
тыя мне і казалі:
— Гарысты квартал на выездзе,
дзе на пяску сосны выраслі,
назваецца Ерузалем.

Навокал — дарогі і Вільня,
а нібы — пустыня...

Кальварыя Віленская.
Касцёл Адшукання Крыжа.
Укрыжаваны Езус Узвышаны —
у алтары ўсміхаецца.
Ля падножжа Крыжа —
сімвал Крыві і Цела —
Баранак Божы.
На святой Імшы слова Божае
на камень упасці не можа.

Натхнёна спяваюць харысты.
На святой Эўхарыстыі
слова Божае чытае
прыгожая Магдалена святая...
Кантар-псальміста —
вобраз Яна Евангеліста —
спявае псальмы ўрачыста.
Адчуванне такое:
Крыжовыя стацыі
праходзяць на кожнай святой Імшы.
На святую Імшу не заходзіць
чалавек выпадковы, чужы!

Заглыбляецца шчыльна ў малітву
кальварыйская святая сям'я...
А вось, адкуль гэта бабуля,
сагнутая з палачкай — нібыта я?

Пробашч Ежы Віткоўскі
Евангелле ўзнімае вышэй галавы...
Паабапал Анёлы трымаюць свечкі...
Кроў сцякае, Збаўца Жывы.

Касцёл Адшукання Крыжа
узвышаны ў цэнтры прагрэсу —
на Кальварыі Віленскай,
на ўкрыжаванні Езуса...

Наймiлейшы наш Езус Хрыстус,
мы так Цябе палюбiлi,
што з вялiкай любовi
з болем Цябе паланiлi
ў каплiцах Твайго Ўкрыжавання,
перад тым, як самiм нам згубiцца
ў мiлай зямлiцы
цялеснага iснавання.

Кальварыя на Гары ў Вiльнi — не макет...
Неўмiручы i неабдымны
спрадвечны сусвет!
Мы тут былi i будзем:
пiлiгрымамi ў Вострай Бrame,
на Кальварыi ў Ерузалем...
Пад Крыжам Збаўлення канаем
i застаемся з Ём —
жывыя, перад Збаўцам Жывым.

15 студзеня 2024 г.

Снег

Снег усю ноч
засыпаў маю зорную ноч.
Снег увесь дзень
засыпаў мой стракаты дзень.

Мяўканне, гаўканне, брэх
закiдаў снежкамi снег.
Цемру, смецце i кроў
непадмеценых слiзкiх двароў
снег засяваў святлом,
зло асвятляў дабром.

А пад снегам схаваўся лёд —
гэта страх навылёт...
Страх стаiўся пад снегам
са смехам сачыць за светам.

У страху вялiкiя вочы,
з кустоў за смелымi сочыць...
Ды на страху ёсць снег...
Ледзяшы iльдыяныя са стрэх.

Страх на драўляных нагах
сам сябе таксама баiцца —
пад лёд цi ў сумёт звалiцца,
паслiзнуцца, зламацца, згубiцца...

Страх не ўмее малiцца.

23 студзеня 2024 г.

Экспромты на свiтанку

Дзякуй Табе, добры Божа,—
на свiтанку мяне падкiнуў
да маiх продкаў прыгожых —
у чыстую святую Краiну,
у люстэркавую азярыну,
дзе не кожны смелы загiнуў —
у балоце, у бураломе,
на вогнiшчы, у саломе,
у крынiчнай рачулцы, на строме...

У норцы, дзе жаўтадзюбая ластаўка
адкладвала свае яечкi...
У гняздзечку памiж Марылькай i Яськам
за печкаю-перапечкай...
На скавародцы смажыць
сопкую бульбу ў сальцы,
пячы ламанцы...

Так мне добра было павалаяцца
ў пясчанай ямцы,
у вужынай сажалцы-мазалцы
лячыць слабенькiя пальцы...
Праз гушчар па барочку ламацца,
слухаць звярыныя марцы...
збiраць гаркавыя словы...
слоўцы спеўныя падслухоўваць
на дажынках вясковых...

Анi чоўнiка, анi лодачкi,
нi караблiка я не мела.
Дзякуй Табе, добры Божа, —
сонейка мяне грэла,
маладзiчок мяне акунаў
у залачоныя хмары, у срэбра...
Уздымае ўначы мяне ветах
у светлыя пажары неба...

20 студзеня 2024 г.

Грамнiчка

Шэрае неба неспакойнае ўночы,
ды я не чую словаў прарочых:
зачынены зоры,
заплюшчаны вочы,
глухiя вушы,
нямыя вусны...

Клiчу з-за хмараў маму i тату —
не адчыняюць згарэлую хату.

І хмары нiхто не адчынiць
старой самотнай жанчыне:
нi родны барок, нi дзiкi звярок,

ні крынічная рэчанька, ні галубок.
Няма такіх смелых сяброў,
як у нетрах пушчы зуброў.

Агеньчык свечкі-грамнічкі,
нібы дзюбка сінічкі —
праніжа глыбы агністыя
да святла Эўхарыстыі.

За шэрымі хмарамі — хмары пачвары,
нагадваюць скуры дзікіх звяроў,
іх морды запэцканы ў кроў.
За пачварамі — хмары-пажары,
За пажарамі — навальніцы,
грамы, перуны, бліскавіцы...

Пасля ачышчальнай маланкі —
малітоўнага дожджыку шклянкі...
Ружовая хмарка дасвецця
ў сэрцах суцішвае вецер.
Святло Хрыста разалье світанне.
Хвала Табе, Ойча, наш Пане!

3 лютага 2024 г.

Вяртанне

Хто гэта ўбачыць,
як я буду вяртацца ў святло?
Хто заўважыць той засмужаны дзень,
і як усё гэта было?
Хто закрычыць немым крыкам,
каб пачуў сусед за сцяной?
Хто застанецца з народамі маім —
не са мной?
Усемагутны Божаўка мой!

Сын сардэчніку кропель пяць,
возьме на сон, — і будзе спаць.
Вослік, мой невыносік,
муркамі будзе мой цень калыхаць...
А птаха Светка — не сведка,
каркне сем або пяць...

Ой, за кіёк не трымайся,
анёлачак мой!
І не здавайся, і заставайся
сусвет ратаваць!

Рытмы сэрца, дыханне і мова
назаўсёды вяртаюцца ў Слова...
За маланкамі, за грамамі,
за паводкамі, як цунамі,

народзіцца шмат паэтаў
на зямельцы, на зорках, каметах...

Няхай асвятляе ветах
у светлых пажарах начное неба.

20 снежня 2023 г.

Людзі

Людзі вы — людзі!
Славутыя — ў Галівудзе.
На слоніках — у Калькуце.
Перад Маці Божай на каленях — у Люрдзе.
На ўзрыве — ў порце ў Бейруце...
У крывавай бойні ў Бахмуце...

Людзі жывуць на бязлюддзі...
Людзі ў лесе, людзі на грудзе,
у сіверы, у прастудзе —
заўжды спадзяюцца людзі,
што хутка ўсё добра будзе.

У вырай збіраюцца людзі.
Са зброяй — на парашуце.
Смелыя — на батуте.
Людзі корпаюцца ў мазуце...

Не дзейнічае правасуддзе —
смяюцца і цешацца людзі...
Галодныя, несвабодныя людзі.
Свабодныя, галодныя людзі.
Дзяцей пацалункамі будзяць...
Людзі людзей любяць!

Залатыя людзі...
Сардэчныя людзі...
Драўляныя людзі...
Забракаваныя людзі...
Людзі ўпрыгожваюць грудзі!
Укаранаваныя людзі...
Людзі мараць аб цудзе...

Цуды ствараюць людзі,
якія Езуса любяць,
якія ратуюць людзей,
як бедных Божых дзяцей...
Так — святая маці Тэрэза,
місіянерка Божай любові,
ратавала хворых людзей
у Індыі, у Калькуце...

5 снежня 2023 г.

Сцяпан Сяргей —
паэт, прэзаік, перакладчык.
Нарадзіўся ў 1953 годзе
ў вёсцы Шавялі на Ляхаўшчыне.
У 1976 годзе
скончыў Беларускі
політэхнічны інстытут.
Аўтар кніг паэзіі «Буслы на
іржышчы» (1999),
«Снежань» (2003),
кнігі прозы «Човен на рэчцы
Геракліта» (2022).
Жыве ў Мінску.

Сцяпан Сяргей

Міленіум

На стыку стагоддзяў запалаяцца зоркі,
Асыплецца шэрань на шыферны дах.
Усё як заўсёды: палі і пагоркі,
І белым сняжком перацецены шлях.

Пахілены крыж на пустым скрыжаванні,
Драўляная цэркаўка, могілкі, плот...
Вось так і канчаецца раннім змярканнем
Пад небам халодным двухтысячны год.

Як хутка сплылі праз завеі і хмары,
Па зорных шляхах і гарачай крыві,
Дзве тысячы год страшных войн і пажараў
І дваццаць стагоддзяў Хрыстовай любові.

А свет не змяніўся — ўсё ж тыя заганы:
Нянавісць і зайдрасць, і рабства, і страх...
І дваццаць стагоддзяў не гоцяцца раны —
Крываваяцца ціха на Божых руках.

Не могуць на гэтым няласкавым свеце
Прыняць Твой наказ ці пакаяцца хоць
Твае неразумныя, жорсткія дзеці,
Якім Ты замнога даў волі, Гасподзь.

* * *

Чарсцвее абыякавасцю сэрца,
Калі бяда чужая — не бяда.
Зачэrpннецца ў разбітае вядзерца
З забытай студні мёртвая вада.

Не адлюструюцца ў ёй зорныя вышыні
І не зайграе сонечны прамень.
На дне халодным цемраю застыне
У затхлай глыбіні спрадвечны цень.

Душа змярцвелая зачынена для Бога,
Ні майскім днём, ні ў восеньскую золь
Не пераступяць чорнага парога
Ні радасць блізкага,
Ні чалавечы боль.

Жыццё пустое — жорсткая адплата,
Зімовая халодная нуда.
Астыне без цяпла людскога хата,
Замерзне ў студні мёртвая вада.

Бабуля Макрына*Светлай памяці
бабулі Макрыны*

Зноў восень на могілках
дожджыкам сыпле,
замшэлыя літары:
«...памяць ад сына»,
ты сорок гадоў тут
пад помнікам сціплым,
у роднай старонцы,
бабуля Макрына.

Быў доўгім твой век —
дзеянства чатыры,
няпростай была тут
твая пуцявіна,
збалела душа,
запросілася ў вырай —
бліжэй каб да Бога,
бабуля Макрына.

Жылося нялёгка...
такое бывала —
трапляла у хлеб
і сляза,
і мякіна...
Муж рана памёр,
ты дзяцей падымала —
шасцёра было іх,
бабуля Макрына.

Ты перажыла
ці не восем уладаў,
і ўсім з сваёй працы
была ты павінна.
О, колькі было іх —
нягоднікаў, гадаў —
сваіх і чужынцаў,
бабуля Макрына.

Усё адабралі:
зямліцу і волю...
Кацілася гвалту
і злосці лавіна,
а ты не кляла
сваю цяжкую долю —
душу ратавала,
бабуля Макрына.

Ты ведала сілу
і веры, і слова,
і знала:
астатняе ўсё —
хуткаплынна.
Якая была ў цябе
чыстая мова
і чыстае сэрца,
бабуля Макрына!

**Ляхавіцкая бальніца,
30 чэрвеня 1986 г.***Светлай памяці бацькі*

Не ўзвышаецца вежа званіцы
І аргана не чуюцца гукі.
У касцёле — палаты бальніцы,
Дзе цялесныя лецацца мукі.

Тут раўняюцца ўсе перад Богам,
І з'яднаны адною бядою,
Хто ў бязвер'і,
Хто ў веры — трывогу
Адчуваюць сцішэлай душою...

У вачах раз апошні —
Сінеча
Неба летняга тухне, згасае...
Бацька ціха сыходзіць у вечнасць,
У руцэ руку сына сціскае.

Кроў пульсуе павольней у венах,
І нясцерпныя сцішацца болі,
На гатычных праявляцца сценах
Твар Хрыста
І анёлы — на столі.

Для душы, што Гасподзь забірае,
Зноў становіцца храмам палата.
У касцёле былым памірае
Праваслаўны —
Унук уніята.

Брату Аляксею

А мы аддаляемся, мы аддаляемся,
Мы ў часе й прасторы з табою губляемся.
Дзяцінства, як знічка, міргае здалёку,
Да вечнай разлукі — нам крок ці паўкроку?

Сустрэчы нячастыя — нам як падзеі,
Адзін аднаго не заўжды разумеем.
У кожнага лёс свой, жыццё і навіны,
Яднаюць нас толькі з табой — успаміны.

І памяць для нас — быццам круг ратавальны,
Які нас выносіць на бераг світальны,
Дзе ўсё гэтак проста і ўсё зразумела,
Дзе бацька і маці, дзе лета ўспацела

Расою іскрыстай на ранішніх гонях,
Дзе дожджык і сонца ў раскрытых далонях,
Дзе сена — на лузе, на пашы — каровы,
Адзін на дваіх нам — пашарпаны ровар.

Дзе зналі цану мы акрайчыку хлеба,
Дзе сэнс пазнавалі няўмольнаму: «Трэба!»

І ўсё ж мы былі там шчаслівымі, браце,
Дзе строгасць — ад бацькі, пяшчота — ад маці.

Як хутка, як хутка ж усё праляцела,
Пад бурай жыццёвай душа зачарсцвела.
Даўно ў свеце іншым — і бацька, і маці,
І холад зімовы ў пакінутай хаце.

А мы, быццам лісце, сарванае з дрэва
Шалёнаю бурай, асенняй залевай,
Далёка ад дому — паціху старэем,
Адзін аднаго не заўжды разумеем...

Вечар

Над лугам росным
Кнігаўка заплача,
На небе цёмным
Зорак карагод.
Дзень адышоў,
Турботны і гарачы,
Той летні дзень,
Што, кажуць, корміць год.

А жнівень пахне
Яблыкам і хлебам,
Кране лістоту
Ранняя іржа...
Ну вось і зноў
Пад гэтым зорным небам
Бліжэй на дзень
Да вечнасці
Душа.

Сейбіты

Насыпае Гасподзь,
быццам зерне ў сявёнку,
па сваёй мерцы ўсім
дзён ашчадна зямных,
адпраўляе на ніву сваю
памаленьку
сеяць зернетка тое
і добрых, і злых.

За адным —
збавіна каласіцца сцяною,
а другому —
каб толькі сядзець на мяжы,
ды ў канцы перад Богам
з сявёнкай пустою
трэба стаць за разлікам
там кожнай душы.

Цярпліва чакаць
у пакойчыку цесным,

покуль зерне адвее
Гасподзь ад асця,
і анёлы на шалях
узважаць нябесных
і грахі, і заслугі
зямнога жыцця.

На радзіме

Абязлюдзела вёска. Клады
На пагорку бялеюць крыжамі,
І зноў восень нясе халады,
Занавешвае далеч дажджамі.

Родны край, чаму ж столькі тугі
У палях тваіх голых, маркотных?..
Разыходзяцца ціха кругі
Ад дажджынак на лужах халодных.

Адчуваю і боль, і віну
Тут, дзе спяць вечным сном мае продкі.
І ніхто не адкажа, чаму
Шлях зямны наш цяжкі і кароткі?..

Вы ўжо ўсе тут: бацькі і дзяды,
На магілы лістота злятае,
І бязлітасна вашы сляды
Са сцяжынак зямных час змывае.

Дзесьці ў небе — як быцам бы звон,
Ці то крык жураўлінай самоты?
Ці то голас мне ваш тут чуцен
У шаптанні дажджу і лістоты?

І чаму сярод гэтай імжы,
Тут, дзе восень, бязлюддзе і шэрасць,
Развярэджанай болем душы
Ў несмяротнасць так хочацца верыць?..

* * *

Адгарэлі, апалі лісты залатыя,
Праясняюцца ўзімку палі і жыццё.
Ды старыя грахі і памылкі былыя
Мне не скінуць з сябе, як старое рызё.

І былое са мной — не забыць, не паправіць,
І растрочаны час не дагнаць, не вярнуць.
Па нязбытным вятры трызну горкую правяць,
І да раніцы мне не ўдаецца заснуць.

Не падманеш свой лёс, не пачнеш жыць спачатку,
І жар-птушку сваю за крыло не злавіць...
Выйду ранкам на двор, ціха хукну ў пальчатку
І сцяжынку мятлу да варот —
Трэба жыць...

Ян Лысы

Цудоўны падарунак на 160-годдзе касцёла на Залатой Горцы

У 160-ю гадавіну з дня кансэкрацыі святыні, 1 лістапада 2024 г., падчас урачыстасці Усіх Святых, у мінскім касцёле Найсвяцейшай Тройцы (святога Роха) на Залатой Горцы, здарылася доўгачаканая падзея: Мітрапалітам Мінска-Магілёўскім, Арцыбіскупам Юзафам Станеўскім быў пасвечаны абраз у цэнтральным алтары. Некалькі гадоў на яго месцы размяшчаўся манахромны эскіз, а да таго часу за алтаром не было нават драўлянай панэлі, таму галоўнай адметнасцю апсіды з'яўляўся вялізны арган. Калі ж зазірнуць у гісторыю ўсяго на тры дзесяцігоддзі, аб сакральнасці касцёла нагадваць будуць толь-

кі яго архітэктурныя формы. Бязбожная ўлада ператварыла дом Божы ў канцэртную залу, і ніводны абраз ці скульптура не ўказвалі на сапраўднае прызначэнне храма.

Тым не менш, творчая праца аднаго чалавека вельмі моцна паспрыяла перамене ў абліччы касцёла: за гэтыя гады на сценах з'явіліся барэльефы стацый Крыжовага шляху, над цэнтральным алтаром узнік вялікі крыж, у бочных алтарых паўсталі паўнароставыя скульптуры, а вялікі каляровы абраз, напісаны адмыслова для святыні, нарэшце адвёў увагу парафіянаў ад аргана і стаў кампазіцыйным цэнтрам касцёла. Аўтарам пераважнай

большасці пераменаў з'яўляецца вядомы беларускі скульптар і мастак Валяўян Янушкевіч.

В. Янушкевіч нарадзіўся 16 снежня 1962 г. у мястэчку Ракаў. У 1987 г. скончыў Беларуска-тэатральна-мастацкі інстытут, а ў 1992 г. — творчыя майстэрні Акадэміі мастацтваў СССР у Мінску. Ён вядомы вялікай колькасцю помнікаў, памятных дошак, рэльефаў, станковых кампазіцый і жывапісных твораў. Таксама займаўся мастацкім афармленнем касцёла св. Андрэя Баболі ў Полацку і касцёла Найсвяцейшай Тройцы ў Мінску. У гэтым артыкуле пойдзе гаворка менавіта пра ягоны творчы ўнёсак у станаўленне сучаснага

мастацкага вобразу залатагорскай святыні.

Аднаўленне касцёла на Залатой Горцы, пасля таго, як ён цягам некалькіх дзесяцігоддзяў служыў кнігасховішчам, распачалося ў 1983 г., калі будынак адрэстаўравалі, аб'явілі помнікам архітэктуры і перадалі Белдзяржфілармоніі. Ужо ў 1984 г. у апсідзе быў усталяваны чэхаславацкі электрычны арган, зроблены майстэрняй *Rieger-Kloss* адмыслова для гэтай залы. Толькі ў маі 1991 г. у касцёле аднавіліся набажэнствы, але будынак заставаўся ўласнасцю філармоніі. Аднак ужо тады, стараннямі тагачаснага пробашча парафіі святой памяці кс. Міхала Сапеля, распачаліся працы па аздабленні святыні.

Першым заказам, які паступіў В. Янушкевічу і які фундавала ўся парафія, стаў Крыжовы шлях, — 14 бронзавых барэльефаў-стацый. Праца была выканана на працягу 1992 г., і ў выніку 6 стацый былі ўмураваныя ў правую сцяну, а астатнія 8 — у левую. Пазней яны былі абкладзеныя драўлянымі рамкамі, выкананымі ў адзіным стылі з іншымі драўлянымі элементамі святыні. На гэтых рэльефах бачны асноўныя стылістычныя асаблівасці творчасці мастака: ён схіляецца да дынамічных кампазіцый; людзей выяўляе з анатамічнай дакладнасцю і ў рэалістычных прапорцыях; дэталёва прапрацоўвае фігуры, адзенне, а таксама атачэнне; пры гэтым кампазіцыі не перагружаны дробнымі эле-

ментамі, а скіроўваюць увагу да кампазіцыйнага цэнтра. Такім чынам Крыжовы шлях задаў тон усяму будучаму афармленню святыні.

У 1993 г. фундатар Вітаўт Рамук звярнуўся да В. Янушкевіча з ідэяй зрабіць скульптуру Маці Божай для Чырвонага касцёла. Але, прыгадваючы яшчэ адзін з тытулаў залатагорскай святыні (касцёл Унебаўзяцця Найсвяцейшай Панны Марыі), скульптар сам прапанаваў размясціць будучую скульптуру ў гэтым касцёле, нягледзячы на тое, што першапачаткова ў ім не было задумана адмысловага месца для яе. Да 1930-х гадоў у левым бочным алтары стаяла фігура святога Антонія. «Але ў той момант якраз вырашалася пытанне, ці не варта зрабіць новыя алтары, таму я прапанаваў ксяндзу Міхалу гэтую ідэю і звёў яго з фундатарам, — распавядае В. Янушкевіч. — Ксёндз Міхал згадзіўся і замовіў мне гэтую працу ў 1993 годзе, з умовай, што да 1995 года я яе скончу». У выніку, 25 сакавіка 1995 г. фігура была ўсталявана ў левую нішу. Адрозна ж тады былі распрацаваныя і праекты бочных алтароў, выкананыя з дрэва іншым майстрам. Круглыя бронзавыя манаграмы, усталяваныя ў іх, таксама вырабіў В. Янушкевіч.

Яшчэ да заканчэння працы над скульптурай Найсвяцейшай Панны Марыі, у 1994 г., былі зроблены і ўмураваны ў сцены дзве шылды з тытулам касцёла і гісторыяй парафіі, размешчаныя на фасадзе будынка паабоду ад уваходу. Таксама ў 1994 г. кс. Міхал замовіў В. Янушкевічу вялікае Укрыжаванне, каб хоць нечым перакрыць арган. Як узгадвае скульптар: «Я яму казаў, што варта зрабіць агульны праект з вялікім алтаром, але тады гэта не выпадала зрабіць, таму было вырашана пакуль павесіць крыж ніжэй задуманага. Восенню 1995 года крыж быў гатовы, і

мы яго замацавалі з разлікам, каб пазней яго можна было падняць вышэй». Бронзавая скульптура ўвасабляе Езуса ў момант Яго смерці на масіўным драўляным крыжы.

Затым, у 1996 г., кс. Міхал замовіў яшчэ адно Укрыжаванне, на гэты раз адарацыйнае, пры ўваходзе ў касцёл. У нартэксе было дзве нішы (справа і злева), але, каб змясціць крыж, левую нішу давялося замураваць. Гэтае Укрыжаванне, як і цэнтральнае, выяўляе Езуса ў момант смерці, але яно выканана як барэльеф і цалкам у бронзе. Уверсе выяўлены Бог Айцец, які працягвае рукі, каб падхапіць Хрыста, унізе ногі Езуса падтрымлівае Дух Святы, а справа і злева Яго рукі падтрымліваюць анёлы.

Затым, у 1997 г., сродкамі фундатора Генадзя Вішнеўскага, распачалася праца над фігураю св. Роха. 16 жніўня 1998 г. яна была ўсталяваная ў правым бочным алтары. Гэтая скульптура мае ключавое значэнне для парафіі не толькі з-за яе славітага тытулу, але і з-за гісторыі папярэдняй фігуры святога: яшчэ ў XIX ст. у капліцы св. Роха, якая была размешчана пры тагачасным будынку касцёла, знаходзілася драўляная скульптура, якая выратавала Мінск ад пошасці халеры і лічылася цудатворнаю. Аднак у часы атэістычнага пераследу, у 1930-я гг., касцёл быў зачынены, на жаль, бясследна знікла і фігура св. Роха. Новая скульптура, адлітая з бронзы, паводле традыцыі выяўляе святога з кіем у руках і з сабакам ля ног, які ліжа рану на ягонай назе. Ніша абкладзена драўлянай панэллю з бронзавай манаграмай, што зроблена ў адпаведнасці з левым бочным алтаром.

У 2001 г., пры фундатарстве Вацлава Багдановіча, скульптарам была зроблена круглая шыльда з абазначэннем зала-тагорскіх могілак, якую, перад

святкам Усіх Святых, усталявалі каля прыступак, што вядуць на тэрыторыю. Пасвечана шыльда была 27 кастрычніка 2001 г.

У 2005 г. В. Янушкевіч распрацаваў праект канфесіянала. Як і раней, працу па дрэве выконваў іншы майстар, а сам скульптар зрабіў квадратны барэльеф Найсвяцейшай Тройцы. Адначасова былі зроблены і круглыя па форме, абкладзеныя прамавугольнымі драўлянымі панэлямі барэльефы Стварэння свету і Апошняга Суду, размешчаныя справа і злева ад нартэксу.

У 2008 г. скульптарам была зроблена невялікая шыльда з абазначэннем статусу касцёла як гісторыка-культурнай каштоўнасці. Праз 10 гадоў, 17 лютага 2018 г., у касцельную сцяну былі ўмураваныя парэшткі Магдалены Радзівіл. Памятную пліту пра іх перапахаванне таксама выканаў В. Янушкевіч.

Гісторыя фігуры Хрыста, усталяванай непадалёк ад уваходу на тэрыторыю залатагорскіх могілак, распачалася яшчэ ў 2004 г., калі кс. Міхал натхніў скульптара зрабіць гэтую

2-метровую фігуру. Аднак праца адклалася на доўгі тэрмін. Толькі ў 2020 г. былі сабраныя сродкі на яе адліццё і ўстаноўку.

Усе гэтыя працы аформілі атачэнне і інтэр'еры касцёла на Залатой Горцы, але цэнтральную частку самой святыні — яе апсіды — доўгія гады не закраналі. Тым не менш, яшчэ ў 2006 г. будынак касцёла быў цалкам перададзены ва ўласнасць парафіі. Адпаведна, паўстала пытанне аб далейшым лёсе аргана: нягледзячы на парушэнне традыцыі, згодна з якой інструмент зазвычай размяшчаецца на хорах, яго было вырашана нікуды не пераносіць, таму што гэта нельга было зрабіць без шкоды для гучання інструмента. Як лічыць сённяшні пробашч парафіі ксёндз канонік Юрый Санько, «можна нават сказаць, арган у нейкім сэнсе ўратаваў святыню — сёння гэта не кнігасховішча, і яна, увагуле, не зруйнаваная, а апошнія дзесяцігоддзі была канцэртнаю залаю».

З часам В. Янушкевіч распрацаваў праект алтарнай панэлі, якая, па задуме, павінна была прыкрываць арган без шкоды акустыцы, а па стылі адпавядаць бочным алтарам і змяшчаць у сабе табэрнакулум разам з галоўным абразом. У 2017 г. майстар Аляксандр Шаўчук зрабіў драўляную панэль, а В. Янушкевіч аздобіў табэрнакулум яшчэ адной круглай манаграмай. Цэнтральны алтар нарэшце звёў у адзіную кампазіцыю ўсе тры алтары, а на месцы, прызначаным для будучага абраза, быў часова размешчаны поўнапамерны эскіз.

Першы эскіз цэнтральнага абраза В. Янушкевіч намалюваў яшчэ ў снежні 1993 г. У 2006 г. ён быў больш распрацаваны, але толькі ў 2017 г., дзякуючы нарэшце распачатай працы над алтаром, працэс сапраўды звярнуўся. «Я зрабіў павялічаны эскіз, праўда, меншы, чым патрэбна было для алтара. Тады ксёндз Юрый сфатаграфаваў эскіз, павялічыў яго і паставіў у тую раму», — апавядае мастак. І хоць праца непасрэдна над абразом распачалася ў тым жа годзе, недахоп сродкаў і выкананне іншых заказаў адклалі гэты працэс яшчэ на некалькі гадоў. «Таксама прыходзілі чуткі, што людзям падабаецца і манахромны абраз, яны ўжо прызвычаліся да яго», — з усмешкаю дадае мастак.

Так час і цягнуўся да 2024 года. 25 сакавіка, на Звеставанне Найсвяцейшай Панны Марыі, кс. Юрый нарэшце паведаміў, што прыйшоў час давесці справу да канца, і за вельмі кароткі тэрмін сродкі былі сабраныя. Абраза быў напісаны на працягу лета і восені 2024 г. і ў канцы кастрычніка ўсталяваны ў алтарную панэль.

Абраза напісаны ў тэхніцы лесіроўкі. «Гэта вядомая тэхніка, у якой працавалі старыя майстры, цяпер так мала хто піша. Тонкімі слямі наносіцца чыстая фарба, высыхае, каб слаі не змешваліся, і паступова, слой за слоём, фармуюцца колеры, — тлумачыць тэхнічны асаблівец мастак. — Але гэта доўгі працэс. Ён бывае і хутчэйшы, але не пры нашым клімаце. А так, у лепшым выпадку, кожны слой сохне 2–3 дні, а пажадана наогул цэлы тыдзень. Магчыма, каб я працаваў над абразом больш часу, вынік атрымаўся б іншы. І ўсё ж я лічу мэтазгодным працаваць менавіта ў такой традыцыйнай тэхніцы. Цяпер часта пішуць пастозна, што пазбаўляе твор неабходнай глыбіні».

Пробашч парафіі кс. Юрый называе новы абраз унікальным, таму што на ім выяўлены адначасова і горад Мінск, і Найсвяцейшая Тройца, і Унебаўзяцце Найсвяцейшай Панны Марыі, якія

сабралі ў адной кампазіцыі адразу ж два тытулы касцёла і ягоную «прывязку» да сталіцы Беларусі. Пры гэтым пробашч звяртае асаблівую ўвагу на непадзельнае аўтарства большасці элементаў аздаблення святыні: «Па-першае, у гэтым ёсць вялікі сэнс, таму што святыня невялічкая і складана было б спаймаць гэтую гармонію, калі б над аздабленнем працавалі розныя аўтары. А па-другое, гэта такая задума, што ўсе бронзавыя барэльефы і фігуры быццам вядуць нас да табэрнакулюма, да цэнтра святыні, дзе позірк наш прыцягвае вялікі каляровы абраз». Сапраўды, з'яўленне гэтага абраза можна параўнаць з устаноўкай замковага каменя ў працэсе будоўлі: кампазіцыя, утвораная ўсімі барэльефамі, скульптурамі і драўлянымі панэлямі, нарэшце атрымала сваё завяршэнне. Але гэта не значыць, што працы па аздабленні святыні цалкам скончаны. «Наступны крок, ужо пасля намалёвання і асвячэння абраза, — гэта “прыжамленне” бочных алтароў, — распавядае аб бліжэйшых планах пробашч парафіі, звяртаючы ўвагу на тое, што пакуль алтары быццам трымаюцца ў паветры. — Спадад Валяр'ян ужо распрацаваў эскізы будучых алтароў, таму неўзабаве праблема будзе вырашана. А ўжо далей, у якасці фінальнага акорду, плануецца замена амбона і часовага цэнтральнага алтара, на якім цэлебруецца святая Імша, — яны таксама будуць зроблены ў адным стылі з усёй святыняй».

Падсумоўваючы свае погляды на сакральнае мастацтва і на мастацтва ў цэлым, В. Янушкевіч робіць асаблівы акцэнт на ўзаемасувязі традыцый і арыгінальнасці: «Я лічу, каб займацца творчай працай, каб зрабіць нейкі крок наперад, трэба ведаць усю гісторыю мастацтва. Таму я шмат вучыўся, ездзіў па многіх гарадах Еўропы, вывучаў розныя

напрамкі. Але пры гэтым усё, што я рабіў, я імкнуўся рабіць арыгінальна, не беручы аднекуль і не паўтараючы за некім. Я лічу, у афармленні касцёлаў вельмі важная арыгінальнасць: не варта засяроджвацца на канонах, як гэта, напрыклад, часта робіцца ў праваслаўных храмах. У нас часам таксама ўсё робяць па схеме, але гэта не зусім добра: трэба, каб кожны касцёл меў сваё аблічча, сваю адметнасць».

І сапраўды, касцёл на Залатой Горцы ў Мінску адметна вылучаецца сярод іншых святыняў. Не імкнучыся ўразіць нас яскравымі плямамі, запоўненасцю кожнага кутка разнастайнымі абразамі, фігурамі, фрэскамі, афармленне

касцёла спакойна і разважліва «карыстаецца» белымі паўзамі сценаў і рэдкімі каляровымі ўстаўкамі вітражнага шкла, у адпаведных месцах засяроджваючы ўвагу парафіянаў на выкананых у адзіным стылі скульптурах, рэльефах, драўляных панэлях і на цэнтральным абразе.

Можна з упэўненасцю сказаць, што на сваё 160-годдзе касцёл атрымаў цудоўны падарунак!

А часопіс «Наша вера» ўдзячны Валяр'яну Янушкевічу за тое, што ў гэтым годзе «аблічча» нашага кварталніка ўпрыгожвалі яго таленавітыя і адметныя творы...

Фота Мікалая Новікава.

Ірына Багдановіч

«Бо ты, Стаху, творыш цуд...»: Станіслаў Манюшка як адрасат паэтычных прысвечэнняў Уладзіслава Сыракомлі

Да 205-й гадавіны
з дня нараджэння кампазітара

Станіслаў Манюшка. Літаграфія Ж. Лафос, 1848 г.

Ушаноўваючы сёлетні юбілей Станіслава Манюшкі (1819—1872) — кампазітара, творчасць якога вырастала з беларускіх народных крыніцаў, была звязаная з Беларуссю нараджэннем, моцнымі радаводнымі і культурнымі повязямі, — прапануем чытачам «Нашай веры» некалькі выдатных паэтычных твораў Уладзіслава Сыракомлі, прысвечаных Станіславу Манюшку, якія дагэтуль на беларускую мову не перакладаліся, а таму заставаліся невядомымі шырокаму чытацкаму асяроддзю. Гэтыя вершы — «W imionniku Stanisława Moniuszki» (18 снежня 1849; Вільня) і «*Do Stanisława Moniuszki. Kantata w dzień imienin, do muzyki J. Z.*» (1855; Барэйкаўшчына) — вылучаюцца высокімі мастацкімі вартасцямі і прадстаўляюць асобу кампазітара ў тым сімвалічна-вобразным арэоле, які выдатна падкрэслівае як яго агульнапрызнаны статус майстра-віртуоза еўрапейскага маштабу, так і яго арганічную спадчынную сувязь з беларускімі культурнымі, геаграфічнымі і біяграфічнымі рэаліямі.

Паэта і кампазітара ў 40–50-я гады XIX стагоддзя ядналі творчыя і сяброўскія стасункі. Добра вядома, што Станіслаў Манюшка плённа супрацоўнічаў і сябраваў з шырокім колам тагачасных культурных дзеячаў

нашага краю, асабліва з пісьменнікамі, з якімі яго звязвала як зямляцтва, так і агульнасць мастацкіх інтарэсаў, любоў да роднага краю, зацікаўленасць народнымі крыніцамі творчасці. Гэта найперш Ян Чачот, Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч, Уладзіслаў Сыракомля. Аб творчых стасунках з імі ёсць згадкі ў кнігах такіх знаўцаў культурнага і літаратурнага жыцця Беларусі XIX ст., як Адам Мальдзіс, Уладзімір Мархель, іншых вядомых даследчыкаў.

Асабліва шмат увагі прысвядзілі беларускія даследчыкі творчаму супрацоўніцтву Манюшкі з Чачотам, у выніку якога з’явіўся цыкл «Песні прынёманскіх вёсак», што ў далейшым па частках увайшоў у вядомыя «Хатнія спеўнікі», якія сталі надзвычай папулярнымі ў салонах культурнай эліты нашага краю. А таксама найважнейшай культурнай падзеяй лічыцца пачатак опернай творчасці кампазітара, звязаны з раннімі п’есамі Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча «Рэкруцкі набор» і «Ідылія».

Адам Мальдзіс у кнізе «Падарожжа ў XIX стагоддзе. 3 гісторыі беларускай літаратуры, мастацтва і культуры» (Мінск, 1969) слушна пісаў, што на нашых землях «да Манюшкі выконваліся пераважна творы заходніх кампазітараў. Французскія песні

гучалі ў маёнтках. Італьянскія оперы ставіліся ў тэатрах. Усё айчыннае было ў пагардзе і занябанні. Праўда, мазуркі і паланэзы Шапэна ўжо іграла ўся Еўропа. Ужо спрабавалі стварыць нацыянальны рэпертуар Эльснер, Стэфані, Курпіньскі. Аднак справіцца з гэтай задачай змог толькі Манюшка. Ён браў у народа фальклорныя скарбы і вяртаў іх народу ў апрацаваным выглядзе» (с. 120). У якасці прыкладу такой апрацоўкі даследчык прыводзіць супрацу з Янам Чачотам, які жыва адгукнуўся на просьбу маладога кампазітара, заклапочанага стварэннем нацыянальнага музычнага рэпертуару, і даслаў яму ў 1844 г. свае паэтычныя апрацоўкі народных беларускіх песняў. У гэты ж час пачынаецца оперная творчасць кампазітара, яго супраца з Дуніным-Марцінкевічам. «Опера „Рэкруцкі набор“» была адным з першых твораў дваццацідвухгадовага кампазітара і першай спробай пярэ значна старэйшага за яго паэта», — адзначаў Мальдзіс (с. 111). Вядома, што опера была з поспехам пастаўлена ў верасні 1841 г. у Мінску, аднак у далейшым не захавалася, і толькі «Ідылія» сёння сведчыць пра раннюю плённую оперную супрацу кампазітара з пісьменнікам, пачынальнікам новай беларускай літаратуры.

Заўсёды жаданымі былі прыезды Станіслава Манюшкі ў Мінск, на радзіму (ён нарадзіўся, як вядома, у фальварку Убель пад Мінскам), калі ён жыў ужо ў Вільні, а потым у Варшаве. Тут яго нязменна чакалі і «з любасцю віталі», як адзначаў Уладзімір Мархель. Асабліва запомніўся візіт кампазітара ў Мінск у кастрычніку 1856 г., з нагоды чаго быў наладжаны ўрачысты банкет у доме Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча, на якім прысутнічалі таксама іншыя знакамітыя госці — Уладзіслаў Сыракомля і польскі кампазітар Апалінары Концкі. Падзея знайшла сваё бліскавае адлюстраванне ў вядомым паэтычным творы Дуніна-Марцінкевіча на беларускай мове «*Верш Навума Прыгаворкі: На прыезд да места Мінска Апалінарага Концага, Уладзіслава Сыракомлі і Станіслава Манюшкі*», напісаным 25 кастрычніка 1856 г.

Гэтым вершам аўтар і гаспадар дому ўшанаваў усіх трох ганаровых і дарагіх гасцей, а саму падзею сваім вершам назаўсёды ўпісаў у культурную памяць беларусаў:

*Засвяцілі тры звездачкі ў пару
нам шчасліву!*

*Заляцелі тры сакалы дый на
нашу ніву!*

*Не звездачкі ж то нябесны,
што ярка мігаюць,*

*Не сакалы, што шырока бу-
шуюць у полі;*

*А прыбылі тры дудары — так
пяюць, іграюць,*

*Што ангелы надзівіцца не ў
сіле здаволі!*

Аўтар трапна характарызуе кожнага з «дудароў», падкрэслівае братэрства і роднасць з кожным з іх. Манюшку, «трэцяга дударя», ён вылучае менавіта як земляка з Міншчыны: «А трэці дудар меж намі узрос, ён нам братка, // Яму Мінская зямелька родненькая матка! <...> // Трэці дудар як загудзе песенькі радненькі, // Бяды дый гора забудзеш, станеш весяленькі!»

Як бачна, у гэтым «свойскім» творчым таварыстве дарагім і бліскім госцем быў таксама

Уладзіслаў Сыракомля, які жыў на той час у Вільні і якога з Манюшкам ужо звязвала творчае супрацоўніцтва і сяброўства. Прынамсі пра гэта гавораць даты прапанаваных у нашай публікацыі вершаў, напісаных у 1849 і 1855 гг., — значна раней за гэтую знамянальную мінскую сустрэчу. Уладзімір Мархель у эсе «Манюшка на радзіме» згадваў, што не ўсё ўдалося здзейсніць з задуманага ў супрацы Сыракомлі і Манюшкі: засталася незавершанай кантата «Год у песні», бо праца над ёю ўскладнялася пераездамі і паэта, і кампазітара, а таксама засталіся няздзейсненымі некаторыя іншыя задумкі. Даследчык пісаў: «Не надта спрыяла іх сумеснай працы і тое, што ў 1857 годзе Манюшка пераехаў у Варшаву, дзе яму было прапанавана заняць месца дырыжора і дырэктара опернага тэатра. Аднак зямляцкага, чалавечага і творчага ўзаемаразумення і супольства, а праз гэта і духоўнай лучнасці, яны дасягнулі» (Мархель, У. Прысутнасць былога. Нарысы, артыкулы, эсэ. — Мінск, 1997, с. 190).

Аднак, нягледзячы на тое, што не ўсё з задуманага ўдалося рэалізаваць, плён творчай працы Уладзіслава Сыраком-

«Паходная песня літвінаў» С. Манюшкі, змешчаная ў выданні паэмы У. Сыракомлі «Дачка Пястаў», Вільня, 1855 г.

Уладзіслаў Сыракомля. Літаграфія Ж. Ляфос, 1856 г.

лі і Станіслава Манюшкі не менш выніковы і значны, чым з Янам Чачотам і Вінцэнтам Дуніным-Марцінкевічам. Пра гэта сведчаць захаваныя ў Адзеле рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа НАН Беларусі прыгожыя ўнікальныя альбомы музычных твораў Манюшкі, выдадзеныя ў XIX ст., сярод якіх некалькі выдатных твораў на словы Уладзіслава Сыракомлі. Гэта «Паходная песня літвінаў» («Pieśń pochodu Litwinów»),

Тытул кантаты «Год у песні» на словы У. Сыракомлі, змешчанай у музычным альбоме С. Манюшкі «Над Нідай», Вільня (1850-я гг.)

Вкладка і пачатак музычнага выдання С. Манюшкі на верш-ідылію У. Сыракомлі «Лірнік вясковы», Вільня (1850-я гг.)

змешчаная ў віленскім выданні эпічнай паэмы Сыракомлі «Дачка Пястаў. Вершаваная апавесць з гісторыі літвінаў» («Córka Piastów. Powieść wierszem z dzieów litewskich», Wilno. — 1855); асобнае нотнае выданне знакамітага верша-візітоўкі Сыракомлі «Лірнік вясковы» ў чатырох частках («Lirnik wioskowy. Idyllia Władysława Syrokomli», Wilno, б.г.) і яго ж «Песнь войта» («Pieśń wojta»), захаваная ў нотным зборніку твораў Манюшкі пад агульнай назвай «Над Нідай» («Nad Nidą». — Wilno, б.г.). У 2020 г. было апублікавана акадэмічнае факсімільнае выданне прыжыццёвых твораў кампазітара, захаваных у фондах бібліятэкі, укладальніца якога, Алена Дзенісенка, у грунтоўнай прадмове да выдання зрабіла падрабязнае навукова-бібліяграфічнае апісанне кожнага захаванага ў бібліятэцы ўнікальнага помніка музычнай культуры Беларусі XIX ст. І хоць у гэтай калекцыі прадстаўлены толькі фрагменты творчай спадчыны Манюшкі, але яны надзвычай каштоўныя, асабліва наяўнасцю такіх рэдкіх на сёння ўзораў творчай супрацы кампазітара з «вясковым лірнікам».

Пра духоўную лучнасць Сыракомлі і Манюшкі сведчаць і вершы паэта, прысвечаныя кампазітару. Паэт быў вельмі шчодрый ў сваіх прысвечэннях:

ён захапляўся музычным геніем свайго суайчынніка, вельмі дакладна перадаваў тыя настроі, якія выклікала яго музыка, і тую любоў, з якой успрымалі творчасць кампазітара ўдзячныя землякі. А таксама Сыракомля падкрэсліваў высокую боганатхнёную сутнасць таленту Станіслава Манюшкі, лічыў яго музычны геній Богам дадзеным дарам, які творыць цуд, граючы на сэрцах слухачоў. Радкамі сваіх вершаў Сыракомля сведчыў, што музычны талент кампазітара быў не толькі славай яго самога, але славай яго роднага краю, народа гэтага краю, яднаючы яго з усім светам, а таксама яднаючы сам народ унутры краю, сціраючы прыкрыя падзелы, бо і «народ у кунтушы» і «народ у сярмязе» аднолькава захапляюцца музыкай слаўнага сына сваёй зямлі. А «Стах» сапраўды тварыў і творыць цуд — грае на сэрцах даўніх і сённяшніх беларусаў, абуджаючы ў іх тое найлепшае і найдарагое, што ўклаў пры стварэнні ў кожнае сэрца сам Пан Бог.

Усяго ў творчай спадчыне Сыракомлі, поўнае выданне якой было зроблена Вінцэсам Каратынскім у 1872 г., змешчаны чатыры вершаваныя прысвечэнні Манюшцы. Адно з гэтых прысвечэнняў — верш «Grajek wioskowy: Stanisławowi Moniuszce poświęcam» (16 кастрычніка 1854;

Барэйкаўшчына), напісаны ў стылі мастацкай легенды-прыпавесці пра нялёгка лёс музыканта ў грамадстве. Верш быў у свой час таленавіта перакладзены на беларускую мову Яўгеніяй Пфляўмбаўм і апублікаваны пад назвай «Вясковы музыка: Станіславу Манюшцы прысвячаю» ў знакамітым юбілейным выданні выбраных твораў паэта «Добрыя весці» (Мінск, 1993). Яшчэ адзін верш, храналагічна апошні з прысвечаных кампазітару, — «Do Stanisława Moniuszki (Prośba o bilet na maskaradę)», быў напісаны ў 1858 г. у Вільні. Ён цікавы сваім прынагодным характарам у межах той падзеі, з якой звязаны сваім узнікненнем: з віленскім маскарадам, на які цяжка было дастаць білет, а таму паэт звяртаецца па дапамогу да свайго знакамітага сябра кампазітара, які мусіў быць у цэнтры гэтай культурнай падзеі. Хоць літаратурна-мастацкае значэнне гэтага верша-«просьбы» выглядае маргінальным, усё ж, вытрыманы ў жартаўлівай форме, ён па-свойму ўпрыгожвае кантэкст літаратурнага жыцця нашага краю сярэдзіны XIX ст., а паколькі напісаны выдатным майстрам пяра, то заслугоўвае, безумоўна, увагі нашчадкаў.

Пераклады вершаў-прысвечэнняў Станіславу Манюшцы зроблены паводле поўнага збору твораў Уладзіслава Сыракомлі, укладзенага Вінцэсам Каратынскім, выданне якога было прымеркавана да 10-й гадавіны скону паэта: *Poezye Ludwika Kondratowicza (Władysława Syrokomli). Wydanie zupełne. Na rzecz wdowy i sierot autora.* — Tom VI. — Warszawa, 1872. S. 219–220; 317–319.

На ілюстрацыях – творы Станіслава Манюшкі на словы Уладзіслава Сыракомлі паводле кніжных выданняў XIX стагоддзя з фондаў Addzela рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа НАН Беларусі.

Уладзіслаў Сыракомля

Станіславу Манюшку

Кантата ў дзень імянінаў,
на музыку J. Z.

Калі сэрца б'е з размахам,
Хто ж яго ўстрымае?
Свята грайкі¹, свята Стаха
Абходзім ў актаве.
Слаўся, Стаху, творыш цуд,
Граеш нам на сэрцах тут!
Гук, што з тактаў тваіх льецца,
Чалавек з ахвотай
Чуе, плача ці смяецца
Ён з тваёю нотай:
Бо ты, Стаху, творыш цуд,
Граеш нам на сэрцах тут!
Ці літанію маліцца
Грэшным нам патрэба,
Аж душа натхнёна мчыцца
Пад твой спеў у неба:
Бо ты, Стаху, творыш цуд,
Граеш нам на сэрцах тут!
Ці то ўдар які з рук Панскіх
Спадзе нам на долю,
Цягнем з табой спеў цыганскі,
Каб знайсці патолю
Бо ты, Стаху, творыш цуд,
Граеш нам на сэрцах тут!
Ці нам весела ў гасподзе,
З намі ты, спявача!
Пад твой танок, як па мёдзе,
Аж душа ўся скача:
Бо ты, Стаху, творыш цуд,
Граеш нам на сэрцах тут!
Грай жа нам бесперапынна,
Наш грайку ўлюбёны!
Сплятай нашых сэрцаў рытмы
У цудоўны тоны:
Бо ты, Стаху, творыш цуд,
Граеш нам на сэрцах тут!
Гэй, браточкі! Хай лунае
Спеў і радасць доўжыць!
Грайку ўдзячнасць хай сплятае
Наш вянок прыгожы:
Vivat, Стаху, творыш цуд,
Граеш нам на сэрцах тут!

1855 г., Барэйкаўшчына

У альбоме
Станіслава Манюшкі

Калі твае спевы натхнёныя чую
І бачу вачэй прамяністасць,
Ўсявышняга слаўлю за ласку такую,
Што шчодро рассыпала іскры
Ў табе; што Літва не забыта ў Нябёсах,
Што нам песняра спасылае,
Што імем тваім, тваёй славай узнёслай
І нас між людзей узвышае.

Але не адсюль твая слава і гонар,
Спаўняе так Бог свае планы,
На творчасць цябе Бог паклікаў натхнёна,
Пяеш — бо на тое пасланы.
Табой найкрапчэй захапляцца мы будзем,
Бо ты прысвяціў сябе цалкам
Літве, як Арфей, каб змякчыліся людзі,
Іх сэрцаў каменныя скалы.

Я бачыў па свеце, якую моц мелі
Твае жыватворчыя песні,
Як вочы гарачай слязою кіпелі,
Што холад да гэтага неслі.
Я чуў, як напеў, табой схоплены ў полі
Ці ў хаце сялянскай пры працы,
Чароўна салоны літоўскія поўніў,
Пачуццям спрыяў разгарацца.

Гармонія спеву, пясняру наш годны,
Братэрства разносіць — як чудам:
Хто раз хоць заплача пад спеў твой народны,
Не ўчыніць больш здзекаў над людам!
Літвіны, пяснярскай адданыя ўладзе,
Збліжаюцца ў шчырасці хатняй,
Літвін у кунтушы, літвін у сярмязе
Ў любові яднаюцца братняй.

18 снежня 1849 г. Вільня.

З польскай мовы пераклала
Ірына Багдановіч,
ліпень 2024 г.

¹ Граек, грайка (польск. *grajek*) — музыкант, артыст; той, хто грае на музычным інструменце. Гэтае слова ўжывае беларуская паэтка Алаіза Пашкевіч (Цётка) у вядомым вершы «Артыст-грайка». У беларускай мове існуе таксама прыметнік «грайкі» — гучны, звонкі; напрыклад, у вершы Янкі Купалы «Жальцёся, грайкія струны...» (Заўвага перакладчыка).

Уладзімір Ягоўдзік

СВЯТЛО ВІГІЛІ

У снежні 1985 года, за пару тыдняў да навагодняга свята, рэдакцыя «ЛіМа» звярнулася да вядомых пісьменнікаў, мастакоў, артыстаў з просьбай расказаць пра свае здабыткі, падзяліцца творчымі планами, але яны не спяшаліся адгукнуцца. На планёрцы галоўны рэдактар Алесь Жук сказаў, што пазваніў Івану Навуменку, які адпачываў у акадэмічным прафілакторыі, і даў мне заданне:

— Наведайся да яго, падрыхтуй матэрыял.

Пасля планёркі я пагартаў у бібліятэцы Дома літаратара навуменкаўскія раманы «Сасна пры дарозе» і «Вецер у соснах», аповесць «Вайна на Цітавай копанцы», якую чытаў у школьных гады, і ў другой палове дня прыехаў на рэдакцыйнай «Волзе»

ў заснежаны хваёвы лес непадалёк ад Ракава, дзе знаходзіўся прафілакторый.

Пачцівая дзяжурная паказала мне апартаменты віцэ-прэзідэнта Акадэміі навук. Толькі хацеў пастукаць, раптам дзверы адчыніліся, і я ўбачыў перад сабой мажную мядзведзеватую постаць у шэрым светэры, мабыць, звязаным рукамі нястомнай рукадзельніцы. Прывітаўся, назваў сябе.

— Я Вас выглядзеў праз акно, — паціснуў маю далонь Іван Якаўлевіч, — праходзьце, распранайцеся.

У прасторнай гасцёўні стаялі канапа, часопісны столік, побач два мяккія крэслы. На століку, пад шклянкой вазай з пахучымі сасновымі лапкамі, ляжалі дзве рукапісныя старонкі.

— Гляньце, штосьці накідаў... Праўда, там шмат правак.

Я прабег вачамі па тэксце, праясніў два-тры нечытальныя словы. Падзякаваў, хацеў развітацца, але пачуў:

— Вы спяшаецеся?

— Не, не спяшаюся, я ўжо выканаў даручэнне рэдактара...

— Мая жонка каталічка, а сёння вігілія, святая вячэра, — сказаў Іван Якаўлевіч. — Сам я праваслаўны, таму адзначаю абодва святы. Па традыцыі на вігілію, каб не паўтарыць грэх людзей, якія перад нараджэннем Збавіцеля не далі прытулак Святой Сям’і, частуюць любога, нават выпадковага госця. А за стол садзяцца з першай зоркай. Мы не надта саграшым, калі пачнем трохі раней.

Праз хвіліну пад хваёвымі

Уладзімір Ягоўдзік — празаік, перакладчык. Нарадзіўся ў 1956 годзе ў вёсцы Кастроўічы Слонімскага раёна Гродзенскай вобласці. Скончыў філалагічны факультэт БДУ. Працаваў у рэдакцыях газет і часопісаў. Аўтар зборнікаў прозы «Стронга» (1984), «Прыручэнне птушкі» (1989), «Белыя рысы на чорным полі» (1995), «Шчыраю ноччу» (2009), а таксама шматлікіх кніг для дзяцей. Жыве ў Мінску.

Першая робота, якая
пабудавана адназначна і згодна

2 Зог асудзе б'ю для д'яке пад'ячэння,
Прыбавілася ~~пабудавана~~ грамадскіх абавязкаў: я
мало та ўбаче свой удзел у рабоце Вярхоўнага
Савета БССР. Але тым не менш стараўся
качаць.

2 У агульным годзе ~~качаўся~~ асабліва Вярхоўнага
сава равая „Віснучынік“ (рабавы з наперэдняга
фаварыта „Самыт белых нацэй“) калісаў
~~пабудавана~~ алабавана, і сава доўжыў
бакаў і ~~пабудавана~~ прабавана, і сава ~~доўжыў~~
з'явіўся.

2 Вярхоўнага года павядаю на год 1986.
~~Сава~~ ~~пабудавана~~ ~~пабудавана~~ ~~пабудавана~~
равая „Асення мелодыі“, які ~~пабудавана~~ ~~пабудавана~~
стале з восні 1983г. Завяць ~~пабудавана~~
мелодыі? Сава, Вярхоўнага, тым, што ~~пабудавана~~
м'яне, будавана-історыя, і сава ~~пабудавана~~
пабудавана і павядаю года.

Першая робота - 2 -
Хоць, і ў 20-х узросце з ім ~~пабудавана~~
давалі рамантычнае гісторыя.

2 Карацей, кося м'яне ~~пабудавана~~ ~~пабудавана~~ і м'яне
і сава ~~пабудавана~~ ~~пабудавана~~ і сава ~~пабудавана~~
дні.

2 Вярхоўнага ~~пабудавана~~ ~~пабудавана~~ ~~пабудавана~~
Н'еса, ~~пабудавана~~ ~~пабудавана~~ ~~пабудавана~~
і сава ~~пабудавана~~ ~~пабудавана~~ ~~пабудавана~~
духоўнага ~~пабудавана~~ ~~пабудавана~~ ~~пабудавана~~
м'яне, ~~пабудавана~~ ~~пабудавана~~ ~~пабудавана~~
і сава ~~пабудавана~~ ~~пабудавана~~ ~~пабудавана~~
і сава ~~пабудавана~~ ~~пабудавана~~ ~~пабудавана~~

3 Вярхоўнага ~~пабудавана~~ ~~пабудавана~~ ~~пабудавана~~

24.12.85. І. Навуменка

лапкамі стаялі кубкі з гарачаю гарбатаю, талерка з бутэрбродамі і нарэзаным лімонам...

Мы ўпершыню святкавалі разам: старшыня Вярхоўнага Савета, масціты пісьменнік, які выдаў шасцітомны Збор твораў, і аўтар першай кніжкі. Прызнаюся, маладзён адчуваў сябе ўтульна, быццам трапіў на гасціну да сваяка ці даўняга знаёмага. Іван Якаўлевіч пацікавіўся, ці хапае ў «лімаўскім» партфелі добрай прозы, паабяцаў прынесці новае апавяданне. Я пахваліў яго «Вайну каля Цітавай копанкі», нават працытаваў з аповесці (недарэмна заглянуў у бібліятэку!) дзіцячую дражнілку:

Якаў, Якаў спаў з сабакам,
Ішоў Сідар, костку кідаў!

— Даўно напісана, у канцы пяцідзясятых, — адкінуўшы з лоба пасму густых валасоў, усміхнуўся мой суразмоўнік. — Шкада, пасля размінуўся з дзіцячай літара-

турай, цяпер спрабую вярнуцца.

Мяне чакаў шафёр, праз паўгадзіны мы развіталіся. Прыехаўшы дамоў, я перадрукаваў тэкст, а рукапіс пакінуў сабе на памяць. Вось тыя пяць навуменкаўскіх абзацаў.

«Год мінулы быў для мяне юбілейным, трохі мітуслівым, не надта спрыяльным для творчай работы, якая патрабуе адасобленнясці. Прыбавілася грамадскіх абавязкаў: я маю на ўвазе свой удзел у рабоце Вярхоўнага Савета БССР. Тым не менш стараўся пісаць.

У мінулым годзе выйшаў асобным выданнем мой раман «Летуценнік» (разам з папярэднім раманам «Смутах белых начэй»). Напісаў апавяданне «Якая доўгая вайна» і два драбнейшых, для дзіцячага чытання.

Вялікія надзеі пакладаю на год 1986. Спадзяюся закончыць

раман «Асення мелодыі», які ляжыць на маім сталі з восні 1983 г. Чаму ён называецца «Асення мелодыі»? Відаць, таму, што герой твора, вучоны-гісторык, знаходзіцца ў паважаным узросце. Хоць, трэба сказаць, і ў гэтым узросце з ім здараецца даволі рамантычная гісторыя.

Карацей, новы твор прысвечаны навукавай і творчай інтэлігенцыі, яе духоўным пошукам, падзеі ў ім адбываюцца ў нашы дні.

Ляжыць на маім сталі не зусім завершаная п'еса «Вадзяны млын». Таксама пра духоўныя сягання нашых сучаснікаў. Можа, удасца знайсці яе канчатковы варыянт і завязаць сувязь з якім-небудзь тэатральным калектывам. 24.12.1985 г. І. Навуменка.

У сярэдзіне 90-х я працаваў у рэдакцыі часопіса «Нёман». Ад-

нойчы Іван Якаўлевіч прыйшоў да Анатоля Кудраўца. Кабінет галоўнага рэдактара быў зачынены, таму ён заглянуў у аддзел прозы.

— Выдатны аўтар наш дарагі госць! — падхапіўся я.

— А найлепшы той, які не назалее, — пажартаваў пісьменнік.

— Прысядзьце, Анатоль Паўлавіч пазваніў, што праз паўгадзіны будзе.

— Не хачу Вам перашкаджаць. Пакуль ён з'явіцца, загляну ў газетны кіёск.

Праз хвілін дзесяць я выйшаў з кабінета. У цёмным калідоры, заклаўшы рукі за спіну, тупаў Іван Якаўлевіч. Убачыўшы мяне, ён заклапочана зірнуў на гадзіннік.

— Мабыць, не дачакаюся, спазнюся на канферэнцыю.

— Я скажу рэдактару, што Вы прыходзілі.

— Ведаеце, сёння раніцай прачытаў яго «Познія яблыкі». Дык вось, гэтае апавяданне нібы канспект цэлага рамана.

Ён падняў з падлогі свой пацёрты пузаты партфель, развітаўся і выйшаў на вуліцу. Неўзабаве з'явіўся аўтар «раманнага» апавядання. Я даслоўна перадаў пачутае і дадаў, што згодны з такой ацэнкай.

— Вапшчэтку, акадэмікі — людзі талковыя, — усміхнуўся ў шляхетныя вусікі Анатоль Паўлавіч. — Адзін мой прыяцель таксама спачатку атабарыўся ў малым фармаце, яму там стала цесна, і навеліст падаўся ў раманісты.

Я здагадаўся: прыяцеля звалі Ігнат Сцяпанавіч, а па мянушцы Вапшчэтку. Гэта быў галоўны герой рамана «Сачыненне на вольную тэму».

Восенню 2002 года Іван Якаўлевіч пазваніў мне на кватэру. Я адразу пазнаў яго густы раз-

важлівы голас, хоць мы дагэтуль не размаўлялі па тэлефоне.

— Добры дзень, гэта Навуменка.

— Я слухаю, Іван Якаўлевіч.

— Ведаеце, пагартайце ваш «Лесавік»... Вельмі патрэбнае выданне, асабліва для школы і дзіцячых садкоў.

— Дзякуй за добрае слова.

— Можна, надрукуеце маё апавяданне?

— А пра што яно? — спытаў я. — Як называецца?

— «Барсучаняты гуляюць».

— Выдатная назва, паставім у наступны нумар, — не раздумваючы, паабяцаў я. — Ганарар таксама не затрымаем.

— Разумны падыход, — павесялеў у слухаўцы голас, — дашлю на паштовую скрынку.

Неўзабаве я атрымаў паўтары старонкі тэксту. Напісана проста, сцісла, кожнае слова на месцы:

«Міхалка рана асвойтаўся ў лесе: яшчэ з таго часу, як пасвіў цялушку. У лесе добра. Хлопчыку здаецца, што ўсе навокал дрэвы — яго сябры. Вунь беластволая бяроза — стройная, маладая, з прыгожай прычоскай-шатром, яна здалёку вітае Міхалку. Пад гэтай бярозай аднойчы ён знайшоў белы крамяны грыб. Трошкі далей — сасна, якая таксама з Міхалкам у змове. Неяк проста так, дзеля смеху, ён паклаў на галінку сасны сінюю паску матэрыі, што ляжала ў кішэні. А праз дзень ці два заўважыў тую паску ў аснове гняздзечка, што віла сабе нейкая невялічкая шэрая птаха...»

Апавяданне было надрукавана ў «Лесавіку», у № 6 за 2002 год. З малюнкам маёй дачкі Веры, якая вучылася тады ў мастацкім ліцэі. Публікацыю адкрывала кароткая прадмова:

«Кожнае новае імя на старонках часопіса — свята для рэдакцыі і нашых чытачоў. Мы шчыра

ўдзячныя народнаму пісьменніку Беларусі Івану Навуменку, аўтару многіх выдатных аповесцей і раманаў, за яго згоду супрацоўнічаць з «Лесавіком»».

Праз некалькі тыдняў я забраў у друкарні сігнальныя экзэмпляры і пазваніў Івану Якаўлевічу. Мы дамовіліся сустрэцца ў фае акадэмічнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа. На вокладцы часопіса быў партрэт мядзведзя, які зрабіў Ігар Бышнёў. Касалапы ўткнуўся носам у гронкі каліны, раскіданыя на заснежанай зямлі.

— Гэты калматы дзед не залёг у бярогу, бо не нагуляў тлушчу, — усміхнуўся Іван Якаўлевіч.

— Ён заняў вокладку, — патлумачыў я, — бо мы не знайшлі фотаздымак вашых сімпатычных паласацікаў.

На апавяданне адгукнуліся юныя чытачы. Яны прыслалі ў «Лесавік» шмат сваіх малюнкаў, а там сапраўды было што маляваць.

«Хлопчык прылёг пад кустом ядлоўцу. Нечакана паблізу пачуўся нейкі шоргат. Пастушок зірнуў на барсучыную нару. Проста ў яго на вачах з нары адзін за адным выкаціліся тры паласаценькія звяркі, падобныя на малых парасят. І пачалі валтузіцца, гуляць паміж сабой. Міхалка аж залюбаваўся, такія былі яны пацешныя, так моцна захапіліся гульнёй. Раптам на сасне затрашчала сарока...»

Белабокая невыпадкава падняла вэрхал. Да барсучанят падкраўся шэры разбойнік, які трапляецца не толькі ў казках і апавяданнях.

2024 г.

Ігар Сурмачэўскі

Мода для самых маленькіх XVII–XIX стагоддзяў

Есць такія тэмы ў нашым антыкварным і музейным асяроддзі, якія лічацца не вартымі ўвагі з боку навукоўцаў — знаўцаў культуры і мастацтва. Дзякуй Богу, з адраджэннем нашых славуных палацаў і замкаў пачалося больш глыбокае вывучэнне побыту мясцовай шляхты, яе ўбораў, правілаў правядзення баляў, падзеяў, звязаных са свецкімі і рэлігійнымі святамі, абрадамі. Найцікавейшая тэма шляхецкіх баляў падштурхнула супрацоўнікаў замкавага комплексу «Мір» да вывучэння і збірання аксесуараў, якія суправаджалі і нават кіравалі далікатнымі свецкімі падзеямі — атрымалася прыгожая калекцыя веераў XVIII–XIX стст., дарэчы, адзіная ў музейных зборах нашай краіны. Але ўсё ж нас па-ранейшаму больш ураджаюць калекцыі ў замежных музеях.

Каралеўскі палац у Стакгольме... Велічныя да галавакружэння інтэр'еры, неабсяжныя брусэльскія дываны, высакароднае зіхаценне ампірнай бронзы выклікаюць захапленне, але адразу ўзнікае нейкае пачуццё «дэ жа вю» — дзесьці такое ўжо было «занатавана» ў падсвядомасці, дзесьці падобнае я бачыў... Невялічкі ўваход збоку ад велічнага фасада Каралеўскага палаца вядзе ў «Луўрысткамарэн» (*Livrustkammaren*), па-нашаму — у Каралеўскую скарбніцу. Вось

Невядомы мастак. Партрэт караля Рэчы Паспалітай Яна Сабескага. 1683. Палатно, алеі. Палац Віянув (Варшава).

дзе я быў здзіўлены! Вядома, есць нешта падобнае ў Аружэйнай палаце маскоўскага Крамля, але каралеўскія дзіцячыя ўборы, якія выкарыстоўвалі падчас сакрамэнту хросту, мяне проста ўразілі — нічога падобнага я раней не бачыў. Чытаць-чытаў у гістарычнай літаратуры, што нашыя магнаты давалі шматдзённыя балі ў гонар нараджэння нашчадка, палілі з гарматаў з ап'яняльнымі воклічамі «Віват!», а ў больш сціплых абставінах, у сялянскай хаце, спавівалі малага

ў бацькаву кашулю і неслі ў храм хрысціць. Я ўважліва разглядаў немаўлятаў каралеўскай крыві, упрыгожаных у шоўк і карункі, на творах мастакоў XVIII–XIX стст. Дзіўна ўявіць сабе амаль навобмацак убор, у якім хрысцілі маленькіх уладароў Еўропы ці магнатаў ВКЛ. Такая магчымасць надарылася для мяне толькі ў Стакгольме. За шклом у музейнай цішыні на тле старых брутальных падрапаных цаглянаў кантрастам глядзеліся лёгкія каралеўскія шоўкавыя пялюшкі,

Ігар Сурмачэўскі — мастак, рэстаўратар, калекцыянер. Нарадзіўся 3 кастрычніка 1961 года ў вёсцы Вязань Дзяржынскага раёна Мінскай вобласці (былы маёнтak Багдашэўскіх). У 1979–1984 гг. вучыўся ў Беларускам тэатральна-мастацкім інстытуце на кафедры «Інтэр'ер і абсталяванне». З 1988 года ўвайшоў у склад моладзевай секцыі Саюза мастакоў БССР. З 1980 года збірае калекцыю рэчаў і дакументаў па гісторыі беларускай культуры, якой цікавіўся яшчэ з дзяцінства. З 1988 года займаецца рэстаўрацыяй абразоў і жывапісу. У 2010 годзе ўзнагароджаны ордэнам святой Еўфрасінні Полацкай за заслугі перад Беларускай Праваслаўнай Царквою.

аточаныя венецыянскімі карункамі ці срэбранай павуцінкаю. Побач са мною ў музеі хадзіла сямейная пара шведаў пенсійнага ўзросту. Паджарыя і дагледжаныя, яны няспешна перасоўвалі свае лёгкія складныя фатэлі (ёсць такая паслуга ў «Луўрысткамарэн») і падоўгу разглядалі цікавыя артэфакты ў вялікіх шкляных вітрынах, нешта ціха абмяркоўваючы. «Можа ўспамінаюць сваіх унукаў ці праўнукаў, а можа... і сваё дзяцінства», — падумалася мне, калі шведскі дзядок раптам дастаў прафесійную камеру з запlechніка і пачаў фатаграфаваць экспанат за экспанатам. Менавіта ў тую хвіліну мне і запала ў душу: «А чаму б мне не сабраць такую ж калекцыю дзіцячай моды, наогул невядомай у Беларусі?».

З гісторыі дзіцячага адзення

Самы старажытны артэфакт дзіцячага адзення з калекцыі знакамітага музея Вікторыі і Альберта ў Лондане — гэта спавівальная стужка з Італіі кан-

Спавівальная стужка. Лён. Італія, XVI ст.
Музей Вікторыі і Альберта (Лондан).

ца XVI стагоддзя. Яна скроена з выбеленага ільну шырынёю 15 см, даўжынёю 2–3 метры і ўпрыгожаная вышыўкаю і венецыянскімі карункамі. Такая стужка выкарыстоўвалася бацькамі на працягу многіх стагоддзяў, каб трымаць немаўлятка ў цяпле, моцна ўкруціўшы ручкі да цела і спавіўшы ножкі. Да таго ж стужка абмяжоўвала рух і спрыяла бяспецы малога. Лічылася, што для правільнага росту дзіцёнка

трэба як мага даўжэй трымаць яго спавітым роўна, каб прадухіліць крывізню костак і рахіт, што пазней было прызнана памылковым меркаваннем. Тым не менш, малога нават проста падвешвалі спавітым на вялікім цвіку, каб не перашкаджаў дарослым. Мода на такія стужкі адышла ў Заходняй Еўропе ў канцы XVIII ст., але ў некаторых культурах яна бытуе да гэтай пары. Старажытнагрэчаскі лекар Саранус Эфескі (98–138 гг.) раіў масіраваць доўга нерухомае цела дзіцяці і намашчваць яго этрускім воскам і аліўкавым алеем, каб змякчыць

скуру і разагрэць ручкі ды ножкі. Па словах Сарануса, малога нельга трымаць спавітым больш за два месяцы, бо перавышэнне гэтага тэрміну негатыўна ўздзейнічае на развіццё суставаў. Нягледзячы на меркаванні лекараў і асветнікаў, з XVIII ст. звычка спавівання дзяцей доўжылася на землях былой Рэчы Паспалітай аж да канца XX стагоддзя.

Спавівальныя стужкі больш старажытных часоў можна

Сант'яга Моран (1571–1626).
Партрэт Інфанта Маргарыты Францыскай,
дачкі Філіпа III. Палатно, алеі.
Музей Прада (Мілан).

Gustav Friedrich Amalius Taubert (1755–1839).
Партрэт будучага літаратара Юзафа
Вавжынца Красінскага герба «Слепаўрон».
1784. Папера, пастэль.
Музей Народовы (Варшава).

Фёдар Рокатаў (1735–1808).
Партрэт графа Аляксея Бобрыйнскага.
1763. Палатно, алеі.
Рускі музей (Санкт-Пецярбург).

ўбачыць на творах старых майстроў, на абразях іканаграфіі «Нараджэнне Хрыстова», «Нараджэнне Божай Маці» і нават знайсці ў «Каляднай стаенцы», якая з’явілася ў Італіі ў XIII ст. Вельмі цікавая ў гэтым рэчышчы творчасць італьянскіх майстроў, асабліва венецыянскай і сіенскай школаў жывапісу эпохі Пратарэнесансу і Рэнесансу. Вось твор сіенскага майстра Амброджо Ларанцэці (?–1348 гг.) «Мадонна з Дзіцяткам» 1340-х гадоў. На ім Езус спавіты ў цёмную пляюшку, паверх якой ідзе белая спавівальная стужка, але тым не менш Немаўлятка спрабуе вызваліцца з-пад ільняных путаў — Яго ножкі і правая ручка ўжо спазналі радасць свабоды. «Мадонна з Дзіцяткам» Джаванні Беліні (1430–1516 гг.) з Пінакатэкі горада Павія (Ламбардыя) паказвае нам Езуса трохі пасталеўшым дзіцем у незвычайным для нас уборах — у чырвонай кароткай сукенцы, але з белай спавівальнай стужкаю, якая туга ўтрымлівае тулава (менавіта хрыбетны слуп) Малога. Мяркую, што такі ўбор для гадавалага немаўляці быў распаўсюджаны ў Паўночнай Італіі ў 1450–1455 гг., калі быў напісаны твор знакамітага майстра, а тугая спавівальная стужка вакол тулава немаўляці дапамагала развіццю і ўтрымліванню хрыбетнага слупа ў роўным стане. Амаль такі ж убор (чырвоную сукенку і белую спавівальную стужку на тулаве) мастак Джаванні Беліні паўтараў у сваёй «Мадонне з Дзіцяткам» (1470 г., Музей Метраполітан у Нью-Ёрку), але на гэтым палатне ёсць рэдкая і цікавая дэталі — каптурок немаўляці XV ст. на тонкай карункавай

Карло Кривелі. «Мадонна з Немаўляткам Езусам». 1480. Тэмпера, дрэва. Музей Вікторыі і Альберта (Лондан). Фрагмент.

стужцы, завязанай на банцік пад падбародкам дзіцяці. Якім чынам спавівалі малога ў Італіі на мяжы XV–XVI стст. можна прасачыць на вялікіх дзесяці керамічных пано, якія ў выглядзе тонда ўпрыгожваюць фасад прытулка немаўлят у Мілане (*Spedale degli innocense*). Іх стварыў славуты італьянскі майстар паліхромнай глазураванай кафлі Андрэа дэла Робія (1435–1525 гг.). Калі параўнаць убор Езуса на творы Амброджо Ларанцэці 1340-х гадоў і рэльефы з выявамі кволых пакінутых «інначэнці» Андрэа

дэла Робія, то можна заўважыць, што традыцыя ўбору для самых маленькіх за 150 год нічым не змянілася — гэта відаць на старадаўніх іконах яшчэ ў большым адрэзку часу, амаль за дзве тысячы гадоў. Але варта звярнуць увагу на адну дэталі: чырвоную тонкую стужку, завязаную крыж-накрыж ці па спіралі — адзінае ўпрыгожванне белага ільнянога ўбору Немаўляцкі Езуса. Гэта чырвоная стужка мела не толькі ўтылітарнае прызначэнне (не давала раскруціцца пляюшкам), але мела і сакральнае значэнне: чырвоны колер па народных уяўленнях служыў як абярэг, што апісана не толькі ў навуковых кнігах: мне пра гэта апавяла мая мама, Сурмачэўская (Балтынская) Ларыса родам з вёскі Жыцькава Барысаўскага раёна. Таму чырвоную спавівальную стужку стараліся зрабіць з лепшага матэрыялу, упрыгожыць вышыўкай ці наогул сплесці яе, як пас.

Уборы для хрэсьбінаў. Еўропа

Спецыяльныя хрысціянскія ўборы прызначаліся для сакрамэнту хросту, іх апраналі

Андрэа дэла Робія (1435–1525). Пано-тонда з фасаду прытулка для немаўлят у Мілане (*Spedale degli innocense*). Кафля.

Амброджо Ларанцці.
«Мадонна з Дзіцяткам», 1340-я г.
Тэмпера, дрэва. Пінакатэка Брэра (Мілан).

некалькі разоў на самыя важныя святочныя дзеі, пакуль немаўлятка не вырастала. Мілыя сэрцу артэфакты шляхецкага і каралеўскага побыту зберагаюцца стагоддзямі не толькі ў зборах музеяў і палацаў, але ў большасці ашчадна ляжаць у сямейных куфрах, бо гэта было і ёсць гісторыяй сям'і, краіны. Таксама была традыцыя перадаваць хрысціянскія ўборы з пакалення ў пакаленне.

Да хрэсьбінаў рыхтаваліся грунтоўна і сур'ёзна, не шка-

дуючы сродкаў на спецыяльны ўбор, які шылі з самых дарагіх тканінаў і ўпрыгожвалі ядвабнымі стужкамі, срэбранымі, венецыянскімі, фламандскімі карункамі. Спалучэнне вытанчанага і маляўнічага ўбору немаўляці і строгага адзення святара падкрэслівала значнасць падзеі. Для пашыву капаў і каптуркоў выкарыстоўваліся каштоўныя тканіны з гардэроба маці: на гэтую справу ішлі бальныя сукенкі, якія выйшлі з моды. Яшчэ была такая традыцыя, калі хрысціянскія ўборы рабіўся з вясельнага ўбору маладой маці — у XVIII і першай палове XIX ст. гэта былі рознакаляровыя тканіны, бо з сярэдзіны XIX ст. пасля вяселля ангельскай каралевы Вікторыі ў моду ўвайшоў белы колер для нявесты, як знак цноты і чысціні. На часы праўлення ангельскага караля Якаба I (1566–1625 гг.) прыпаў росквіт стылю вышыўкі «круіл», які хутка распаўсюдзіўся па Еўропе — яго прыёмы можна прасачыць па хрысціянскім уборах праз усё XVII ст. Ангельскі «якабінскі» стыль вышыўкі, ці «круіл» (crewel embroidery) — гэта вышыўка шарсцянымі і срэбранымі ніткамі з выкарыстаннем мноства розных швоў і сцяжкоў: сцябліннага, тамбурнага, гладдзю, «у раскол» і г.д. Арнаментыка мудрагелістай вышыўкі брала свой пачатак у прывазным з Індыі тэкстылі, у асноўным гэта

Джаванні Беліні. «Мадонна з Дзіцяткам». 1470. Тэмпера, дошка.
Музей Метраполітан (Нью-Ёрк).

былі стылізаваныя выявы экзатычных пладоў, раслінаў, птушак, жывёлаў.

Да XVII стагоддзя падчас сакрамэнту хросту немаўлятаў поўнасю акулалі ў ваду, таму хрысціянскія ўборы рабіўся гэтак, каб дзіця было лёгка распрануць. Для гэтага лепей за ўсё падыходзілі спавівальныя стужка, каптурок на завязках і вялікая посцілка ці капа, якая шлася з асабліва каштоўных матэрыялаў: ядвabu, аксаміту, атласу, парчы і ўпрыгожвалася аблямоўкаю з

Хрысціянская пялюшка. Ядваб, срэбраныя карункі.
Англія. 1650-я. Музей Вікторыі і Альберта (Англія).

Хрысціянская пялюшка. Ядваб, срэбраныя карункі, вышыўка.
Італія, 1620-я. Музей Вікторыі і Альберта (Англія).

карункаў, стужак, бліскавак. Павуглах пошцілкі маглі вышываць гладдзю герб нованароджанага дзіцяці — статусу бацькоў. Такія каштоўныя хрысцільныя пошцілкі выкарыстоўваліся толькі ў асаблівых выпадках і перадаваліся з пакалення ў пакаленне як фамільная рэліквія. Галаўному ўбору немаўляткі, каптуру ці банэту, таксама адводзілася шмат увагі не толькі таму, што ён атуляў тварык і галоўку малога, а таму, што галаўны ўбор прыкрываў цемечка (раднічок) дзіцяці, праз якое, паводле вераванняў, нованароджаная несмяротная душа яшчэ сорок дзён падтрымлівала сувязь з «тым», пазазямным светам. Таму каптуры і банэты шылі з асаблівай увагаю да дэталей і ўпрыгожванняў. З упрыгожванняў варта асабліва адзначыць шыццё пярлінамі, якія сімвалізавалі чысціню і мудрасць. Гэты каштоўны мінерал яшчэ называлі «каменем нявестаў Хрыстовых», бо ён быў папулярны ў жаночых кляштарх. Пярліны шырока выкарыстоўваліся ў аздабленні сакральных прыладаў: вокладак Евангелля, шатаў, літургічнага адзення. Упрыгожванне пярлінамі адзення для дзяцей надавала ўбору для хросту сакральнасць. Такія адзенні немаўлятаў захоўвалі сярод фамільных каштоўнасцяў у спецыяльна аздабленых скарбонках. А быў яшчэ спецыяльны каптур, які апраналі паверх банэта, пачынаючы з XVII ст. Ён выглядаў як мяккае кола, што бараніла галоўку немаўляці ад удараў пры падзенні, а сваім выглядам нагадваў каўбасны пачастунак («пудзінг»), таму і атрымаў адпаведную назву. Такі каптур-«пудзінг» можна ўбачыць на партрэтах знакамітых немаўлятаў XVIII–XIX стагоддзяў, напрыклад, на партрэце пазашлюбнага сына Кацярыны II, графа Аляксея Бобринскага (1762–1813 гг.) пэндзля Фёдора

Каптурок для немаўляці. Ядваб, срэбраныя карункі. Нарвегія. 1700. Нацыянальны музей мастацтва, архітэктуры і дызайна. Осла (Нарвегія).

Каптурок для немаўляці. Ядваб, срэбраныя карункі. Германія, 1775. Мастацкі музей. Бостан (ЗША).

Рокатава 1763 года з Рускага музея (Санкт-Пецярбург).

У пачатку XVIII ст. цырымонія сакрамэнту хросту змяняецца: поўнае акупанне немаўляці ў ваду ўжо не патрабуецца — святая вада толькі акрапляе галоўку дзіцяці, адпаведна змянілася і вопратка. Яна становіцца больш складанаю: з'яўляюцца хрысцільныя сукенкі, якія не трэба было здымаць падчас сакрамэнту. У пачатку XIX ст. яны шыліся па модзе тагачаснага «дамскага шыку»: з высокім ліфам і вялікім дэкальтэ, якое рэгулявалася з дапамогаю шоўкавай стужачкі. Такія хрысцільныя сукенкі мелі кароткія рукавы і доўгую спадніцу, нагадваючы перавернутую літару V, якая вілася вадаспадамі карункаў ніжэй за ножкі немаўляці. Лічылася, што чым даўжэй такая сукенка, тым больш пражыве хрэснік. Крой такіх сукенак мала чым змяніўся за XIX ст. У XIX ст. нарэшце з'явіўся нават абутак для немаўлятаў — пінэткі, якія прыдумаў у 1870-я гады вядомы французскі куцюр'е Жан Луі Француа Пінэ (1817–1897 гг.), пакінуўшы сваё імя ў назве гэтага мілага твора для маленькіх ножак.

Хрысцільныя ўборы XVIII ст., якія зберагліся ў Скандынавіі,

выглядаюць трохі інакш, чым такія ж артэфакты з кантынентальнай Заходняй Еўропы. Звычайка спавіваць немаўля ў каштоўную тканіну, баронячы ад холаду найперш яго галоўку, апранутую ў каптурок, прывяла да з'яўлення спецыфічнай верхняй капы ў выглядзе мяха. Верхняя частка такога «мяха» прыкрывала галоўку немаўляці, выглядаючы як дарагі човен, які бацькі трымалі на руках падчас адпльця дзіцяці ў чароўны хрысціянскі свет. У другой палове XVIII ст. спавівалі толькі ніжнюю частку цела, пакідаючы рукі свабоднымі, а наверх апраналі спецыяльную кофту. У Скандынавіі такі звычай захаваўся аж да канца XIX ст., калі ў астатняй Еўропе ўжо апраналі доўгія хрысцільныя сукенкі.

На такой урачыстасці адзенне хлопчыкаў мала чым адрознівалася ад дзявочага. Паколькі немаўлятаў часта атаясамлівалі з анёлкамі, якія не маюць полу, дарослыя асабліва не надавалі ўвагі адрозненню адзення хлопчыкаў і дзяўчынак. Напрыклад, у Даніі толькі па арнаменце карункаў, якія ўпрыгожвалі рукавы, можна было пазнаць, хто хрысціцца: па закругленых карунках —

Каптурок немаўляці. Бавоўна, вышыўка ў стылі "круіл". Англія, 1600-я гады. Приватны збор.

дзяўчынкі, а па прамых — хлопчык. Банэты, каптуркі таксама адрозніваліся: дзяўчынак апраналі ў банэт, скроены з цэтральнай часткі і двух бакавых; а хлопцаў — у банэт, скроены з некалькіх клінападобных адрэзаў. Традыцыя апранаць хлопчыкаў у сукенкі з'явілася ў XV—XVI стст. і пратрымалася аж да 1920-х гадоў. Такая традыцыя хутчэй сведчыла, што хлопчык знаходзіўся пад апекаю маці да 4–8 гадоў, перш чым пераходзіў на выхаванне да таты. Пад сукенкі хлопчыкі апраналі, як і дзяўчынкі ў XIX ст., карункавыя панталоны. Але крой сукенак для хлопчыкаў адрозніваўся ад дзявочых — дэкальтэ ў іх не рабілася, а сукенка зашпільвалася спераду, а не ззаду, як у дзяўчынак. Традыцыя сукенак для хлопчыкаў захавалася да гэтага часу толькі ў хрысціянскіх кашулях, а падзел колераў на «дзявочы» і «хлопчуковы» вызначыўся толькі ў сярэдзіне XX ст. У Еўропе здаўна лічылася, што блакітны колер — гэта колер Божай Маці, а чырвоны — Хрыста, таму адпаведныя колеры ўжываліся да канца XIX ст. у адзенні дзяўчынак і хлопцаў, але ў Расейскай імперыі яшчэ пры Паўлу I быў выдадзены загад, па якім кожная народжа-

ная вялікая княжна атрымывала ордэн святой Кацярыны з чырвонай муравай стужкаю, а вялікі князь — ордэн святога апостала Андрэя Першазваннага з блакітнаю стужкаю.

Уборы для хрэсьбінаў. ВКЛ. Сяляне

Усё сказанае вышэй пра сахрамэнт хросту, пра традыцыі і моду самага маленькага насельніцтва Еўропы XV–XX стст. тычыцца і нашай культуры, пачынаючы з часоў Вялікага Княства Літоўскага, бо мы жылі і жывём ў культурным асяроддзі еўрапейскага хрысціянскага свету больш за 1000 гадоў. Нашы мясцовыя традыцыі, звязаныя з хрэсьбінамі, можна падзяліць на два рэгістры, якія розніцца толькі знешне, а сутнасць застаецца адной.

Народзіны і хрост былі найважнейшымі падзеямі ў беларускай сялянскай сям'і. Хрост адбываўся ў касцёле ці ў царкве ў атачэнні родных, кумоў і гасцей. Імя нованароджанаму звычайна выбіралі па святцах. Выбар хросных таксама быў важны.

Калі хацелі, каб у сям'і нарадзіўся сын, то пасля нараджэння чарговай дачкі маці спавівала яе ў бацькаву кашулю і так адпраўляла яе на хрост. Калі падчас хросту ішоў дождж ці снег, гэта было добрым знакам. Хлопчыка пасля абразання пупавіны спавівалі ў матчыну кашулю, каб ён быў шчаслівым. Перад хростам бабкаю-павітухаю праводзіўся абрад — «Радзіны»: дзіця купалі ў вадзе з травамі, дабаўляючы ў ночвы срэбра ці золата, каб быў чысты і багаты, спавівалі ў пялюшкі спецыяльным абярэгам — тканым чырвоным пасам, і адзявалі на галаву чэпчык з фальбонамі. Пялюшкі, кашулі і каптуркі нованароджанна неўга было вывешваць да хросту на вуліцы, каб «не сурочыць». Асобныя ўборы не-

Каптурок немаўляці.
Частка сліцкага паса, карункі.
Рэч Паспалітая. 1770-я гады.
Прыватны збор.

маўлятаў мелі свае спецыфічныя назвы: напрыклад, мятлік — гэта пялюшка з выразам пасярэдзіне, якую надзявалі падчас купання, а прыгалавешак — хустачка, якую завязвалі на галаву немаўляці.

Рытуальныя дзеянні павінны былі гарантаваць добрыя працоўныя здольнасці і фармаванне хлопчыка як галавы сям'і, таму пасля хросту кума клала хлопчыка на гаспадарскае месца — на покуць, і тройчы праносіла вакол галоўнага стала, каб паважаў бацькоў і не цураўся роднай хаты. Хросныя павінны былі падараваць немаўляці знакавы падарунак — самым жаданым і дарагім была ікона з выяваю нябеснага абаронцы. З XVI–XVII стст. у праваслаўнай шляхты, асабліва ў княжаскіх сем'ях, з'явілася хрысціянская традыцыя, калі на замову пісалі ікону святога абаронцы «в рост і в меру» немаўляці — гэтак званую «мерную» ікону. Гэта былі ў асноўным іконы вузкага памеру, вышынёю 45–55 см. У гэтым кантэксце можна ўзгадаць палескія народныя іконы, якія найчасцей маюць памер вышынёю 50–54 см. Магчыма, што палескія іконы такога памеру якраз і былі сакральным падарункам «в меру» нованароджанаму хрэсніку з выяваю мужчынскага

Каптурок немаўляці. Бавоўна, вышыўка срэбранай ніткай і паеткамі, карункі. Італія, 1700-я гады. Са збору аўтара.

абаронцы — святога Георгія, Яна Воіна, Міколы Цудатворцы, ці жаночага — Божай Маці, святой Параскевы, Варвары...

Уборы для хрэсьбінаў.

ВКЛ. Шляхта

Хрэсьбіны ў шляхецкім асяродку найлепей апісаныя ва ўспамінах нашых вядомых магнатаў. «Зранку адпраўляліся хрэсьбіны Ульрыка Радзівіла, — пісаў у сваім дзённіку за 1738 год Мікалай Казімір Радзівіл (1702–1762 гг.), — канюшага Вялікага Княства Літоўскага... Пасля тае цырымоніі ўся кампанія абедала ў замку, па абедзе быў карузэль з двух бандаў, палякаў і немцаў, першай я шэфам быў... другой — князь канюшы княства за шэфа быў... Узнагароды выйгралі: п. Казятульскі — пярсцёнак, Яблоньскі — загарак (гадзіннік), пугіляр (нататнік) і парахаўнічку, Барташэвіч — рукаятку аспісавую (яшма)». Незнаёмая забаўка шляхты XVIII ст. — каруселі, ці карузэлі, уяўлялі з сябе конныя спаборніцтвы, што ўключалі

вальтыжыроўку, стральбу па цэлі на скачучым кані, дэманстрацыю ўмення валодання пікаю і шабляю. Узгаданыя хрэсьбіны Ульрыка (Удальрыка) Радзівіла (1712–1770 гг.) адбыліся на 26-годдзе яго жыцця, але сама атмасфера і дух свята мала чым адрозніваліся, калі хрысцілі немаўлятка з магнацкага роду. На хрэсьбіны даваўся баль, грымелі салюты і іваты, а немаўлятка адорвалася шматлікімі падарункамі. Галоўны герой свята, нованароджаны нашчадак, якому перадавалі імя знакамітых продкаў, апранаўся паводле лепшых узораў еўрапейскай моды: ва ўсходнія ядвабы, французскія аксаміты, срэбраныя і венецыянскія карункі. Наконт карункаў у Радзівілаў былі свае погляды — такія ж, як на персідскія паясы. Нясвіжскія магнаты наладзілі вытворчасць сваіх «вэнадскіх хварботаў» і «далікатных анталяжаў», якія не саступалі па якасці і мастацтве фламандскім і венецыянскім. У вёсцы Семежава, а таксама ў бліжэйшых Буцаціне і Дзярэчыне, якія ўваходзілі ў Нясвіжскую ардынацыю, не пазней за XVII ст. пачалі вырабляць карункі, пле-

Каптурок немаўляці. Ядваб, срэбраныя карункі. Аўгсбург. 1750-я гады. Са збору аўтара.

цення «на клёцках», узоры якіх лёгка пазнаць на знакамітых партрэтах «малых галандцаў» і на нясвіжскіх парсунах. Па шляху Радзівілаў пайшоў і гродзенскі староста, які ў вёсцы Гарадніцы абсталяваў мануфактуру, дзе плялі карункі са срэбраных і залатых нітак для каралеўскага двара «на манер брусэльскі». Так што карункі, якія атачалі маленькую асобу будучага гетмана ці канцлера ВКЛ, хутчэй за ўсё, былі мясцовага паходжання.

Сакрамэнт хросту на землях Рэчы Паспалітай меў сваю адметнасць. Калі ў шляхецкай сям'і нараджаўся будучы абаронца Гонару і Айчыны, яго хрэсьбіны адбываліся «на шаблях»: хлопчыка падчас сакрамэнту хросту наўпрост трымалі на скрыжаваных шаблях сябры-валяры шчаслівых бацькоў. Пра такія незвычайныя абрады ўпершыню прачытаў у дзённіку графіні з Вялікай Бераставіцы Людвікі Касакіўскай (1893–1978 гг.). «23 лютага, субота. 1924. Ладнае надвор'е. Разам з Маняй Брунаў едзе на Рудавы на хрост сына»

Хрэсьбіны ў Пінску. 1750-я гады. НГАБ.

Падушачка-шпілечніца. Бавоўна, вышыўка.
Англія, XVIII ст.
Музей Вікторыі і Альберта (Англія).

Рэні і Дзюка Вірыёнаў, якога спецыяльна хацелі ахрысціць пры падтрымцы Х палка (літоўскіх) уланаў пад камандаваннем палкоўніка Тэрэніўша О'Брайна дэ Лацы... У касцёле была Імша, а потым вельмі ўрачысты хрост. Малога Эдварда трымалі пры хросце на шаблях. Немаўляці ўручылі адразу паперу, дзе азначалася яго званне «капрал» і першага хрэсніка Х палка. Яшчэ малы атрымаў у падарунак залатыя шпory, эпалеты і пакуль што бестэрміновы адпачынак... а потым наказ — каб дарослым стаць у шэрагі (ўланскага) палка». Уяўляю, якая прыгожая і ўрачыстая была гэта сакральная дзея!.. А такі звычай мог прыйсці да нас з Усходу, дзе раней шляхта запазычыла ў свае палацы ды збраёўні многія арыентальныя рэчы, у тым ліку ўсходнюю шаблю. Карабэла, ці шамшыр (кіпчур тыгра) амаль усё жыццё былі пад рукою нашага рыцара. Яшчэ цікавы факт: калі ў касцёле на Імшы чыталі адпаведны тэкст з Евангелля, шляхта заўсёды пры гэтым даставала шаблі з похваў — гэта быў патрыятычны жэст на

пагатоў бараніць веру і Радзіму. Ну і самым дарагім падарункам хлопцу на хрэсьбіны была менавіта зброя — шабля, напрыклад, такую атрымаў уладар палаца ў Вілянаве (ля Варшавы) Аўгуст Патоцкі (1806–1867 гг.) ад свайго хроснага Юзафа Панятоўскага, пляменніка апошняга караля Рэчы Паспалітай.

Хрэсьбіны. Падарункі

Аніводныя хрэсьбіны не абыходзіліся без падарункаў. Абавязковым святочным гарнітурам ад хросных для немаўляці былі і ёсць белае адзенне (раней яго шыла сама хросная), рэлігійны медалік і спецыяльная вялікая свечка — усё гэта завецца «wiązaniem». Ну а далей асартымент падарункаў сягаў па вялікім спісе. Падарункі з высакародных металаў, золата і срэбра займалі пачэснае месца. «Срэбраная лыжачка на зубок» (са шляхецкім гербам) была самым пашыраным артэфактам у гэтым спісе. Але трэба адзначыць, што раней, асабліва ў XIX ст., малога адорвалі і невялікай срэбранай ці парцалянавай філіжанкаю са сподкам, якія былі ўпрыгожаныя вензелем нованароджанага з каронаю ці гербам. На хрэсьбіны ў магнацкім асяроддзі падносілі цэлыя срэбраныя сервізы з ініцыяламі немаўляці і графскім ці княскім гербам. А бразготкі для немаўляці? Мне нават цяжка ўявіць, чым забаўляўся маленькі шляхцюк у XVIII ст., калі яму было некалькі месяцаў? Гэтая тэма зусім не раскрытая ні ў адным з нашых музеяў. Між тым, бразготкі трохсотгадовай даўнасьці рабілі з высакародных металаў і аздаблялі рэдкімі прыроднымі матэрыяламі з каралаў, маціцы ці слановай косткі. Дызайн такіх шляхецкіх бразготак не змяніўся амаль да пачатку XX ст. — гэта можна прасачыць па партрэтах немаўлятаў пачынаючы з XVII ст. Забаўкаю мог быць

Памандзер. Срэбра, XIX ст. Англія.
Са збору аўтара.

падоўжаны срэбраны ці залаты цыліндр, на адным канцы якога была свістулька са званочкамі, а на другім — каралавы ці маціцовы зубок. Срэбра, як вядома з даўніх часоў, выконвае ролю антысэптыка. Авіцэна (980–1037 гг.), прыдворны лекар эміраў і султанаў, раіў пры атручванні глытаць срэбраныя манеты. Карал у Старажытнай Грэцыі быў амулетам і сімвалам неўміручасці, які прыцягвае шчасце і бароніць ад хваробаў. Слынным лекар Сярэднявечча Парацэльс (1493–1541 гг.) сцвярджаў, што каралы адганяюць злых духаў. Перламутр, ці маціца — «пёркі з анельскіх крылаў», лічыліся сімвалам любові да Бога, знакам мудрасці і ўлады, які прыносіць шчасце і абараняе ад злога, а вядомыя лекары даказалі, што часцінкі перламутра адсарбіруюць у свае поры таксіны. На партрэтах маленькіх шляхціцаў відаць, што на дзіця навешвалі для абароны яго фізічнага і духоўнага здароўя зашмат амулетаў і засцярогаў: бурштыны, каралы, ракаўкі, пярліны, зубы воўка, срэбраныя званочки (каб нашчадак не згубіўся), памандзеры (ад французскага *potte d'ambre* — духмяны яблык). Памандзер — гэта спецыяльная срэбраная скрыначка ў выглядзе шарападобнага ўпрыгожвання, на чым якой былі духмяныя травы (цынамон, лаванда, размарын, чабор) ці

Дзіцячая бразготка. Срэбра, косць.
Англія, XIX ст.
Са збору аўтара.

спецыяльныя лекавыя саставы. Памандзер быў улюблёнай парфумнай забаўкаю для кавалераў і дам эпохі Рэнесансу і Барока, бо гэты «духмяны яблык» дапамагаў адганяць інфекцыі. Для гэтага таксама выкарыстоўваліся спецыяльныя «парфумныя» гузікі, якія рабіліся са срэбра ў тэхніцы скані (у сярэдзіне мясціліся духмяныя рэчывы).

Незвычайным падарункам на сучасны момант нам падасца простая падушачка для шпілек — шпілечніца для немаўляці (*layette pincushion*). Традыцыя дарыць шпілечніцу для немаўляці паўстала ў Еўропе ў XVII ст. Наогул шпількі, заколкі, засцёжкі, спражкі, запоны выкарыстоўваліся ў адзенні з даўніх часоў. Колькасць такіх рэчаў для замацоўвання тканінаў, каўняроў, стужак, карункаў нават вызначала багацце ўладаркі такіх артэфактаў. У XVIII–XIX стст. з дапамогаю шпілек і графак мацавалі спавівальныя стужкі, хрысцільныя і паўсядзённыя капы і пялюшкі немаўляці, таму падарунак такога артэфакта быў вельмі даспадобы будучай маці. Зазвычай такія падушачкі ўпрыгожваліся вышыўкаю бісерам: выявамі сентыментальных галубкоў, сардэчак, кветчак, словамі пажадання ці нават цэлым вершам; радзей — гербамі бацькоў. Былі свае забабоны і прымхі ў выкарыстанні такіх шпілечніц: лічылася, што да нараджэння дзіцяці нельга вы-

карыстоўваць такую падушачку, бо вострыя іглы прыносяць боль: «кожная шпілька — боль пры родах», і наогул стараліся ў час родаў не трымаць у пакоі цяжарнай вострыя прадметы. Але ў той жа час прымацоўвалі на адзежу немаўляці шпілку «ад суроку», якую найчасцей таемна дарыла адна з бабуляў. Найкаштоўнейшымі падарункамі-абярэгамі былі пярсцёнкі, кулоны і брошкі з мініяцюраю пад назваю «любімае вока», дзе пад крышталёвым шклом хавалася мініяцюра з выяваю вока маці ці немаўляці. Мода на такі артэфакт пайшла з Англіі ў 1790-я гады і хутка распаўсюдзілася па ўсёй Еўропе,

і пратрымалася аж да 1830-х гадоў. Такі каштоўны выраб заўсёды быў пры маці ці дзіцяці, як сентыментальны напамін аб самым дарагім, што ёсць на гэтым свеце.

Здаецца, напісаў пра ўсё, што хацеў сказаць па гэтай тэме, але кожны раз, вяртаючыся да яе, знаходжу нешта новае, бо нараджэнне новага жыцця і ўсё, што звязана з ім, бясконца паўтараецца са стагоддзя ў стагоддзе. Часам лаўлю сябе на думцы, што, разглядаючы далікатны дзіцячы каптурок, якому ўжо за два стагоддзі, то бок, канула ў небыццё недзе дзесяць пакаленняў, думаю пра імгненнасць жыцця, і нават прыходзіць у галаву знакаміты выраз «*temento mori*», нібы ў руках трымаю не прыгожы мілы артэфакт з ядвабу і срэбраных карункаў, а, як Гамлет, мацаю пальцамі чэрап беднага Ёрыка. Але... недзе ў гэты час шыюць новае прыгожае адзенне для хросту, якое праз два стагоддзі будзе здзіўляць будучага калекцыянера, і гэтак бясконца, са стагоддзя ў стагоддзе... Жыццё працягваецца.

Літаратура

1. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп.). — СПб., 1890–1907. Т. 11а, с. 568–569.
2. E. Badinter, Historia miłości macierzyńskiej, tłum. K. Choiński. — Warszawa, 1998. S. 147–150.
3. D. Żołędz-Strzelczyk, Dziecko w dawnej Polsce. — Poznań, 2002.
4. Шышыгіна-Патоцкая К. Нясвіж і Радзівілы XX стагоддзя // Спадчына, №1, 1995. С. 82–91.
5. Л. П. Касцюкевіч. Беларускія народныя абрады. — Мінск. 1994.
6. Этнаграфія Беларусі: Энцыклапедыя. Рэд.: І. П. Шамякін (гал. рэд.) і інш. — Мінск: БелСЭ, 1989.
7. Дыярыюш князя Міхала Казімера Радзівіла, Ваяводы Віленскага, Гетмана Вялікага В. К. Літ. // Спадчына, №4, 1994. С. 18–47; №5, 1994. С. 37–57; №1, 1995. С. 52–65; №2, 1995. С. 47–76; №4, 1995. С. 35–60; №5, 1995. С. 135–161; №6, 1995. С. 170–199; №1, 1996. С. 195–223; №2, 1996. С. 205–233; №4, 1996. С. 219–250.
8. Арьес Ф. Детская одежда (из книги «Ребёнок и семейная жизнь при старом порядке»). — Екатеринбург: Изд-во Урал. университета, 1999.
9. Lena Rangström, Kläder för tid och evighet, Gustaf III sedd genom sina dräkter; Livrustkammaren, Stockholm. 1997.
10. Małgorzata Możdżyńska-Nawotka. Pochwała kostiumu, czyli geneza mody dziecięcej, opublikowanego w książce Strój — zwierciadło kultury pod. red. Magdaleny Furmanik-Kowalskiej i Joanny Wasilewskiej. Polski Instytut Studiów nad Sztuką Świata. — Warszawa–Toruń. 2013.
11. Francois Boucher. Historia mody. Dzieje ubiorów od czasów prehistorycznych do końca XX wieku. — Arkady. 2016.
12. Graham C. Boettcher. The Look of Love: Eye Miniatures from the Skier Collection. Birmingham Museum of Art, 2012.
13. Karl Janicke: Sophie Albertine. In: Allgemeine Deutsche Biographie (ADB). Band 34, Duncker & Humblot. — Leipzig, 1892.
14. Polski Słownik Biograficzny. Tom 2. — Warszawa, 1936.
15. В. Федорченко. Дом Романовых. Энциклопедия биографий. Олма-Пресс, 2002.
16. Geografi över Kungariket Sverige, Uppland och Södermanland (1827), sid. 302–304.
17. Badin (Couschi), Adolf Ludvig Gustaf Fredrik Albert. Herman Hofberg, Frithiof Heurlin, Viktor Millqvist, Olof Rubenson. Svenskt biografiskt handlexikon (andra upplagan, 1906).
18. Calvert, Karin. Children in the House: The Material Culture of Early Childhood, 1600–1900. — Boston: Northeastern University Press, 1992.
19. Rose, Clare. Children's Clothes Since 1750. New York: Drama Book Publishers, 1989.
20. Callahan, Colleen, and Jo B. Paoletti. Is It a Girl or a Boy? Gender Identity and Children's Clothing. Richmond, Va.: The Valentine Museum, 1999.
21. Buck, Anne. Clothes and the Child: A Handbook of Children's Dress in England, 1500–1900. New York: Holmes and Meier, 1996.
22. Лилия Кузнецова. Петербургские ювелиры XIX века. Дней Александровых прекрасное начало. Центрполиграф. 2012. Глава 18: «Немного истории... Шалости аббатисы Кведлинбургской превращают наполеоновского маршала в шведского короля».
23. Адам Мальдзіс. Як жылі нашы продкі ў XVIII стагоддзі. Эсэ. — Мінск, 2009.

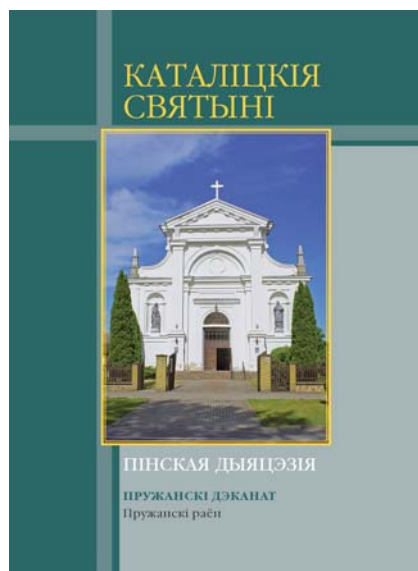
Скарбы каталіцкай архітэктурны Пружаншчыны

Пра кнігу «Каталіцкія святыні. Пінская дыяцэзія. Пружанскі дэканат. Пружанскі раён»
(Мінск, «Про Хрысто», 2024)

Ёсць у свеце скарбы, якія пэўны час ззяюць сваім характам і бляскам, вабяць сваёю каштоўнасцю і актуальнасцю, а потым паволі ці нават раптоўна занепадаюць, знікаюць, адміраюць... Ад некаторых не застаецца і следу, ад іншых — руіны, а тыя, што ўраўнаважаныя, набываюць большую каштоўнасць і прыгажосць... Гэтак метафарычна я хачу сказаць пра Божыя святыні, бо яны — як і любоў у чалавечай душы — патрабуюць няспыннага клопату пра іх, непарарывнай памяці і ўкладвання вялікіх намаганняў для таго, каб яны сапраўды маглі існаваць і дзейнічаць.

Нашая зямля перажыла нямала бурлівых гісторый, звязаных са складаным лёсам Божых святыняў, страціла і пахавала шмат падмуркаў і сценаў, якія маглі быць пярлінамі ў яе хрысціянскім убранні; але ж дзякуючы руплівай працы чалавечых рук на ёй узводзіліся і ўзводзяцца новыя сакральныя будынкі — сведчанне таго, што вера як найдаражэйшы скарб ніколі не паміралася ні ў нашых продкаў, ні ў нашых сучаснікаў...

Такія думкі ўзнікаюць, калі гарташ грунтоўны і змястоўны, ярка аздоблены том «Каталіцкія святыні. Пінская дыяцэзія. Пружанскі дэканат. Пружанскі раён», які выйшаў на пачатку восені ў выдавецтве «Про Хрысто». Пад такім, здавалася б, сціслым канцылярскім тытулам, які сапраўды адпавядае характару кнігі як энцыклапедычнага даведніка, змешчана багатая гісторыя не толькі каталіцкай архітэктурны Пружаншчыны, але і ўвогуле жыцця Каталіцкага Касцёла ў

гэтым незвычайным краі, які Пан Бог на працягу стагоддзяў раз за разам выбіраў для спаўнення сваіх вялікіх задумаў і які сёння вядомы кожнаму беларускаму католіку: менавіта з Пружанамі вельмі моцна звязаны святарскі шлях кардынала Казіміра Свёнтка. «Ах, гэтыя Пружаны, — успамінаў ён калісьці, — так глыбока яны ўвайшлі ў мае жыццё: вязніца — Пружаны, Пружаны — вязніца...»¹. У пэўным сэнсе дзякуючы адважнаму сведчанню веры Яго Эмінэнцыі Казіміра Свёнтка Пружаны з іх даўняй і сучаснай гісторыяй сталі сапраўдным сімвалам змагання за веру і аднаўлення Касцёла на нашай зямлі. Акрамя таго, як піша аўтар кнігі, архітэктар Аляксей Яроменка, у межах Пружанскага раёна «трапляюць гістарычныя цэнтры ажно трох дэканатаў — дзеючага Пружанскага, былых Ружанскага і Шарашоўскага». У гэтым сэнсе Пружанскі раён унікальны, а таму яшчэ больш прыемна, што ён стаў прадме-

там аўтарскага даследавання, выданне якога прымеркавана, дарэчы, да 100-годдзя заснавання Пінскай дыяцэзіі. Адзначым, што акурат у межах святкавання гэтага значнага юбілею 28 кастрычніка ў Ружанах адбылася прэзентацыя кнігі «Каталіцкія святыні. Пінская дыяцэзія. Пружанскі дэканат. Пружанскі раён».

Гэтае выданне працягвае серыю кніг пра каталіцкія святыні Беларусі, распачатую яшчэ ў 2003 годзе. У поле зроку аўтара трапілі ўсе святыні Пружанскага раёна аднайменнага дэканата: і тыя, якія дзейнічаюць цяпер, і тыя, якія калісьці дзейнічалі ў мінулыя стагоддзі, былі перабудаваныя, знішчаныя стаяць у руінах, і тыя, што толькі адным радком згадваюцца ў рэдкіх гістарычных крыніцах, але не пакінулі пасля сябе ўжо і следу...

Збор матэрыялу і стварэнне кнігі патрабавалі шматгадовай працы і вялікіх намаганняў. Шукаючы гістарычныя звесткі, Аляксей Яроменка працаваў з архіўнымі дакументамі ў зборах Беларусі, Літвы, Польшчы, Расіі, рупліва складаў з каштоўных архіўных знаходак «мазаіку» каталіцкага жыцця на Пружаншчыне; пры гэтым ён сам наведваў усе мясцовасці, дзе былі або ёсць святыні, размаўляў з пробашчамі парафій і мясцовымі старажыламі, у памяці якіх захаваліся хоць якія звесткі пра падзеі мінулага. Такая доўгая і карпатлівая праца пад сілу толькі чалавеку, сэрца якога палае пошукам архітэктурных скарбаў Бацькаўшчыны; чалавеку, які ведае іх сапраўдную вартасць і прагне падзяліцца знойдзеным.

Дзякуючы гэтым пошукам Аляксею Яроменку ўдалося ўзнавіць гістарычную сетку мясцовых структураў Касцёла, паслядоўна апісаць лёс кожнай асобнай парафіі Пружаншчыны, прааналізаваць стылёвыя асаблівасці сакральнай архітэктуры гэтага краю і напоўніць свой апавед шматлікімі архіўнымі выявамі, малюнкамі, чарцяжамі і схемамі, даўнімі і сучаснымі фотаздымкамі.

Зразумела, на працягу многіх стагоддзяў межы парафій і дэканатаў змяняліся ў залежнасці ад розных грамадска-палітычных акалічнасцяў. Перад аўтарам кнігі стаяла няпростая задача ўпарадкаваць разнапланавы матэрыял па розных тэрыторыях і гістарычных перыядах і падаць яго ў зразумелай сучаснаму чытачу, лагічнай і кампактнай паводле кампазіцыі тэкставай структуры. Аляксей Яроменка ў сваім апаведзе-апісанні ўзяў за аснову сучасны тэрытарыяльны падзел парафій Пружанскага раёна і ў адпаведнасці з ім падзяліў матэрыял на шэсць раздзелаў (па колькасці парафій у раёне). Амаль кожная з гэтых парафій уключае ў сябе не толькі тую мясцовасць, якая ў наш час стала цэнтрам парафіяльнага жыцця і ў якой знаходзіцца дзеючая святыня, але і навакольныя вёскі з іх багатаю каталіцкаю гісторыяй. У свой час некаторыя з іх таксама былі парафіяльнымі цэнтрамі з асобнымі касцёламі, капліцамі і кляштарамі. Аўтар падрабязна спыняецца на гісторыі жыцця Касцёла ў кожнай такой мясцовасці, праводзіць чытача праз стагоддзі да сучаснасці, апавядае пра заснаванне, узвядзенне, адабленне святыняў, іх функцыянаванне і... пра іх спусташэнне, знішчэнне, што стала звычайным лёсам многіх святыняў на нашых землях у апошнія стагоддзі. З жалем даводзіцца глядзець на фотаздымкі маляўнічых мясцінаў з подпісамі-тлумачэннямі: «Мо-

гілкі каля в. Ласасін. Дзесьці тут стаяў калісьці філіяльны касцёл», «Рэшткі прыдарожнай капліцы на Лыскаўскай гары», «Надмагілле Дзяконскіх сярод руінаў касцёла»... Магчыма, толькі ў гэтай кнізе і на гэтых выявах застануцца згадкі пра тыя скарбы, якія калісьці мелі нашыя продкі. Асаблівую каштоўнасць маюць не толькі фотаздымкі сучаснага стану апісаных святыняў, але і гістарычнае апісанне іх колішняга знешняга выгляду, адпаведныя праекты і схемы, якія таксама робяць гэтую кнігу ўнікальнаю.

Многія чытачы з радасцю заўважаць, што на змену знішчаным касцёлам нашыя продкі пры першай магчымасці спяшаліся пабудаваць новыя святыні, а пры спрыяльных умовах імкнуліся аднавіць занябаныя. Надзвычай

цікава параўноўваць выявы аднаго і таго ж касцёла з розніцаю ў 30, 50 ці нават 100 гадоў... Такія здымкі не горш за словы апавядаюць пра складаную гісторыю сакральных будынкаў. Пружаны, Вялікае Сяло, Лыскава, Ружаны, Шарашова і іншыя мясцовасці — існуючыя і ўжо не існуючыя — нібы выходзяць са смугі стагоддзяў на рэтра-фотаздымках і напаўняюцца фарбамі ў сваіх сучасных выявах на старонках гэтай кнігі.

Ад гісторыі той ці іншай святыні немагчыма аддзяліць таксама гісторыю абразоў, фігураў, роспісаў і іншых твораў сакральнага мастацтва, якія сталі неад'емнаю часткаю касцёльных інтэр'ераў, шанаваліся і цяпер шануюцца вернікамі. Ім Аляксей Яроменка таксама прысвяціў

вялікую ўвагу. Для нашага краю адметна, што многія такія прадметы культу, уратаваныя парафіянамі са знішчаных касцёлаў, «падарожнічалі» з адной святыні ў другую або «перачэкавалі» цяжкія часы ў прыватных схованках, затым рэстаўраваліся і зноў займалі сваё месца ў Божым доме. Нярэдка бывала так, што з алтара святыні знікалі яе першапачатковыя абразы, распяці і фігуры, на іх месцы заставаліся пустыя рамы і нішы, якія потым запаўняліся іншымі, захаванымі і адшуканымі выявамі і скульптурамі. Аўтар кнігі падрабязна занатаваў такія складаныя шляхі шматлікіх прадметаў рэлігійнага культу, засведчыўшы, між іншым, тое, як усяго адзін бакавы алтар у касцёле ў Шарашове, складзены з элементаў некалькіх познебарочных алтароў XVIII стагоддзя, можа распавядаць драматычную гісторыю цягненняў нашых продкаў і іх вернасці Касцёлу. Зразумела, не ўсе складаныя шляхі культурных рэчаў, вывезеных з разбураных касцёлаў, можна адсачыць і высветліць, многія пытанні застаюцца, на жаль, без адказаў, але чытач і між радкоў, безумоўна, зразумее, наколькі важна захаваць тое, што

мы маем, усвядоміць каштоўнасць гэтага скарбу, клапаціцца пра яго і ў належным стане перадаць нашчадкам.

Здзіўляе і выклікае пашану тое, што некаторыя культавыя рэчы хоць і былі знішчаныя і ўжо не маглі выконваць сваю першапачатковую функцыю, руплівымі рукамі майстроў адноўленыя ў самым нечаканым выглядзе: так, мяркую, што нават не ўсе вернікі касцёла святога Міхала Арханёла ў Вялікім Сяле ведаюць, што галоўны алтар іх касцёла створаны з подыума статуі Хрыста Збаўцы, якая раней стаяла перад касцёлам у Пружанах.

Разам з аўтарам чытач таксама ўяўна «блукіе» па каталіцкіх могілках Пружаншчыны, на якіх сапраўды ёсць што паглядзець: капліцы, пахавальні, кампазіцыі з магільных помнікаў у розных стылях, месцы пахавання святароў, дабрадзеяў і мясцовых вернікаў... Месцы, якія сапраўды дыхаюць вечным спакоем і заклікаюць спыніць мітуслівыя думкі, падняць вочы да крыжа і прыслухацца да таго голасу, які прамовіць у тваім сэрцы... Зрэшты, душы тых людзей, якія з даўняга ці нядаўняга часу ляжаць пад гэтымі магільнымі

плітамі, — важнейшыя за ўсе святыні, зруйнаваныя ці захаваныя, малыя ці вялікія. Хаця... Душа, як і святыня, таксама можа быць знішчаная і занябная, а можа аднавіцца і стаць крыніцаю Божых ласкаў для іншых...

Пагартайце старонкі гэтае кнігі, павывучайце лёс Божых святыняў і ўбачце ў іх часцінку свайго ўласнага жыццёвага шляху... У такім сэнсе кніга будзе цікаваю кожнаму чытачу, а не толькі вернікам парафій Пружанскага раёна. Дый само па сабе выданне, густоўна аформленае, насычанае ілюстрацыйным матэрыялам, абавязкова прыцягне ўвагу ўсіх, хто цікавіцца гісторыяй і рэлігіяй, мастацтвам і архітэктурай, хто проста неаб'якавы да лёсу Касцёла на нашай зямлі.

Рупліваць і працаздольнасць Аляксея Яроменкі, яго ўменне ахапіць розумам і памяццю вялізныя часавыя і прасторавыя абсягі ў гісторыі архітэктурнага мастацтва Беларусі сведчаць, што праз пэўны час з'явіцца таксама даведнікі па каталіцкіх святынях з іншых раёнаў Пружанскага дэканата і з іншых дэканатаў дыяцэзіі ўсёй нашай краіны. Было б сапраўды радасна, калі б скарбы сакральнай архітэктуры, якія калісьці ззялі сваім характам, не патанулі ў забыцці, а тыя Божыя святыні, у якіх цяпер чалавек працягвае яднацца з Богам, былі б належным чынам ацэненыя і апісаныя.

Ганна Шаўчэнка.

Фота з урачыстасцяў у Ружанах з нагоды 100-годдзя заснавання Пінскай дыяцэзіі брата Карнэлія Конска SVD.

¹ К. Лялько «Ах, гэтыя Пружаны...» // Ave Maria. — 2009. — № 9.

Ганна ШАЎЧЭНКА — супрацоўніца выдавецтва «Про Хрысто». Нарадзілася ў Шчучынскім раёне Гродзенскай вобласці. Закончыла філфак БДУ (2007), магістратуру і аспірантуру пры кафедры гісторыі беларускай літаратуры. Займаецца даследаванням польскамоўнай літаратуры Беларусі XIX стагоддзя. Аўтар паэтычнай кнігі «Запаветная жменька» (2007), зборніка вершаў для дзяцей «Пане, будзь заўжды са мной!» (2010) і кнігі літаратуразнаўчага даследавання «Паэзія Антона Гарэцкага і станаўленне рамантычнай традыцыі ў літаратуры Беларусі XIX стагоддзя» (2015), а таксама шматлікіх артыкулаў і перакладаў.

Юрый Габрусь. Чалавек, пакліканы быць арганістам

Кожны чалавек — маленькая планета, якая не толькі жыве па сваіх законах, але і мае сваё асаблівае свячэнне на зорным небе, абавязкова свайго непаўторнага колеру. А ёсць людзі, планеты якіх маюць не толькі колеры, але і гукі, мелодыі, яны гучаць і гучаць, то цішэй, то трывожна і напружана, то радасна і прыветна, але гучаць заўсёды, бо, аднойчы пасяліўшыся ў душы, музыка ўжо не пакідае чалавека, і вялікае шчасце, калі ён не пакідае яе...

Наша сённяшняя планета — Юрый Габрусь, вядомы арганіст і руплівы даследчык гісторыі арганнай музыкі. Музыка ў яго жыцці гучала заўсёды, але аднойчы малады чалавек глыбока і назаўсёды ёю захварэў.

— Я маю кантрэтную дату пачатку маёй арганнай «хваробы» — гэта 2 кастрычніка 1995 года. Мая маці адзначала свой пяцідзесяцігадовы юбілей, і ёй падарылі кружэлку з арыямі барока Ірыны Архіпавай у Домскім саборы. Гэты запіс мяне так запаліў, я вельмі шмат яго слухаў, а пасля пачаў збіраць іншыя кружэлкі, хадзіць у філармонію. На той момант у мяне за плячыма была музычная школа, але я не практыкаваў заняткі музыкай і ўвогуле збіраўся стаць хімікам, таму ў мяне не было нават спадзяванняў, што некалі я змагу граць сам. І ўжо толькі ў 1996 годзе неяк, паглядзеўшы ўспаміны Рыхтэра, я сеў за фартэпіяна і пачаў не толькі практыкавацца, але нават спрабаваць выконваць нешта з арганнай праграмы, на ўзроўні хобі. І вось праз сем год такіх заняткаў, калі я быў ужо на пятым курсе ўніверсітэта, мяне запрасілі граць на аргане ў касцёле святога Роха. Там я ўпершыню сеў за інструмент, але мне пашчасціла, бо паралельна я пачаў граць у Новаапостальскай царкве, практыкі было адразу

шмат. Я даволі хутка адаптаваўся да арганнай спецыфікі, асвоіў педалі, не памятаю нейкіх перашкодаў. У тых часы мне вельмі дапамагала Святлена Немагай, а потым я ўжо пачынаў праходзіць розныя майстар-класы, больш аддана займаўся сам, выпрацоўваў сваю сістэму заняткаў. У часе навучання ў аспірантуры хімічнага факультэта прыходзілася па дзевяць гадзін праводзіць у лабараторыі арганічнай хіміі, а потым практыкавацца ноччу, але гэта быў шчаслівы час. І так арганы сталі справай майго жыцця.

— У 2012 годзе Вы скончылі Акадэмію музыкі і драмы Гётэ-боргскага ўніверсітэта. Ужо падчас вучобы ў Вас было шмат гастрольяў па Швецыі і Германіі і ў сваёй канцэртнай дзейнасці Вы аддавалі перавагу нямецкім кампазітарам. Дзякуючы Вам мінскаму слухачу папашчалі пачуць увесь рэпертуар Дытрых-а Букстэхудэ і Ёгана Себастыяна Баха, разам з творамі, якія амаль не выконваюцца, а таксама з творамі, аўтарства якіх

падвяргаецца сумніву, але можа належаць яго вучням. Раскажыце пра гэта.

— Вядомы музыка Алёг Янчанка сказаў неяк, што нельга быць прафесійным арганістам, калі ты сур'ёзна не вывучаў творчасць Баха, а сам Янчанка, дарэчы, першы чалавек у Савецкім Саюзе, які выканаў усяго Баха. І гэта было ў Беларусі, у філармоніі, на пачатку 1970-х гадоў. Потым і я рабіў такую праграму. Мне вельмі блізкі паўночна-нямецкі рэпертуар, таксама вельмі падабаюцца і вялікія французскія рамантыкі, але ў Беларусі няма адпаведнага інструмента, каб іх граць, а на тых, што ёсць, гэтыя творы проста не гучаць. Французскі сімфанічны рэпертуар вельмі яркі, яго вельмі любіць публіка, але мы проста тэхнічна не маем магчымасці з ім канцэртаваць у Беларусі. І я асабіста больш «немец» у сваёй эстэтыцы. Магчыма, гэта і ўплывае на такое яшчэ і інтэлектуальнае перажыванне мною музыкі, бо асаблівасці французскай арганнай музыкі ў тым, што кампазітары больш

інтравертныя, самі ў сабе, нават у манеры выканання ўсё даволі проста, таму іх лягчэй за ўсё засвойваюць студэнты. Проста выконваеш тое, што ў нотах, — і ўсё, ты ўжо малайчына. Нямецкія творы амаль заўсёды патрабуюць інтэрпрэтацыі. Як пісаў Альберт Швейцэр, у іх няма адзінай школы, кампазітар ад кампазітара моцна адрозніваецца, кожны шукаў натхненне ў сваіх накірунках. Асабіста ў мяне цяпер большая ўвага да нямецкай музыкі эпохі барока, бо я ў асноўным граю на аргане ў касцёле святога Францішка ў Новай Баравой, гэты інструмент больш прыстасаваны для выканання барочных твораў. Апошнім часам я надаваў шмат увагі творам Дытрыха Букстэхудэ, ён быў адным з настаўнікаў Баха, адным з найбуйнейшых клавірных кампазітараў дабахаўскай эпохі. Але ён пісаў не толькі для клавіра, і на плыні адраджэння старадаўняй музыкі на Захадзе яго імя цяпер зусім не рэдкае. Я граю ўсяго Букстэхудэ, і цікава, што гэта той аўтар, у якога амаль няма слабых твораў.

— Мы ведаем, што пачуць музыку арганаў у Вашым выкананні можна ў касцёле святога Францішка ў Новай Баравой у Мінску. Там перыядычна ла-

дзяцца так званыя музычныя набажэнствы, формаю якіх Вы захапляліся некалі ў Швецыі.

— Канцэрт у касцёле не павінен быць проста канцэртам, але павінен спалучацца са Словам, таму ў маіх праграмах заўсёды ёсць месца для казання. Да таго ж, гэта цудоўны момант для евангелізацыі. На канцэрты прыходзяць розныя людзі: не толькі практыкуючыя католікі і парафіяне, а таму дзе, як не ў касцёле, гучаць гэтай музыцы, што ўслаўляе Бога?

— *Сапраўды, арганная музыка з'яўляецца даволі моцным Божым інструментам для таго, каб прамаўляць да душы чалавека, нават стомленай і спрацаванай, таму гэты інструмент у першую чаргу асацыюецца з касцёламі, але ў нашай гісторыі склалася крыху інакш, узнік свой асаблівы кантэкст.*

— Ва Ўсходняй Еўропе цяпер адчуваецца вялікі попыт на арганную музыку. Тое ж можна сказаць і пра нашу краіну, але нам пакуль рана казаць пра менавіта беларускую арганную культуру. Я вывеў гэты тэрмін са сваіх навуковых тэкстаў, бо слова «культура» прадугледжвае пэўную пераемнасць, а ў нас яе няма: альбо мы не маем звестак

пра рэпертуары цэлага стагоддзя, альбо не ведаем выканаўцаў, а калі нават ведаем імёны, то часта больш нічога, акрамя... Са старых класічных арганаў маем толькі будслаўскі, які захаваўся амаль нескранутым. Пра пераемнасць і сапраўды культуру можна казаць на прыкладзе краінаў Заходняй Еўропы, у нас жа зусім іншы кантэкст. І вось я менавіта і ўводжу слова «кантэкст», бо гэта інтэгральны канцэпт, які аб'ядноўвае папярэдняю гісторыю беларускай арганнай музыкі з сучаснай, апісвае тую сітуацыю, якая склалася ў абставінах, калі казаць пра адзіную культуру немагчыма. Мы маглі б сказаць, што вось цяпер, сёння, маем нейкую арганную культуру, але, згодна з Уладзімірам Неўдахам, я лічу гэта таксама цалкам аб'ектыўным і слушным. Культура арганнай музыкі прадугледжвае тры сферы: выканальніцтва, кампазітарства і будаўніцтва. Арганнага будаўніцтва ў нас няма наогул. Ёсць майстры, якія могуць зрабіць асобны элемент альбо адрамантаваць інструмент, але няма такога, каб нехта цалкам зрабіў арган і паставіў яго касцёлу, як гэта рабіў Фларыян Астравецкі з Гродна ў канцы XIX стагоддзя. Да XX стагоддзя мы належалі да агульнаеўрапейскага кантэксту, шмат майстроў з сучасных суседніх дзяржаваў займаліся будаваннем арганаў у нашых касцёлах, напрыклад, Эміль Марцін, віленскія браты Бярнацкія, але калі афіцыйна не стала Касцёла — знікла і арганная культура будавання. Цікава, што якраз канец XIX–пачатак XX стагоддзя — гэта росквіт арганабудаўніцтва: большая частка захаваных інструментаў паходзіць менавіта з таго перыяду. А вось культура выканальніцтва, канцэртавання і сталы рэпертуар тады не паспелі ўзнікнуць. Інструментарый ёсць, але незразумела, што з ім рабіць. І ўсё

пачало адраджацца толькі тады, калі ўзнікла так званая камісія па арганабудаўніцтве пры Маскоўскай кансерваторыі, якая нібы апраўдвала існаванне арганнай музыкі не толькі ў якасці рэлігійнай, каб не знікла ўвогуле такая спецыяльнасць. І тады пачалі будаваць філарманічныя інструменты. І вось тады ж узнікла даволі штучнае дзяленне на канцэртнага і касцельнага арганіста, вядомае нам цяпер. Відавочна, у тых часы касцельнага арганіста як з'явы быць не магло; касцёлы самі захоўвалі свае органы, як магі.

— *Дзякуй Богу, сучасная зацікаўленасць грамадскасці, развіццё выканальніцтва і актыўная даследніцкая дзейнасць спрыяе таму, каб беларускі арганні кантэкст паступова мог імкнуцца да ганаровага паняцця «культура». Прычым, культура адметная.*

— У нас склалася сітуацыя, пры якой можна падзяліць кампазітараў на тых, якія шмат ведаюць пра арган, і тых, якія нічога пра яго не ведаюць. Але гэта не азначае, што людзі дасведчаныя з'яўляюцца больш таленавітымі і лепш напішуць, таму што ўсё ж музыка — гэта музыка, гэта мастацтва, а не толькі веды і тэхніка. Кампазітар, які не ведае пра арган, можа напісаць нязручна для выканаўцы, але ў яго можа быць вельмі шмат цікавых ідэй, і ён не прывязаны да штампавых, да якіх мы прызвычаліся. Хоць заўсёды вельмі прыемна бачыць, калі напісана граматычна. Я ў сваіх даследаваннях выдзеліў некалькі напрамкаў, сярод якіх ёсць кансерватыўны, наватарскі, але яшчэ і, напрыклад, функцыянальны, які народжаны выключна касцельным выканальніцтвам.

Гэта творы, напісаныя адразу для храмаў. І гэта могуць быць як вельмі прафесійныя творы, так і даволі простыя, нават без педаляў, бо тут яшчэ важна ўлічваць, што граць гэта павінны касцельныя арганісты, якія не заўсёды з'яўляюцца музыкамі па адукацыі. І вось гэты функцыянальны стыль — адна з адметных рысаў нашага сучаснага кантэксту. Нашым творам таксама ўласцівы своеасаблівы пафас, ён спачатку такі выключна савецкі, а потым робіцца рэлігійным. І, сыходзячы з гэтага, я вылучаю яшчэ асобна савецкі стыль. Цікава, што некаторыя яго буйныя творы плаўна перацяклі ў рэлігійную тэматыку. Савецкі стыль складаецца ў асноўным з патрыятычных твораў і твораў антываеннай скіраванасці. Цалкам лагічна гэты стыль паступова сыходзіць у 1990-х, калі творы, што раней былі прысвечаныя Леніну, пачынаюць прысвячацца, напрыклад, юбілею Францыска Скарыны. І атрымліваецца, што тэматыка сама па сабе знікае, а манера пісьма яшчэ застаецца. На жаль, ёсць і негатыўныя адметнасці нашага кантэксту, напрыклад, слаба развіты фалькларызм. Дзіўна, але гэта так нават у параўнанні з балтыйскай школай, дзе быў у свой час актыўны працэс народніцтва, было створана вельмі шмат цыклаў накіраваных на харальных прэлюдыі, калі харал — духоўная песня — замянялася народнай. І вельмі шмат цікавых твораў, апрацаваных народных, было створана менавіта для арганаў. У нас няма амаль нічога такога. Да таго ж, складана аналізаваць беларускую арганную сітуацыю, бо ў савецкі час яна падаўлялася з-за відавочнай сувязі з рэлігійнай традыцыяй. Ну і не было асабліва ўмоваў для развіцця, бо

за час сваёй дзейнасці арганная камісія збудавала ў Беларусі ўсяго тры органы.

— *Разам з выканальніцтвам Вы займаецеся таксама і даследчыцкай дзейнасцю...*

— Але, акрэсліваючы сябе адным словам, я, безумоўна, назваў бы сябе найперш выканаўцам, а не даследчыкам, бо рэфлексіі і тэарэтызаванні — гэта другаснае, гэта пабочны эфект ад таго, што ты не можаш не здзіўляцца і не захапляцца музыкаю, якую ты граеш. Я магу вельмі шмат раскажыць пра музыку, але гэта не будзе сама музыка. Да таго ж, я маю і кампазітарскі досвед: у мяне ёсць уласныя творы, яшчэ з часоў навучання, але я не лічу сябе кампазітарам, бо гэта таксама пакліканне, асобнае. Гэта калі ты маеш нешта, што не можаш не выказаць. А калі ты можаш не пісаць, то лепш не пішы. Вось я магу не пісаць. Але не магу не выконваць.

...І сапраўды, нам усім вельмі паішчасціла, што Юрый Габрусь **не можа не выконваць**, бо яго музычная планета — цудоўная і цікавая, населеная не толькі арганнай музыкай, але і гістарычнымі знаходкамі, цікавымі разважаннямі і бясконцым натхненнем, якое атрымліваеш, калі бачыш, наколькі ішчасцівы гэты чалавек на сваім прафесійным шляху. Магчыма, беларуская навука страціла таленавітага хіміка, але беларускі Касцёл і беларускае мастацтва могуць ганарыцца такім цудоўным музыкам.

Размаўляла Паліна Грыб.

Паліна Грыб — культуролог. Нарадзілася ў 1996 годзе ў Жодзіне. У 2018 годзе скончыла Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў і магістратуру пры ім. Займаецца даследаванням беларускай літаратуры, тэатра, сакральнага мастацтва. Працуе ў Мінскім дзяржаўным палацы дзяцей і моладзі.

Ян Лысы

«Фані і Аляксандр» Інгмара Бергмана: праблема Божага маўчання ў свеце хлусні

У гэтым артыкуле разглядаецца тэлевізійная версія фільма «Фані і Аляксандр», якую можна смела назваць сапраўдным кінараманам у пяці актах, з пралогам і эпілогам. На экраны фільм з'явіўся яшчэ ў 1983 г., але дасюль актуальны і варты ўвагі з-за сваёй універсальнай тэматыкі і маштабу аўтарскага выказвання. Асабліва гэты твор прыгадваецца ў перыяд Божага Нараджэння, і не толькі таму што ў сюжэце ёсць гэтае свята, але і з-за пытанняў, якія падымаюцца ў фільме...

Пралог

У фільме апавядаецца гісторыя шведскага сямейства Эkdаль на пачатку XX стагоддзя; найбольшы акцэнт зроблены на сям'і дырэктара тэатра Оскара Эkdаль — на асобах жонкі Эмілі, сына Аляксандра і малодшай дачкі Фані. Оскар памірае, пасля чаго да ягонай удавы пачынае праяўляць увагу лютэранскі біскуп Эдвард Вергерус. Праз год пасля смерці мужа Эмілі прымае прапанову біскупа і пераязджае з дзецьмі ў ягоны аскетычны

дом. На пачатку Эмілі падмацоўвае сваё рашэнне вераю ў безумоўную любоў новага мужа і сэнс, які, па ягоных словах, можа адкрыць ёй Бог. Тым часам дзеці адразу ж пачынаюць пакутаваць ад пазбаўлення былога ладу жыцця і першыя на сваёй скуры адчуваюць холад побыту біскупскага дома. У строгага, але заўжды паказальна спакойнага біскупа распачынаецца сапраўдная барацьба з бунтарскім характарам Аляксандра. Неўзабаве гэтае супрацьстаянне ператвараецца ў

лютую нянавісць паміж біскупам і ягонай новаю сям'ёю.

Акт I. Сям'я Эkdаль святкуе Каляды

Знешне багатае, поўнае раскошы жыццё сямейства Эkdаль дэманструецца ў час самага прыгожага свята — Божага Нараджэння. Гэтая святая Ноч найлепш адцяняе сапраўднае аблічча сямейства, поўнае ўсіх магчымых заганаў. Бергман адначасова любуецца святочным убраннем дома, які быццам увабраў у сябе ўсе здабыткі еўрапейскай культуры пачатку XX стагоддзя, і ў той жа час зусім не займаецца маральным апраўданнем гэтага жыцця, паказваючы ўсю яго фальшывасць: за завесаю паказной цывілізаванасці яно перапоўнена жарсцямі, сямейнымі

Ян Лысы — магістр і даследчык мастацтвазнаўства. Нарадзіўся ў 1995 г. у Мінску. Скончыў Мінскі дзяржаўны мастацкі каледж імя А. К. Глебава (2015), Беларускую дзяржаўную акадэмію мастацтваў (2019) і там жа — магістратуру (2020) і аспірантуру (2023) па спецыяльнасці кіназнаўства. Жыве і працуе ў Мінску.

зрадамі, распустаю, нянавісцю і лаянкамі.

У вобразе аднаго з братоў Оскара — Карла — паказваюцца жудасная дэпрэсія і нянавісць да жонкі, а ў вобразе другога брата — Густава Адольфа — распуста, узведзеная ў норму жыцця да такой ступені, што ягоная жонка сама «благаслаўляе» яго і ягоную маладую палюбоўніцу на здраду.

На фоне крывадушнага святкавання дарослых асабліва ўвага надаецца будучыні сямейства — дзецям, для якіх старэйшае пакаленне калядную ноч робіць казкаю. Тым не менш, пры больш уважлівым поглядзе бачна, што ўвесь ідэалізаваны свет дзяцінства створаны для маладога пакалення па прынцыпе тэатра: дзецям паказваюць старанна прадуманую пастаноўку таго, як прыстойна павінна выглядаць жыццё, тым часам як за кулісамі — літаральна, за дзвярыма суседніх з дзіцячай спальняй пакояў — людзі здымаюць маскі і змываюць грим. Але не ўсе дзеці гатовы па-ранейшаму наіўна верыць у завучаныя тэксты бацькоў. Першым, хто пачынае заглядваць у шчыліны «гримёрных», становіцца сын Оскара і Эмілі Аляксандр.

Акт II. Прывід

Часта аўтары інтэлектуальнага кіно, у якім падымаюцца пытанні веры, пазбягаюць адназначных высноваў аб Божым існаванні ды і наогул аб існаванні містычнага свету. Прымаючы пад увагу натуральны закон аб немагчымасці даказаць веру, стваральнікі такіх мастацкіх твораў пераносяць гэты закон на свае «палотны», у тым ліку каб пазбегнуць абвінавачванняў у прапагандзе веры.

Тым не менш, Аляксандр у фільме Бергмана бачыць прывідаў. Для Аляксандра няма пытання аб магчымасці ці немагчымасці звышнатуральнага —

для яго гэта неад'емная частка жыцця, якая прыносіць яму мала радасці. Прывідаў складана аднесці да фантазій уражлівага хлопчыка — па сюжэце яны нават распавядаюць яму адну важную гісторыю, якая супярэчыць ягонай жа выдумцы. Хлопчык назірае і за іншымі містычнымі з'явамі, што натуральна ўпісаны ў рэальнасць, і яму застаецца толькі вучыцца адрозніваць усе разнавіднасці свету: дзе «тэатр» дарослых людзей, дзе сапраўднае жыццё, а дзе прывіды...

Аднак Аляксандр ніколі не бачыў Бога. Пастаянныя гутаркі дарослых пра Яго, якія суправаджаюць і штодзённасць, і самыя драматычныя падзеі ў жыцці хлопчыка, выклікаюць у ім пратэст. Ён дзёрзка адмаўляе Божае існаванне і, як быццам у

апошній надзеі атрымаць доказ сваёй памылкі, блюзнерыць, зневажае Яго, імкнецца разгневаць. Але нават у адказ на гэта Бог не паказваецца, як быццам і Яго выдумалі мастакі і тэатралы, каб пазабаўляць і папужаць дзяцей.

Аляксандр не згодны проста пераняць традыцыю бацькоў, не задумваючыся над праўдзівым сэнсам гэтай традыцыі. Ягоны характар патрабуе дакладнага адказу на светапоглядныя пытанні. Калі ён губляе свайго бацьку, а разам з ім і свой родны дом, гэтыя пытанні становяцца асабліва вострымі. Пад пагрозай апынаюцца не толькі рэшткі веры ў тэатральную ілюзію былога ладу жыцця, але і само існаванне «тэатра», які хоць і поўніў жыццё хлопчыка хлуснёю, усё ж даваў яму хатні камфорт.

Акт III. Разрыў

...Эмілі Эkdаль у роспачы з-за смерці мужа. Можна сказаць, па сутнасці гераіня ў роспачы ўвогуле з-за смерці. Яе гісторыя ўвасабляе шлях чалавека ў пошуку леку ад гэтай роспачы: пасля згубы «мастацкага варыянту» зыходу ад смерці (яе мужа), яна з новаю вераю кідаецца да рэлігійнага варыянту — асобы біскупа. Аднак у вобразе новага мужа яна знаходзіць толькі крывадушнасць, не падмацаваныя шчыраю вераю традыцыі, схаваныя пад маскаю любові нянавісць да людзей і страх перад той самай непазбежнасцю смерці.

Пры першым праглядзе карціны ў неспакушанага глядача хрысціяніна можа ўзнікнуць шмат пытанняў да Бергмана: ці то ягоны твор антыклерыкальны, ці то антыхрысціянскі, ці то наогул багаборніцкі. Вядома, калі галоўным злачынцам з'яўляецца сам біскуп, а з вуснаў 10-гадовага хлопчыка вылятаюць блюзнерствы, з такім уражаннем складана змагацца і дасведчанаму кінагледачу. Аднак варта памятаць і разумець складаныя адносіны самога рэжысёра з хрысціянствам і Богам: будучы сынам пратэстанцкага святара, выхаваным у строгім традыцыяналістычным атачэнні, Інгмар Бергман бунта-

ваў супраць веры і ў той жа час не мог дарэшты прыняць атэістычны погляд на свет. Напоўненая трагічным светаўспрыманнем, уся кінематаграфія Бергмана — гэта пакуты герояў з-за несправядлівасці і хваравітасці зямнога жыцця і адначасова гэта бясконцыя пошукі сэнсу, збаўлення, Бога. Выяўляючы ў вобразах Аляксандра і біскупа непрымальныя для хрысціяніна адносіны да Бога, рэжысёр шчыра прызнаецца ў сваіх уласных пакутах з-за таго, што ён сам не знайшоў супакою ў веры свайго бацькі. «Усё свядомае жыццё я змагаўся са сваімі адносінамі да Бога — пакутнымі і бязрадаснымі. Вера і нявер'е, віна, пакаранне, міласэрнасць і асуджэнне былі непазбежнаю рэальнасцю. Мае малітвы смярдзелі страхам, просьбаю, праклёнам, удзячнасцю, надзеяй, агідаю і адчаем: Бог гаварыў, Бог маўчаў. *Не адхіляй ад мяне аблічча Твайго*» [1].

Эмацыйным выйсцем для Бергмана заўжды было мастацтва — свет ілюзій, у якім можна схвацца ад жахаў рэальнага свету і на імгненне паверыць у цудоўнае. І менавіта ў гэты свет неўзабаве вяртаецца гераіня фільма Эмілі: смерць яшчэ раз уваходзіць у яе жыццё і на гэты раз ратуе яе і дзяцей ад фаль-

шывага ратавальніка. Усё, што застаецца Эмілі, а ў яе вобразе — чалавеку перад абліччам непазбежнай смерці — гэта звярнуцца да анестэзіі: тэатру, фантазіі, зямной прыгажосці.

Акт IV. Летнія падзеі

У постаці Хелены Эkdаль — старэнькай маці сямейства — можна ўбачыць абагульняючы вобраз еўрапейскай цывілізацыі. Усе сыны, нявесткі, унукі і нават служанкі звяртаюцца да яе па дапамогу ў вырашэнні сваіх жыццёвых цяжкасцяў. Меланхолічная і добразычлівая, яна супрацьпастаўляецца халоднасці біскупа, водзіць сяброўства (а ў свой час і любоўную сувязь) з містыкам габрэем Ісаакам Якабі і таксама бачыць прывід свайго памерлага сына Оскара, што акрэслівае асаблівую сувязь паміж ёю і Аляксандрам як будучыняй сямейства і Еўропы ў цэлым.

Асаблівы акцэнт таксама зроблены на жаночасці Еўропы: напрыклад, праз вобраз служанкі Май, якая зацяжарыла ад распусніка Густава Адольфа, выяўляюцца тэмы фемінізму, жаночай эмансіпацыі і, у цэлым, сацыялізму. Калі ў фінале фільма яе незаконнанароджаная дачка аказваецца ахрышчанаю разам з законнанароджанай дачкой Эмілі, былыя саслоўныя межы канчаткова размываюцца і сямейства рашуча ўваходзіць у новае стагоддзе ў нагу з часам. Такім чынам, можна выказаць здагадку, што праз абазначэнне палітычных павеваў пачатку XX ст. Бергман робіць таксама і гістарычнае выказванне аб каранях бедаў надыходзячага веку рэвалюцый і сусветных войнаў. Аляксандр, які па мужчынскай лініі «атрымае ў спадчыну» Еўропу, ужо адрокся ад веры бацькоў, стаў на шлях нянавісці і гатовы забіць аднаго з «уладароў» Еўропы мінулых стагоддзяў — хрысціянскага іерарха.

Акт V. Дэмань

Нягледзячы на ​​негатывную трактоўку рэлігійных персанажаў, на этапе кульмінацыі ў гісторыю адкрыта ўваходзіць нячыстая сіла і яшчэ раз перакрывае павярхоўныя чаканні гледачоў. Спачатку сябар сям'і Экдаль — стары габрэй Ісаак — выконвае магічную дзею, якая дапамагае перахітрыць біскупа і скрасці ў яго дзяцей. На гэтым этапе можа падацца, што містычная альтэрнатыва хрысціянству выяўляецца ў пазітыўным ключы, як паратунак ад «сапраўднага зла» ў доме біскупа.

Але, звярнуўшыся аднойчы па дапамогу да дэманаў, Аляксандр прыходзіць да больш значнай сустрэчы: у таямнічым прытулку Ісаака, напоўненым самаю рознаю містычнаю атрыбутыкаю, змяшанаю з усіх магчымых рэлігій, Аляксандр сустракае Ізмаіла — бясполую істоту, якую называюць мужчынскім імем, але якая гаворыць жаночым голасам. Ізмаіл — вобраз, які нагадвае самога д'ябла — ведае схаваныя жаданні Аляксандра і «па-сяброўску» вырашае іх споўніць.

У гэтую ж ноч пажар у біскупскім доме забірае жыццё ў галоўнага злачынцы, а Аляксандр міжволі становіцца ў духоўным плане забойцам: ягоныя негатывныя «малітвы» — праклёны і пажаданні смерці — увасабляюцца ў жыццё. І хоць гэтая падзея вызваляе сям'ю, дазваляючы вярнуцца да звыкллага тэатральнага жыцця і вяртаючы Аляксандра ў камфортны свет прыгожых дэкарацый, у яго назаўжды застаецца пачуццё віны і ўсведамленне датычнасці да д'ябальскіх сілаў. Аб гэтым яму ніколі не дасць забыцца прывід забітага біскупа, які далучаецца да кампаніі памерлых, што будуць пераследаваць Аляксандра да канца ягонага жыцця.

Эпілог

Нават не ведаючы біяграфіі аўтара фільма «Фані і Аляксандр», не складана прыйсці да высновы, што гэты фільм аб тым, як многія людзі рэагуюць на маўчанне Бога: адны ператвараюць Бога ў мастацкае афармленне жыцця і апраўданне сваіх слабасцяў, іншыя прысвойваюць Божы голас сабе і гэтым апраўдваюць сваё права на тыранію; трэція, на жаль, звяртаюцца да дэманаў, бо яны адгукваюцца з большаю ахвотаю і прапаноўваюць відавочныя «плёны» супрацы з імі. Бог жа ўвесь фільм застаецца міфічным вобразам, аб якім толькі гаворыцца, але які ніколі не гаворыць сам: у свеце Аляксандра ажываюць скульптуры; у ягоным свеце ён сам ужывую трапляе ў вусны апавед; Аляксандра пераследуюць прывіды памерлых людзей; ён асабіста сустракаецца з уцэлаўлёным вобразам нячыстага духа, і той рэальна праяўляе сваю сілу... Але адзінае фізічнае ўвасабленне Богага голасу аказваецца тэатральным жартам акцёра-марынетачніка, які вырашыў пагуляцца са страхамі і схаванымі надзеямі хлопчыка.

Менавіта праблема няздольнасці чалавека пачуць Бога схавана ў створаным Бергманам

кінараманае. Як пісаў каталіцкі тэолаг Амадэй Эйфр, «прысутнасць Бога у Дрэйера ўказвае на Яго прысутнасць; адсутнасць Бога ў Бунюэля ўказвае на Яго адсутнасць; прысутнасць Бога ў Феліні ўказвае на Яго адсутнасць; адсутнасць Бога ў Бергмана ўказвае на Яго прысутнасць» [2].

І сапраўды, падаецца, што Бергман не змагаецца з Богам, не змагаецца з вераю ці канкрэтнаю царквою. Ён проста песімістычна прызнаецца ў тым, што не бачыць сапраўднай веры ў іншых людзях і не можа дарэшты паверыць сам. У якасці паратунку ён выбірае мастацтва: яно становіцца для яго і выйсцем з крызісу веры, і шчырым прызнаннем у сваёй слабасці, і апошнім сродкам для пошуку Бога.

Выкарыстаныя крыніцы

1. Бергман Ингмар. Исповедальные беседы [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://litmir.club/br/?b=121677&p=47> — Дата доступу: 24.10.2024.
2. Тарковский и Бергман: что они говорили о Боге? И о чем — с Богом? — Режим доступа: <https://foma.ru/tarkovskiy-bergman-cto-oni-govorili-o-boge-o-chem-s-bogom.html> — Дата доступу: 24.10.2024.

CONTENTS

We begin this issue of the magazine with the publication of speeches of Archbishop T. Kondrusiewicz on the occasion of the 35th anniversary of his pastoral ministry (p. 2-3).

In column «Persons» we place an excerpt from the book «The Demanding Pope» by the Polish priest and publicist Fr. R. Skrzypczak, translated by K. Lalko (continuation) (p. 4-5).

In column «Translations» we offer readers «Reflections on the Holy Stigmata of Saint Francis» translated by A. Danilchuk (p. 6-8).

Essay «Interlocutor of Horace» by M. Skobla is dedicated to the anniversary of the famous Belarusian researcher, Latinist A. Zhlutka (p. 9-11).

S. Chygryn in his publication «Ten Facts from the Life of Priest Frantishak Hrynkevich» tells about one of the founders of the Belarusian Christian movement of the 20th century (p. 12-14).

Literary critic A. Danilchuk in her article «Iryna Zharnasek’s novel ‘Thy Will Be Done’ in the contexts of religious culture» discusses the value of this work as an indicator of difficult spiritual prose in modern Belarusian literature (p. 14-17).

Well-known literary researcher I. Bagdanovich offers readers her article dedicated to the famous folklorist, candidate of philological sciences A. Lis (p. 18-21).

In column «Prose» we publish essay «The Church of Luchai» by candidate of economic sciences A. Misuna (p. 22-23).

The poet, essayist L. Dranko-Maisjuk acquaints readers with the new excerpt from «Prose from that book that could be» (p. 24-26).

In column «Poetry» you will find poems by D. Bichel and S. Syarhei (p. 27-32).

Y. Lysy dedicates his article to the work of the famous Belarusian sculptor V. Yanushkevich and the 160th anniversary of the Church of the Holy Trinity (St. Roch) in Minsk (p. 33-37).

Article “Because you, Stahu, create a miracle...” by I. Bagdanovich is dedicated to the 205th anniversary of the birth of composer S. Moniuszko (p. 38-41).

«Memoirs» column contains mentions of the prose writer U. Yagoudzik about the famous Belarusian writer I. Navumenka (p. 42-44).

Restorer I. Surmacheuski in his article «Fashion for the Little Ones in the 17th–19th Centuries» tells about the culture of children’s clothing in the distant past (p. 45-53).

H. Shauchenka in her article «Treasures of Catholic Architecture of Pruzhany Region» tells about the book «Catholic Shrines. Pinsk Diocese...», which was published in Pro Christo Publishing House in 2024 (p. 54-56).

P. Gryb offers readers her interview with the famous Belarusian organist Y. Gabrus (p. 57-59).

Column «Art of Cinema» contains article by Y. Lysy «Ingmar Bergman’s ‘Fanny and Alexander’: the Problem of God’s Silence in a World of Lies» (p. 60-63).

PODSUMOWANIE

Niniejszy numer czasopisma rozpoczyna się publikacją przemówienia arcybiskupa Tadeusza Kondrusiewicza z okazji 35-lecia jego posługi biskupiej (s. 2-3).

W dziale „Postacie” umieszczono fragment książki publicysty ks. R. Skrzypczaka „Wymagający Papież”, przetłumaczony przez K. Lalko (ciąg dalszy) (s. 4-5).

W rubryce „Tłumaczenia” uwadze czytelników zaproponowano przekład tekstu A. Danilczuk pt. „Rozważania o stygmatach św. Franciszka” (s. 6-8).

Z okazji jubileuszu słynnego białoruskiego badacza i łacinnika A. Żlutki poświęcono esej M. Skobły „Rozmówca Horacego” (s. 9-11).

S. Czygryn w publikacji „Dziesięć faktów z życia księdza Franciszka Grynkiewicza” opowiada o jednym z założycieli chrześcijańskiego ruchu w XX w. (s. 12-14).

A. Danilczyk, literaturoznawca, w artykule „Powieść Iryny Żarnasiek «Bądź wola Twoja» w kontekście kultury religijnej” rozważa o wartości tego utworu jako przykładu ważkiej prozy duchowej we współczesnej literaturze białoruskiej (s. 14-17).

I. Bogdanowicz, znana badaczka literatury, uwadze czytelników proponuje artykuł poświęcony osobie A. Lisa, słynnego folklorysty, doktora nauk humanistycznych (s. 18-21).

W dziale „Proza” opublikowano esej A. Misuny, doktora nauk ekonomicznych, zatytułowany „Łuczajski kościół” (s. 22-23).

L. Drańko-Majsiuk, poeta i eseista, zaznajamia czytelników z kolejnym fragmentem „Prozy z książki, która może być” (s. 24-26).

W sekcji „Poezja” umieszczono wiersze D. Biczela i S. Siargieja (s. 27-32).

J. Łysy napisał artykuł poświęcony twórczości słynnego białoruskiego rzeźbiarza W. Januszkiewicza oraz 160-leciu istnienia kościoła pw. Trójcy Świętej (św. Rocha) w Mińsku (s. 33-37).

Z okazji 205. rocznicy urodzin kompozytora S. Moniuszki poświęcono artykuł literacki I. Bogdanowicz „Bo ty, Stachu, czynisz cud...” (s. 38-41).

W rubryce „Wspomnienia” drukowane są wzmianki prozaika U. Jagoudzika o znanym białoruskim pisarzu I. Nawumencie (s. 42-44).

I. Surmaceuski, restaurator, w artykule „Moda najmłodszych w XVII-XIX w.” opowiada o kulturze dziecięcego ubioru w minionych wiekach (s. 45-53).

H. Szewczenko w artykule „Skarby katolickiej architektury Prużańszczyzny” opowiada o książce „Katolickie świątynie. Diecezja Pińska...”, która ukazała się w wydawnictwie Pro Christo w 2024 r. (s. 54-56).

P. Gryb proponuje czytelnikom wywiad ze słynnym białoruskim organistą J. Gabrusiem (s. 57-59).

W dziale „Sztuka kina” opublikowano artykuł J. Łysego „«Fanny i Aleksander» Ingmara Bergmana: problem milczenia Boga w świecie kłamstw” (s. 60-63).

RESÜMEE

Diese Ausgabe der Zeitschrift beginnt mit den Reden des Erzbischofs T. Kondrusiewicz anlässlich des 35. Jahrestags seines Priesterdienstes (S. 2-3).

Die Rubrik „Persönlichkeiten“ enthält einen Auszug aus dem Buch „Der anspruchsvolle Papst“ des polnischen Priesters und Publizisten Robert Skrzypczak in der Übersetzung von K. Lialko (Fortsetzung) (S. 4-5).

In der Rubrik „Übersetzungen“ präsentiert A. Daniltschuk den Leserinnen und Lesern ihre Übersetzung des Werkes „Überlegungen zu den heiligen Stigmata des heiligen Franziskus“ (S. 6-8).

Der Essay „Der Gesprächspartner von Horaz“ von M. Skobla ist dem Jubiläum des bekannten belarussischen Forschers und Latinisten A. Shlutka gewidmet (S. 9-11).

S. Tschygryn berichtet in seinem Beitrag „Zehn Tatsachen aus dem Leben des Priesters Franzischak Grynkewitsch“ über einen der Wegbereiter der belarussischen christlichen Bewegung im XX. Jahrhundert (S. 12-14).

Die Literaturwissenschaftlerin A. Daniltschuk reflektiert im Artikel „Der Roman Dein Wille geschehe von Iryna Sharnasek im Kontext der Religionskultur“ über die Qualitäten dieses Werkes, das ein Beispiel für wichtige geistliche Prosa in der gegenwärtigen belarussischen Literatur ist (S. 14-17).

Die bekante belarussische Literaturforscherin I. Bagdanowitsch präsentiert den Leserinnen und Lesern ihren Artikel, der dem berühmten Volkskundler und dem Kandidaten der philologischen Wissenschaften A. Lis gewidmet ist (S. 18-21).

Die Rubrik „Prosa“ enthält den Essay „Die katholische Kirche im Dorf Lutschaj“ des Kandidaten der Wirtschaftswissenschaften A. Misuna (S. 22-23).

Der Poet und Essayist L. Dranko-Majsjuk macht die Leserinnen und Leser mit einem neuen Auszug aus seinem Werk „Prosa aus dem Buch, das es geben kann“ bekannt (S. 24-26).

Die Rubrik „Poesie“ beinhaltet Gedichte von D. Bitschel und S. Sjargej (S. 27-32).

Der Artikel von J. Lysyj ist dem Schaffen des bekannten belarussischen Bildhauers J. Januschkwitsch und dem 160. Jahrestag der römisch-katholischen Kirche der Heiligen Dreifaltigkeit (St. Rochus) in Minsk gewidmet (S. 33-37).

Anlässlich des 205. Geburtstags des Komponisten S. Manjuszka erscheint der literaturwissenschaftliche Artikel „Denn du, Stach, machst ein Wunder ...“ von I. Bagdanowitsch (S. 38-41).

In der Rubrik „Erinnerungen“ hält der Prosast U. Jagoudsik das Andenken an den bekannten belarussischen Schriftsteller I. Nawumenka wach (S. 42-44).

Der Restaurator I. Surmatschewski berichtet im Artikel „Kindermode vom XVII. bis zum XIX. Jahrhundert“ über die Kultur der Kinderbekleidung in der fernen Vergangenheit (S. 45-53).

G. Schautschenka schreibt im Artikel „Die Schätze der katholischen Architektur in der Region Pruschany“ über das Buch „Katholische Heiligtümer. Die Diözese Pinsk ...“, das 2024 im Verlag „Pro Christo“ erschien (S. 54-56).

P. Gleb präsentiert den Leserinnen und Lesern sein Interview mit dem bekannten belarussischen Organisten J. Gabrus (S. 57-59).

Die Rubrik „Filmkunst“ enthält den Artikel „Ingmar Bergmans Fanny und Alexander: das Problem des Schweigens Gottes in einer Welt der Lüge“ von J. Lysyj (S. 60-63).

SOMMARIO

Questo numero della rivista inizia con la pubblicazione dei discorsi dell’Arcovescovo T. Kandrusievič in occasione del 35° annibesario del suo servizio sacerdotale (p. 2-3).

Sotto la rubrica *Personalità* si pubblica il brano del libro “Un Papa esigente” scritto dal sacerdote e pubblicista polacco padre Robert Skrzypczak e tradotto da K. Lalko (la parte successiva) (p. 4-5).

Nella rubrica *Traduzioni* A. Danilčyk propone ai lettori la traduzione “Delle Sacre Sante Istimate di Santo Francesco e delle loro Considerazioni” (p. 6-8).

Il saggio di M. Skobla “L’interlocutore di Orazio” è dedicato all’anniversario del famoso latinista bielorusso, lo studioso A. Żlutka (p. 9-11).

S. Čyhryn nella pubblicazione “Dieci fatti della vita del sacerdote Franciszak Hrynkevič” racconta di uno dei fondatori del movimento cristiano bielorusso del XX secolo (p. 12-14).

La ricercatrice A. Danilčyk nell’articolo “Il romanzo di I. Żarnasek «Sia fatta la Tua volontà» nel contesto della cultura religiosa” riflette sui pregi di questo libro considerato un esempio importante di narrativa spirituale nella letteratura bielorusa contemporanea (p. 14-17).

La famosa studiosa di letteratura I. Bahdanovič sottopone all’attenzione dei lettori l’articolo dedicato al celebre folclorista, Dottore di ricerca A. Lis (p. 18-21).

Nella rubrica *Narrativa* si pubblica il saggio del Dottore di ricerca in economia A. Misuna “La chiesa cattolica di Lučai” (p. 22-23).

Il poeta e saggista L. Dranko-Majsiuk presenta ai lettori il nuovo brano del suo testo “La prosa dal libro che potrebbe venir fuori” (p. 24-26).

Nella *Poesia* sono pubblicati i versi di D. Bičel e S. Siarhei (p. 27-32).

L’articolo di Ja. Lysy è dedicato all’opera del famoso scultore bielorusso V. Januškevič e al 160° anniversario della Chiesa di Santissima Trinità (di San Rocco) di Minsk (p. 33-37).

Al 205° anniversario della nascita del compositore S. Maniuška è dedicato l’articolo della storia di letteratura scritto da I. Bahdanovič “Perché tu, Stanisław, stai creando una meraviglia...” (p. 38-41).

Nella rubrica *Ricordi* si pubblicano le memorie dello scrittore U. Jahoudzik dedicate al famoso scrittore bielorusso I. Nawumenka (p. 42-44).

Il restauratore I. Surmačeŭski nell’articolo “La moda per i più piccoli nei secoli dal XVII al XIX” racconta della cultura dell’abbigliamento per bambini di un passato lontano (p. 45-53).

H. Šaiččenka nell’articolo “I tesori dell’architettura cattolica nella provincia di Pružany” racconta del libro “I sacrali cattolici. La diocesi di Pinsk...” pubblicato dalla Casa editrice “Pro Cristo” nel 2024 (p. 54-56).

P. Hryb sottopone all’attenzione dei lettori la sua conversazione con il famoso organista bielorusso Ju. Habrus (p. 57-59).

Nella rubrica *L’arte del cinema* si pubblica l’articolo di Ja. Lysy “«Fanny e Alexander» di Ingmar Bergman: il problema del silenzio di Dio nel mondo nelle menzogne” (p. 60-63).

На 1-й ст. вокладкі — «Святая Сям’я», бронза, ліццё, 40х40, 2007. Скульптар Валяр’ян Янушкевіч. Фота Мікалая Новікава.

Часопіс «НАША ВЕРА», № 4 (110) / 2024.
Адрас для карэспандэнцыі: а/с 101, 220002, г. Мінск-2; тэл./факс: 356-17-50. **E-mail:** media@catholic.by. **Web:** media.catholic.by/nv/
Рэдакцыя рукапісаў не рэцэнзуе і не вяртае.
Заснавальнік — Мінска-Магілёўская архідыяцэзія РКК у РБ. Вуліца Рэвалюцыйная, 1а, 220030, г. Мінск.
Галоўны рэдактар — Крыстына Аляксееўна Лялько. Часопіс выдаецца на ахвяраванні вернікаў.
Часопіс зарэгістраваны ў Дзяржаўным рэестры сродкаў масавай інфармацыі за № 903.
Падпісаны да друку 04.12.2024 г. Фармат 60х84 1/8. Ум. друк. арк. 8,37. Ул. выд. арк. 6,93. Наклад — 800 экз. Зак. № 748.
Надрукавана ў ПУП «Джи энд Ди» Ліцэнзія № 38200000016065 ад 05.06.2008. .
Вул. Бурдзейнага, 37-191, 220136, г. Мінск.

Творы Валяр'яна Янушкевіча

«Ave Maria...»,
бронза, ліццё, 66х54, 1999 г.

«Маці Божая Росіцкая»,
бронза, ліццё, 90х70, 2000 г.

Памятная дошка да 100-годдзя з дня нараджэння Папы Яна Паўла II
для Будслаўскага санктуарыя, бронза, ліццё, 35х58, 2020 г.

«Маці Божая»,
бронза, ліццё, 40х40, 2018 г.

«Суд Пілата»,
бронза, ліццё, 30х50, 2002 г.

«Галгота»,
бронза, ліццё, 40х40, 2015 г.

Валяр'ян Янушкевіч. «Маці Божая Полацкая»,
бронза, ліццё, 150x100, 1997 г.